

Nīderlandes, Kanādas, Zviedrijas valstu izvērtējums: diskriminācijas novēršanas prakses

Pieredzes un labās prakses piemēri, nodrošinot mērķtiecīgus atbalsta un tematiskos pasākumus sabiedrības izpratnes un informētības paaugstināšanai

par etniskās piederības diskriminācijas pamatu

Nīderlandes, Kanādas, Zviedrijas valstu izvērtējums: diskriminācijas novēršanas prakses

Pētījums sagatavots sadarbībā ar Sabiedrības integrācijas fondu (sif.gov.lv).

Darba autores:

Baiba Žiga, *darba vides kultūras stratēģiste un cilvēku iekļaušanas eksperte*

Rasma Pīpiķe, *dažādības vadības eksperte*

Sigita Zankovska-Odiņa, *pretdiskriminācijas un sabiedrības iekļaušanas eksperte*

Vizuālais dizains:

Lelde Andersone

Priekšvārds

Vairāk nekā puse Eiropas Savienības (ES) iedzīvotāju uzskata, ka uz rasi un etnisko piederību balstīta diskriminācija viņu valstī ir plaši izplatīta¹.

Rasisms un etniskā diskriminācija ir globālas problēmas, galvenie atstumtības cēloņi un vieni no lielākajiem progresā, attīstības un cilvēces kolektīvās labklājības šķēršļiem. Cīņa pret rasismu un diskrimināciju ir ilgstoša un atbildīga.

Viss sākas ar mums pašiem; ar sevis “ieraudzīšanu” un apziņu, ka pirms norādām uz citu kļūdām un plaisām, mums pašiem ir darbs darāms. Mums ir jāapzinās sava loma globālās un lokālās vēstures veidošanā, līdzdalība tās gaišajos un tumšajos periodos un izpratne par to, ko tas mūsu valstij – Latvijai – nozīmē mūsdienās. Šai sarunai un šim darbam mums ir jāpieiet ar pazemību, godīgumu un uzņemties atbildību par tiem notikumiem, struktūrām un sistēmām mūsu valstī, kas laika gaitā ir veicinājušas sabiedrības šķelšanu, konkrētu cilvēku grupu izstumšanu un kaitējuma nodarīšanu.

Problēmas atzīšana ir tikai pirmais solis šajā procesā. Lai atbrīvoties no rasisma un jebkāda veida diskriminācijas, ir nepieciešama nenogurstoša apņemšanās un liela sabiedrības un politiskā griba. Klusumam un pasivitātei šajā cīņā par iekļaušanu, piederību un taisnīgumu nav vietas.

Lai izveidotu ilgtspējīgu sistēmu pretrasisma un diskriminācijas izskaušanai Latvijā un iesaistītos dažādās aktivitātēs arī starptautiskajā līmenī, ir nepieciešama gan sabiedrības, gan politiskā mobilizācija un fakta pieņemšana, ka mēs esam daļa no šī darba.

Mūsu sabiedrībā pastāv konflikts starp mūsu vienlīdzības vērtībām un iesakņojušos rasisma realitāti, ko pēc globālās *Black Lives Matter* kustības vairs nav iespējams ignorēt. Ir pienācis laiks atzīt un rīkoties pret rasisma un rasu diskriminācijas izplatību, iesaistoties vietējā, valsts, Eiropas Savienības un starptautiskā līmeņa diskusijās un aktivitātēs.

Arī Latvijā šajā jomā vērojamas problēmas, kas atklājušās pēdējos gados veiktajās iedzīvotāju aptaujās un dažādu institūciju pētījumos, izceļot etnisko grupu nevienlīdzīgo stāvokli, kas ir ne tikai šo konkrēto grupu sliktās dzīves kvalitātes jautājums, bet arī Latvijas kā sabiedrības izaicinājums gan no emocionālā, gan arī ekonomiskā skatupunkta.

Mums, autoru kolektīvam, ir lielas cerības uz cilvēces nākotni. Pasaule mainās, un tai līdzī mainās arī kopienas un to savstarpējās attiecības, kas liek mums mainīt mūsu uzvedību, uzņemties atbildību vienam par otru. Spēja mainīties ir pamats atvērtai un iekļaujošai sabiedrībai.

¹ European Commission (2019). Eurobarometer 2019; Discrimination in the EU. Pieejams: https://data.europa.eu/data/datasets/s2251_91_4_493_eng?locale=en

Baiba Žiga

Darba vietu kultūras stratēģiste un cilvēku iekļaušanas eksperte

Preface

More than half of the European Union's (EU) residents believe that discrimination based on race and ethnicity is widespread in their country².

Racism and ethnic discrimination are global problems, major causes of exclusion and some of the greatest obstacles to progress, development and the collective wellbeing of humanity. Combating them is a serious job with ample responsibility.

Where does such work begin?

This work begins with ourselves; by *seeing* ourselves and realising that before we point out the mistakes and cracks in others, we ourselves have work to do. We must be aware of our role in shaping global and local history, participation in its bright and dark periods, and understand what it means for our country today. We must approach this conversation and this work with humility and honesty, and by taking responsibility for the events, structures and systems in our country that have, over time, contributed to the division of society and the exclusion and harm inflicted upon certain groups of people.

Recognising the problem is only the first step in the process. A society free from racism and all forms of discrimination requires tireless commitment and great public and political will. Silence and passivity have no place in the work of inclusion, belonging and justice.

In order to create a system for anti-racism and anti-discrimination efforts at home and to participate in various activities at the international level, it is necessary to mobilise both society and politics and accept the fact that we have a part to play in this work.

There is a conflict in our societies between our values of equality and the entrenched reality of racism, which in the wake of the global Black Lives Matter movement can no longer be ignored. It is time to acknowledge and act against the spread of racism and racial discrimination by engaging in discussions and activities at local, national, European Union and international levels.

There are certain issues in the field of inequality of various ethnic groups in Latvia, which can be widely seen in the population surveys conducted in recent years and in the studies of various institutions; not only it is a of the poor quality of life of these specific groups, but also a challenge for Latvia as a society not only on an emotional plate, but also economically.

We, the authors of this report, have great hope for the future of humanity; the new pathways, connections, and communities that are being formed as we adapt to a changing world, alongside

² European Commission (2019). Eurobarometer 2019; Discrimination in the EU. Retrieved: https://data.europa.eu/data/datasets/s2251_91_4_493_eng?locale=en

the understanding of the importance of behavior change and shift towards an action and accountability based climate, what is basis for open and inclusive societies.

Baiba Žiga

Workplace Culture Strategist and Diversity, Equity and Inclusion Practitioner

Saturs

Priekšvārds	2
Preface	4
Kopsavilkums	7
Executive Summary	9
Ievads un izvēlēto valstu pamatojums	11
Lietoto terminu skaidrojums	14
Nīderlande	16
Vēsturiskais konteksts	16
Pretrasisma un etniskās diskriminācijas programmas un to ietekme	19
Kanāda	32
Vēsturiskais konteksts	32
Pretrasisma un etniskās diskriminācijas programmas un to ietekme	36
Zviedrija	42
Vēsturiskais konteksts	42
Pret rasisma un etniskās diskriminācijas programmas un to ietekme	49
Latvija	55
Nobeigums	61
Veiksmīgas rasisma un etniskās diskriminācijas izskaušanas prakses pamatprincipi	63
Rasisma un etniskās diskriminācijas izskaušanas rekomendācijas Latvijai	69
Izmantotā literatūra	75
Ilustrāciju avoti	82

Kopsavilkums

“Mēs uzskatām, ka patiesība ir pašsaprotama - visi cilvēki ir dzimuši vienādi.” Mārtins Luters Kings savā runā “Man ir sapnis” 1963. gada 28. augustā³

Globālajā sabiedrībā dzīvo dažādu kultūru cilvēki. Daudzviet pasaulē, tostarp Latvijā, arvien vairāk veidojas kustības, kas pievēršas rasu netaisnības un diskriminācijas jautājumiem, lai sekmētu rasisma izskaušanu.

Diskriminācija rases vai etniskās izcelsmes dēļ Eiropas Savienībā (ES) ir aizliegta, tomēr šāda veida diskriminācija mūsu sabiedrībā joprojām pastāv. Kā norādīts ES pretrasisma 2020.-2025. gada rīcības plānā, nepietiek vien ar rasisma nosodīšanu. Mums ir jābūt aktīviem dalībniekiem cīņā pret to. Rasisms kaitē sabiedrībai dažādos veidos. Vistiešākajā veidā tas nozīmē, ka liels skaits Eiropā dzīvojošo cilvēku saskaras ar diskrimināciju, kuras dēļ tie izjūt mazāku cieņu pret sevi un mazina viņu iespējas dzīvē, apdraud viņu labklājību, un bieži vien arī personīgo drošību⁴.

Pētījums **“Nīderlandes, Kanādas, Zviedrijas valstu izvērtējums: diskriminācijas novēršanas prakses”** uztverams kā sākuma atskaites ziņojums, lai iepazītos un novērtētu rasisma un etniskās diskriminācijas apkarošanas centienus Eiropā un citviet pasaulē un veidotu izpratni par praktiskajiem soļiem un stratēģijām, kas nepieciešamas, lai veicinātu cilvēktiesību aizsardzību, panāktu taisnīgumu un risinātu aizspriedumu un diskriminācijas problēmas to saknē.

Pētījumā tiek analizēta trīs Eiropas un pasaules valstu – Nīderlandes, Zviedrijas un Kanādas – pieredze rasisma un etniskās diskriminācijas apkarošanā, apskatīts to vēsturiskais konteksts, mūsdienu politikas veidošanas prakse un sabiedrības informēšanas un iesaistīšanas centieni.

Lai veicinātu vispusīgu un bagātu diskusiju, tika apskatīts katras valsts vēsturiskais konteksts, kas veidojis tās iekšējo politiku un komunikāciju un kas ļāvis īstenot mērķtiecīgus atbalsta un tematiskos pasākumus sabiedrības izpratnes un informētības paaugstināšanai par konkrēto diskrimināciju rases un etniskās piederības dēļ. Tika aplūkots arī tas, kā dažādas sabiedrības kustības un prasības ir mainījušas diskursu par rasi un etnisko diskrimināciju šajās valstīs un kas šajā jomā tiek uzskatītas par prioritātēm mūsdienās. Pēc informācijas un datu analīzes, iztīrīšanas un salīdzināšanas tika izstrādātas rekomendācijas adekvātas rases un etniskās diskriminācijas politikas veidošanai Latvijā.

³ NPR (2022). Read Martin Luther King Jr.'s 'I Have a Dream' speech in its entirety.

Pieejams: <https://www.npr.org/2010/01/18/122701268/i-have-a-dream-speech-in-its-entirety>

⁴ European Commission (2020). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. [EC/2020] Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/a_union_of_equality_eu_action_plan_against_racism_2020_-_2025_en.pdf

Pētījuma galvenie secinājumi ir:

1. Atbildības uzņemšanās un publiskas atvainošanās trūkuma dēļ, tiek padziļināta jau esošā plaisa starp valsti un tās etniskajām grupām, kas, savukārt, turpina radīt saspīlētas attiecības starp valsts iedzīvotājiem.
2. Valstīs ar ilgtermiņa pieredzi rasisma un etniskās diskriminācijas tēmās gan Eiropā, citviet pasaulē joprojām bieži trūkst un nav ieviestas saskaņotas, atbildīgas un konkrētas rasisma novēršanas politikas un prakses.
3. Valstis joprojām nav izvirzījušas par prioritāti īstenot pamatdarbības rasisma novēršanai, un valdības pret šo pienākumu lielākoties ir attiekušās reaģējoši, nevis proaktīvi.
4. Rasisma un etniskās diskriminācijas izplatība un sabiedrības publiskais viedoklis norāda uz pieaugošu šo tēmu popularitāti, kas liecina par arvien aktuālāku nepieciešamību pēc nacionālā līmeņa stratēģijas un aktīvas darbības.

Šī ziņojuma noslēgumā tiek piedāvātas septiņas praktiskas rekomendācijas, kā veicināt rasisma un etniskās diskriminācijas izskaušanu Latvijā, pamatojoties uz ārvalstu ilggadējo pieredzi, kas iztīrāta šajā pētījumā:

1. Tiesības sargājošo iestāžu darbinieku izglītošana par rīcību sastopoties ar diskrimināciju rases un etniskās piederības dēļ.
2. Informatīvo materiālu veidošana un izplatīšana.
3. Imigranti: pievienotā vērtība Latvijas sabiedrībai un ekonomikai.
4. Kultūrizglītības elementu iekļaušana skolu programmā.
5. No faktu konstatācijas pie rīcības.
6. Konsultatīvie mehānismi un pārstāvniecība.
7. Pašvaldību loma iekļaušanas procesa veicināšanā.

Executive Summary

“We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal.” - Dr. Martin Luther King Jr. 28th August, 1963 from the speech “I Have A Dream”⁵

Global society is made up of people with different languages and cultural backgrounds. In many countries around world, including Latvia, recent movements demanding to recognise and address racial injustice and discrimination, have contributed to increasing efforts to combat racism.

Discrimination based on race or ethnic origin is prohibited in the European Union (EU). However, this kind of discrimination still exists in our society. As stated in the EU anti-racism action plan 2020-2025, it is not enough to be against racism. We have to be active against it. Racism damages society in many different ways. Most directly, it means that a large number of people living in Europe face discrimination, affecting their human dignity, their life opportunities, their prosperity and their well-being, and often also their personal safety.⁶

The study "Evaluation of the Netherlands, Sweden, Canada: practices for preventing discrimination," can be seen as an initial report to familiarise and evaluate efforts to combat racism and ethnic discrimination in Europe and elsewhere in the world, thus building an understanding of the practical steps and strategies needed to promote the protection of human rights, achieve justice and address prejudice and the problems of discrimination at their root.

As part of the study, the experience of three countries - the Netherlands, Sweden and Canada - in combating racism and ethnic discrimination, policy making and informing and involving the public was analysed.

In order to promote a comprehensive and rich discussion, the historical context of each country was examined. This provided basis to form an understanding of each county's internal policy, its way of communicating and educating the public, its strategies for implementing various initiatives, providing targeted support and thematic measures for increasing public understanding and awareness of discrimination on the grounds of race and ethnicity. It was also considered how various social movements and demands have changed the discourse of racial and ethnic discrimination in these countries over time, and what were seen as priorities in these topics today.

⁵ NPR (2022). Read Martin Luther King Jr.'s 'I Have a Dream' speech in its entirety. Retrieved: <https://www.npr.org/2010/01/18/122701268/i-have-a-dream-speech-in-its-entirety>

⁶ European Commission (2020). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Retrieved: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/a_union_of_equality_eu_action_plan_against_racism_2020_-_2025_en.pdf

After analysing, discussing and comparing the information and data, recommendations have been developed for creating an adequate racial and ethnic discrimination policy in Latvia.

The main conclusions of the study are:

1. The pervasive lack of accountability and public apology deepens the existing divide between the country and its ethnic and minority groups, which in turn continues to create strained relations between the country's citizens.
2. In countries with long-term experience in themes of racism and ethnic discrimination, both at the European and global level, there is still a widespread lack of coherent, responsible and concrete anti-racist practices.
3. States have still not prioritized core anti-racism activities, and the government's approach to this work has largely been reactive rather than proactive.
4. The recent spread of the issues of racism and ethnic discrimination alongside the public opinion indicate a growing popularity of these topics, which, in turn, point at an increasingly urgent need for an industry-wide strategy and action.

At the end of this report, seven practical recommendations are offered for ways to support efforts to eradicate racism and ethnic discrimination in Latvia, based on the long-term experience of foreign countries examined in this study:

1. Educating law enforcement officers on what to do when faced with racial and ethnic discrimination cases.
2. Content and information transfer.
3. Immigrants: the added value to Latvia's society and economy.
4. Inclusion of elements of cultural education in the school program.
5. From rhetoric to action.
6. Consultative mechanisms and representation.
7. The role of local governments in promoting the inclusion process.

Ievads un izvēlēto valstu pamatojums

Globālajā sabiedrībā dzīvo dažādu kultūru cilvēki. Daudzviet pasaulē, tostarp Latvijā, arvien vairāk veidojas kustības, kas pievēršas rasu netaisnības un diskriminācijas jautājumiem, lai sekmētu rasisma izskaušanu. Pētījumā tiek analizēta trīs valstu – Nīderlandes, Zviedrijas un Kanādas – pieredze rasisma un etniskās diskriminācijas apkarošanā, politikas veidošanā un sabiedrības informēšanā un iesaistīšanā.

Lai veicinātu vispusīgu un bagātu diskusiju, tiek apskatīts arī katras valsts vēsturiskais konteksts, kas veidojis tās iekšējo politiku, komunikāciju un kas ļāvis īstenot mērķtiecīgus atbalsta un tematiskos pasākumus sabiedrības izpratnes un informētības paaugstināšanai par diskrimināciju rases un etniskās piederības dēļ. Tika aplūkots arī tas, kā dažādās sabiedrības kustības un prasības ir mainījušas diskursu par rasi un etnisko diskrimināciju šajās valstīs un kas šajā jomā tiek uzskatītas par prioritātēm mūsdienās. Pēc informācijas un datu analīzes, iztīrīšanas un salīdzināšanas ir izstrādātas rekomendācijas adekvātas rases un etniskās diskriminācijas politikas veidošanai Latvijā.

1969. gada 4. janvārī spēkā stājās Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu⁷.

Saskaņā ar šīs konvencijas 19. pantu, ANO dalībvalstīm ir jāņem vērā vairāki principi: Konvencijas preambulā teikts, ka ANO Statūti pamatojas uz cieņas un līdztiesības principiem, kuras piemīt ikkatram cilvēkam, un ka visas ANO dalībvalstis ir apņēmušās veikt kopīgus un patstāvīgus pasākumus sadarbībā ar ANO, lai sasniegtu vienu no ANO mērķiem – veicināt un attīstīt cilvēka tiesību un pamatbrīvību vispārēju cienīšanu un ievērošanu attiecībā pret visiem cilvēkiem bez rases, dzimuma, valodas vai reliģijas atšķirības. Vispārējā cilvēka tiesību deklarācija pasludina: visi cilvēki piedzimst brīvi un vienlīdzīgi cieņā un tiesībās un katram cilvēkam bez jebkādas atšķirības, piemēram, bez rases, ādas krāsas vai nacionālās izcelšanās; kā arī citi principi.

Ņemot vērā preambulā minēto, tiek sagaidīts, ka dalībvalstis nosoda rasu diskrimināciju un apņemas nekavējoties ar visiem piemērotiem līdzekļiem īstenot politiku, lai izskaustu jebkuru rasu diskrimināciju un veicinātu sapratni starp visām rasēm; kā arī veic īpašu un konkrētus pasākumus sociālajā, ekonomiskajā, kultūras un citās jomās, lai nodrošinātu dažu rasu grupu vai personu, kuras pieder pie tām, pienācīgu attīstību un aizsardzību, kā arī garantētu to cilvēktiesību un pamatbrīvību pilnīgu un vienādu izmantošanu.

⁷ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (1965). UN General Assembly resolution 2106 (XX). Pieejams: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cerd.pdf>

Latvijas Republika pievienojās ANO 1991. gada 17. septembrī un kopš tā laika tiek uzskatīta par spēcīgu dažādības un šo principu atbalstītāju⁸.

Līdzīgus priekšlikumus ir izklāstījusi arī Eiropas Savienības Padome Eiropas Kopienas dibināšanas līgumā, ar kuru tika ieviests vienādas attieksmes princips pret personām neatkarīgi no to rasu vai etniskās piederības⁹.

Neskatoties uz šo, ikgadējā “Labāko Valstu” 2021. gada ziņojumā, kura ietvaros tika aptaujāti vairāk nekā 17 000 respondentu no 78 valstīm, Latvija ieņem 54. vietu kā tolerantākā jeb vismazāk rasistiskā valsts pasaulē. Igaunija šajā sarakstā ieņem 38. vietu un Lietuva – 59.¹⁰

Augstāk minētais fakts norāda uz ievērojamu nepieciešamību veicināt rases un etniskās piederības izaugsmi un attīstību Latvijā.

Lai spētu piedāvāt piemērotus risinājumus šajā jautājumā, ir vērts izprast un mācīties kā no Eiropas Savienības, tā pasaules valstīm, kam šādas politikas un prakses veidošanā ir ilggadēja un veiksmīga pieredze. Šim nolūkam pētījuma ietvaros tiks izvērtēta Nīderlandes, Kanādas un Zviedrijas pieredze.

Tika ņemti vērā dažādi statistikas un pētījumu dati, lai izvēlētos pētāmās valstis, kurās ir ilggadēja un veiksmīga pieredze, integrējot cilvēkus no dažādām etniskās piederības grupām, nodrošinot mērķtiecīgus atbalsta un tematiskos pasākumus mērķa grupai un veicinot sabiedrības izpratni un informētību par diskrimināciju rases un etniskās izcelsmes dēļ.

Viens no dokumentiem ir jau iepriekšminētais ikgadējais “Labāko Valstu” 2021. gada ziņojums. Tajā Nīderlande ieņem 1. vietu kā tolerantākā jeb vismazāk rasistiskā valsts pasaulē, kam seko Kanāda un Zviedrija. Savukārt, 2022. gada Sociālā progresa indeksā Zviedrija ieņem 6. vietu, Nīderlande – 7. vietu, bet Kanāda 10. vietu. Latvija šajā sarakstā ierindojas 32. vietā¹¹.

Nīderlande un Zviedrija 1951. gadā Ženēvā parakstīja ANO Konvenciju par bēgļu statusu, kļūstot par pirmajām valstīm pasaulē, kas apņēmas aizstāvēt bēgļu tiesības. Kanāda šo konvenciju parakstīja 15 gadus vēlāk, bet Latvija pievienojās vairāk nekā 25 gadus vēlāk - 1997. gadā¹².

⁸ Permanent Mission of the Republic of Latvia to the United Nations (2018). Welcome speech of the ambassador extraordinary and plenipotentiary Andrejs Pildegovičs. Pieejams: <https://www2.mfa.gov.lv/en/newyork>

⁹ Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis (2000). Padomes Direktīva 2000/43/EK ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības, pp23. Pieejams: <https://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/padomes-2000-gada-29-junija-direktiva-200043ec/>

¹⁰ World Population Review (2022). Country Rankings: Least Racist Countries 2022. [WPR/2022] Pieejams: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/least-racist-countries>

¹¹ Social Progress Imperative (2022). Global Index 2022: Results. [SPI/2022] Pieejams: <https://www.socialprogress.org/global-index-2022-results>

¹² The Refugee Convention (1951). United Nations Convention relating to the Status of Refugees of 28th July 1951. Pieejams: <https://www.unhcr.org/4ca34be29.pdf>

Nīderlandei nav sveša politika saistībā ar rasi un etniskajām minoritātēm. Imigrācijas pieaugums 20. gadsimta vidū veicināja multikulturālas valsts politikas izveidi 80. gadu sākumā, bet 1983. gadā tā ieviesa etnisko minoritāšu un integrācijas politikas¹³.

Kanādā vienota antirasisma politika tika ieviesta 2005. gadā, publiskojot šīs politikas pirmo piecu gadu plānu. Tajā teikts, ka Kanāda atzīst valdības nepieciešamību iestāties pret “rasismu un diskrimināciju, kas vērsta pret pamatiedzīvotājiem, islāmfobiju, antisemitismu, pret etniski melno iedzīvotāju kopienām un pret homofobiju.” 2019. gadā antirasisma stratēģijas ieviešanai Kanāda atvēlēja vairāk nekā 30 miljonus ASV dolāru¹⁴.

Kā redzams visām trim valstīm ir pieredze, veidojot un ieviešot iniciatīvas, lai novērstu rasismu un dažāda veida diskrimināciju. Lai arī šis darbs ir nepārtraukts, situācijas konteksts un prioritātes gadu laikā mainās. Veidojot rasu un etnisko minoritāšu politiku Latvijā un domājot par to, kā nodrošināt sabiedrības pamatzināšanas, izpratni un atzītu mūsu cilvēciskās daudzveidības bagātību, mūsu saknēm un mūsu tautu stāstiem, Latvija var atsaukties arī uz pētīto valstu pieredzi. Tikpat svarīgi ir zināt un izprast, kā mūsdienu rasisma problēmas un nevienlīdzība sakņojas mūsu vēsturē un kolektīvajā atmiņā.

¹³ European University Institute, Florence and Robert Schuman Centre for Advanced Studies (2010). Tolerance and Cultural Diversity Discourses in the Netherlands. [EUI/2010] Pieejams: https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/tolerance-and-cultural-diversity-discourses-netherlands_en

¹⁴ Citizenship and Immigration Canada (2010). Evaluation of Canada's Action Plan Against Racism. [CIC/2010] Pieejams: https://www.canada.ca/content/dam/ircc/migration/ircc/english/pdf/research-stats/er201103_01e_capar.pdf

Lietoto terminu skaidrojums

Antirasisms jeb pretrasisms: pieeja sistemātiskā rasisma izskaušanai un rasu un etnisko grupu vienlīdzības veidošanai. Antirasisma mērķis ir veikt proaktīvus pasākumus, lai novērstu rasu nevienlīdzību. Tā atšķiras no citām pieejām, kas koncentrējas uz multikulturālismu vai daudzveidību, jo tā atzīst, ka pastāv sistēmisks rasisms, un aktīvi iestājās pret nevienlīdzīgo varas dinamiku starp grupām un struktūrām, kas to uztur. Pretrasisms ietver stratēģisku un konsekventu struktūru, politiku un programmu novērtēšanu un, pārbaugot rezultātus, nodrošina, ka tie ir godīgi un vienlīdzīgi attiecībā uz visiem.

Dehumanizācija: process, kurā personai vai grupai tiek atņemtas pozitīvas cilvēka īpašības; kādas personas vai personu grupas pilnīga cilvēcības noliegšana. Praktiski šis termins attiecas uz kādas personas vai grupas uztveršanu un izturēšanos pret tām tā, it kā tiem trūktu garīgo dotību vai spēju būt pilnvērtīgai daļai no sabiedrības, kam nav nekāda medicīniska pamata. Vēsturiski un arī mūsdienas dehumanizācija ir viens no paņēmieniem, kas tiek plaši lietots naida runā, nācīgas kūdīšanā pret kādu cilvēku grupu, un pat kūdīšanu genocīda kontekstā. Šis termins tiek izmantots, lai attaisnotu karu, tiesas un ārpustiesas nogalināšanu, verdzību, īpašuma konfiskāciju, vēlēšanu tiesību un citu tiesību liegšanu, kā arī uzbrukumiem ienaidniekiem vai politiskajiem pretiniekiem.

Kolektīvā atmiņa: kopīgu atmiņu, zināšanu un informācijas kopumu par sociālo grupu, kas ir būtiski saistīta ar grupas identitāti. "*Collective memory*" angļu valodā un attiecīgā frāze franču valodā – "*la mémoire collective*" – parādījās 19. gadsimta 2. pusē.

Antičigānisms: noturīga, latentā ideju struktūra, kas ir naidīga pret romiem kā kolektīvu sabiedrības grupu, kas individuālā līmenī izpaužas, kā naidīga attieksme. Kultūrā tas izpaužas kā mīti, ideoloģija, tautas tradīcijas, tēli un darbības, kā arī sociālā un juridiskā diskriminācija. Pret romiem vērsta politiskā mobilizācija un sabiedrības vai valsts vardarbība, kas izraisa un/vai kurai ir mērķis atsvešināt, padzīt vai iznīcināt romus šo cilvēku identitātes dēļ.

Rasializācija: process, kurā sabiedrība veido rases kā reālas, atšķirīgas un nevienlīdzīgas cilvēku kategorijas, kas atstāj hronisku iespaidu uz šo grupu locekļu ekonomisko, politisko un sociālo dzīvi. Rasu kategorijas nav balstītas uz zinātņi vai bioloģiju, bet gan uz atšķirībām, kuras sabiedrība ir izvēlējusies uzsvērt un kas būtiski ietekmē cilvēku dzīvi. Cilvēkus var rasializēt, pamatojoties ne tikai uz ādas krāsu, bet arī uz citām uztvertajām īpašībām, piemēram, viņu kultūru, valodu, paražām, senčiem, valsti vai izcelsmes vietu vai reliģiju, kā tas ir islāmofobijas un antisemitisma gadījumā.

Sistēmisks rasisms: rodas, ja institūcija vai iestāžu kopums, darbojoties kopā, rada vai uztur rasu nevienlīdzību. Tas var veidoties netīšas darbības rezultātā, bet tas ne vienmēr nozīmē, ka cilvēki organizācijā ir rasisti. Sistemātisko rasismu bieži izraisa slēptas institucionālas novirzes politikā, praksē un procesos, kas kādai cilvēku grupai nodrošina privilēģijas, savukārt citai grupai rada nelabvēlīgus apstākļus tās rases vai etniskās piederības dēļ. Šis fenomens rodas

gadu desmitu vai pat gadu simtu vecu institūciju uzturēšanas rezultātā. Sistemātiskais rasisms izpaužas arī izteicienos, piemēram, sakot, ka “tā lietas šeit notiek” vai “mēs vienmēr esam šādi strādājuši”, neņemot vērā to, ka šīs institūcijas, sistēmas un to darbība atšķirīgi ietekmē dažādu sabiedrības grupu pārstāvjus.

Sabiedrības iekļaušana: pilnīga, jēgpilna un nediskriminējoša visu cilvēku līdzdalība sociālajā, ekonomiskajā, kultūras un demokrātiskajā dzīvē.

Nīderlande

Vēsturiskais konteksts

Nīderlandes Karalistei, kurā ietilpst Nīderlande Eiropā, Nīderlandes Antiļu salas un Aruba Karību jūras reģionā, ir ilgstoša pieredze imigrācijas jomā. Neskatoties uz valsts koloniālo pagātņi, Nīderlande jau vēsturiski veidojusi reputāciju, kā valsts, ar būtisku lomu iecietības ideju un prakses attīstībā.

Holandes Republikas laikā (1588–1795) tā piedāvāja drošu patvērumu reliģiskajiem disidentiem, kuri tika vajāti citās Eiropas valstīs. Agrīnajos Jaunajos laikos gan Spānijas ebreji, gan franču hugenoti meklēja un atrada patvērumu Nīderlandē. Piemēram, Leidenē un Amsterdamā dzīvoja lielākie tolerances domātāji, tostarp Baruhs de Spinoza un Pjērs Beils. 1689. gadā, atrodoties trimdā Holandē, Džons Loks (*John Locke*) uzrakstīja *vēstuli par iecietību*¹⁵. Šajā vēstulē viņš runā par to kā baznīcas un Bībeles vārds tiek izmantots, lai dehumanizētu un izpostītu citu cilvēku dzīvi; kā cilvēki kristietības un Dieva “uzdevumā” nodara neizsakāmu ļaunumu otram cilvēkam un lielām cilvēku grupām.

“Tagad es vēršos pie to cilvēku sirdsapziņas, kuri vajā, moka, iznīcina un nogalina citus cilvēkus, aizbildinoties ar reliģiju, neatkarīgi no tā, vai viņi to dara aiz draudzības un laipnības pret viņiem vai nē. Un tik ilgi es neticēšu viņu darbību nolūkam, kamēr redzēšu, cik ugunīgi un ar kādu dedzību viņi labo savus draugus un aizrāda saviem pazīstamajiem par viņu grēkiem, kad viņi paši acīmredzami pastrādā grēku pret Evaņģēliju; kad es redzēšu viņus vajājam ar uguni un zobenu, savas kopības cilvēkus, kas ir aptraipīti ar milzīgiem netikumiem un kuriem bez grozījumiem draud mūžīga pazušana; un kad es redzēšu, kā viņi šādi pauž savu mīlestību un vēlmi pēc savas dvēseles glābšanas sagādājot mokas un pielietojot visa veida nežēlību. Ja tas ir labdarības principa nolūkā, kā viņi izliekas, un aiz mīlestības pret cilvēka dvēseli, ka viņi atņem viņiem īpašumus, sakropļo tos, kaprāļi soda, tur badā un moka viņus trokšņainos cietumos, un beigās pat atņem viņu dzīvības — es saku, ja tas viss tiek darīts tikai tāpēc, lai padarītu cilvēkus par kristiešiem un nodrošinātu viņu pestīšanu, kāpēc tad viņi cieš no netiklības, krāpšanas, ļaunprātības un tamlīdzīgām briesmām, un acīmredzami atbalsta korupciju pret pagāniem, un rada pārsvaru un pārpilnību saviem ganāmpulkiem un ļaudīm? Šīs un tamlīdzīgas lietas noteikti ir vairāk pretrunā ar Dieva godību, ar baznīcas tīrību un dvēseļu pestīšanu, nekā jebkura sirdsapziņa, nesaskaņas ar baznīcas lēmumiem vai nošķirtība no sabiedrības pielūgsmes, ko pavada dzīvības nevainība.”

Džons Loks turpina, uzdodot svarīgu jautājumu:

“Cik tālu sniedzas iecietības pienākums un kas no katra tiek prasīts tā ievērošanai?”

¹⁵ Locke, J. (1689). A Letter Concerning Toleration, translated by William Popple. Pieejams: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/locke/toleration.pdf>

Pirmkārt, es uzskatu, ka nevienai baznīcai nav saistošs iecietības pienākums, paturēt ikvienu tādu cilvēku savā klēpī, kurš pēc brīdinājuma turpinās spītīgi pārkāpt sabiedrības likumus. Šāds ir kopības un sabiedrības saites nosacījums; ja to pārkāpšana būtu atļauta bez jebkādas atbildības, sabiedrība tādējādi tiktu sagrauta un izšķīdināta. [..]

Otrkārt, nevienai privātpersonai nav tiesību nekādā veidā aizskart citas personas civilās baudas, jo viņš pieder citai baznīcai vai reliģijai. Visas tiesības un franšīzes, kas viņam pieder kā vīrietim vai kā iemītniekam, ir neaizskarami jā saglabā. Šī nav reliģijas darīšana. Viņam nedrīkst būt atļauts pastrādāt nekādu vardarbību vai radīt ievainojumus, vai viņš ir kristietis vai pagāns.”

Šis ir nozīmīgs vēsturiskais materiāls, jo tas atspoguļo to, kā reliģija un tieši kristietība tika izmantota, lai attaisnotu verdzību, genocīdu, dehumanizāciju un cilvēku grupu iznīcināšanu bez jebkādas sirdsapziņas un atbildības sajūtas fiziski (likuma un tiesas priekšā) un morāli (Dieva priekšā).

Vēl viens labi zināms Nīderlandes vēstures aspekts, kas tradicionāli ir saistīts ar tās pieeju plurālismam un tolerancei, ir “pilarizācija”. Laika posmā, aptuveni no 20. gadsimta sākuma līdz 60. gadiem, reliģiskās un citas konfesionālās grupas – katoļi, protestanti, sociālisti un liberāļi – dzīvoja “paralēlu dzīvi” vienlaikus veidojot ietekmes sfēru dažādās iestādēs un organizācijās¹⁶. Elites savstarpējās vienošanās dažādos jautājumos un izvairīšanās no sensitīvām tēmām publiskajās un politiskajās debatēs, nodrošināja sociālo stabilitāti starp dažādām grupām Nīderlandes dziļi sadalītajā sabiedrībā.

Trešais vēsturiskais periods, kurā holandiešu iecietības prakse kļuva starptautiski pazīstama, bija pēc 60. gadu kultūras revolūcijām. Šis laiks ienesa atvērtākas formas dzīvesveidu, kas saistīts ar jaunatnes 60. gadu kultūru publiskajā telpā. Īpaši Amsterdamā tika uzskatīta par vienu no vistolerantākajām un atvērtākajām pilsētām pasaulē. Šīs atvērtības dažādiem dzīves veidiem un reliģiskās piekritības samazināšanās rezultātā tika pieņemti jauni liberāli tiesību akti tādās jomās kā medicīniskā ētika (eitanāzija, kontracepcija un aborts), dzimumu līdztiesība un seksuālā orientācija (homoseksuāļu tiesības, viendzimuma laulības)¹⁷.

Visbeidzot, Nīderlandes iecietības reputācija tika nostiprināta, 80. un 90. gados, kad tā, reaģējot uz liela mēroga imigrāciju, kļuva par vienu no pirmajām valstīm pasaulē, kas pieņēma “multikulturālismu”¹⁸. Politikas sauklis “integrācija ar kultūras identitātes saglabāšanu” kalpoja, lai pierādītu Nīderlandes sabiedrības toleranci pret imigrantiem, kultūras daudzveidības integrāciju un lai īstenotu pārvaldības stratēģijas, kas balstītas uz cieņu pret kultūras atšķirībām un vienlīdzīgu attieksmi pret minoritāšu grupām. Valdība pozitīvi reaģēja uz jaunizveidotajām institūcijām un organizācijām, kas kalpoja etnisko un mazākumtautību

¹⁶ EUI/2010, skatīt 13. atsauci

¹⁷ Turpat

¹⁸ Turpat, 5. lpp.

grupu vajadzībām, uzskatot, ka tas ļaus jaunpīnācējiem pilnībā integrēties daudzveidīgajā sabiedrības kultūrā.

Sākotnēji jaunpīnākušajiem “viesstrādniekiem” multikulturālisma politikas ietvaros bija ierobežotas tiesības, jo tika pieņemts, ka viņi paliks Nīderlandē tikai uz laiku. Tomēr 80. gados kļuva skaidrs, ka lielākā daļa vēlas valstī palikt pastāvīgi. Baltoties uz situāciju, “viesstrādnieku” tiesības tika paplašinātas, ietverot tiesības uz ģimenes atkalapvienošanos un tiesībām palikt kopā ar ģimeni kā likumīgam valsts iedzīvotājam.

Turklāt valdība sāka izstrādāt “minoritāšu politiku”, lai risinātu problēmas, ar kurām saskārās minoritāšu grupas. Politika sākotnēji mudināja uzturēt atsevišķas kultūras identitātes, tomēr 90. gados politikas attīstības rezultātā, tika uzsvērtā nepieciešamība veicināt lielāku integrāciju plurālistiskā sabiedrībā¹⁹.

Nevar nepieminēt Nīderlandes koloniālās vēstures posmu. Šis ir vairāk nekā 250 gadus ilgs laika posms, kad Nīderlandei bija plašas kolonijas reģionos, mūsdienu Indonēzijā, Dienvidāfrikā, Kirasao, Jaungvinejā un citviet, kur paverdzinātie vīrieši, sievietes un bērni netika uzskatīti par cilvēkiem²⁰.

Atsevišķos vēstures ziņojumos Nīderlandes kolonizatori tiek aprakstīti, kā biznesmeņi, kurus interesēja ilgtermiņa peļņas gūšana, nevis kā nežēlīgi svešzemju iekarotāji²¹. To apstiprina arī holandiešu zinātniece un rakstniece Melisa Veinere (*Melissa F. Weiner*), kura vienā no saviem pētījumiem par verdzības attēlojumu, norādīja, ka Nīderlandes pamatskolu mācību grāmatās, kas izdotas kopš 1980. gada, Nīderlandes loma afrikāņu paverdzināšanā ir izkropļota un aizēnota. Tajās Holande savu koloniālismu, masu ekspluatāciju, apspiešanu un genocīdu peļņas un darbaspēka nolūkos attaisno ar “tirgotāju” un “uzņēmēju” retoriku²².

Lai spētu konkurēt un gūt panākumus tirgū, kurā jau aktīvi darbojās gan spāņi, gan portugāļi, holandieši veica izmaiņas baznīcas izplatītajā vēstījumā, lai leģitimizētu necilvēcīgo vergu tirdzniecību. Viņi meklēja stāstus no Bībeles un apgalvoja, ka Vecajā Derībā teikts, ka verdzība ir pieņemama tādēļ, ka Noass nolādēja Hama pēcnācējus verdzībā. Neskatoties uz to, ka Bībelē nekur nav skaidri minēts, ka Hams ir bijis melnādainšs, šī interpretācija holandiešiem bija pamatojums plašai dehumanizācijai²³, kas ilga vairāk nekā divus gadsimtus un kura sekas novērojamas arī mūsdienu Nīderlandē.

¹⁹ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (1998). First report on the Netherlands. [ECRI/1998] Pieejams: <https://rm.coe.int/first-report-on-the-netherlands/16808b5958>

²⁰ Pound, C. (2021). How the Dutch are facing up to their colonial past. [Pound] Pieejams: <https://www.bbc.com/culture/article/20210601-how-the-dutch-are-facing-up-to-their-colonial-past#:~:text=For%20more%20than%20250%20years,were%20treated%20as%20barely%20human>

²¹ Karam, A. P. (2019). Dutch Exploration and Colonization. Pieejams: <https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/dutch-exploration-and-colonization>

²² Özdil, Z. (2014). “Racism is an American Problem”: Dutch Exceptionalism and its Politics of Denial. Pieejams: https://www.frameliteraryjournal.com/wp-content/uploads/2015/09/Frame-27_2- Racism-is-an-American-Problem .pdf

²³ Pound, skatīt 20. atsauci

Saskaņā ar 2021. gadā publicētiem statistikas datiem par 2018. gadu, šobrīd Nīderlandē mīt 17,3 miljoni iedzīvotāji, no kuriem holandieši ir 76,9%, Eiropas Savienības (ES) migranti 6,4%, turki 2,4%, marokāņi 2,3%, indonēzieši 2,1%, vācieši 2,1%, surinamieši 2%, poļi 1%, citi 4,8%²⁴.

Pretrasisma un etniskās diskriminācijas programmas un to ietekme

Nīderlandes vēsturiskais konteksts liecina, ka valstij ir ilgstoša pieredze, veidojot politiku pret rasismu un etnisko diskrimināciju, tomēr - cik ietekmīgas bijušas šīs aktivitātes un politikas ietvaros veidotās programmas? Par esošo situāciju un ikdienu Nīderlandē liecina laika gaitā apkopotā informācija un dati šajā jomā, kas tiks analizēti šajā sadaļā.

Lai iestātos pret pieaugošajām rasisma, ksenofobijas, antisemitisma un neiecietības problēmām, kas apdraud cilvēktiesības un demokrātiskās vērtības Eiropā, 1994. gadā Eiropas Padome izveidoja Eiropas Komisiju pret rasismu un neiecietību (ECRI). ECRI dalībvalstis tika izvēlētas, ņemot vērā to zināšanas ar rasismu un neiecietību saistītos jautājumos²⁵.

ECRI uzdevums ir pārskatīt dalībvalstu tiesību aktus, politiku un citus pasākumus saistībā ar rasisma apkarošanu, ksenofobiju, antisemitismu un neiecietību un to efektivitāti; ierosināt turpmāko rīcību vietējā, valsts un Eiropas līmenī; formulēt vispārējo politiku un ieteikumus dalībvalstīm; izzināt starptautiskos juridiskos instrumentus, lai vajadzības gadījumā tos varētu piemērot Eiropas Savienībā.

Viens no ECRI izstrādātajiem aktivitāšu aspektiem ir tās individuālā un personalizētā pieeja katrai no dalībvalstīm, kas ietver situācijas analīzes veikšanu katrā dalībvalstī, lai sniegtu valsts valdībai konkrētus priekšlikumus.

Nīderlande ir viena no sākotnējām ECRI dalībvalstīm, un 1997. gadā tika izdots pirmais ECRI ziņojums par rasu un neiecietības situāciju Nīderlandē. Šajā ziņojumā ECRI norādīja uz četriem aspektiem, kam Nīderlandei jāpievēršas primāri:

1. Ieviest jaunus tiesību aktus un nodrošināt spēkā esošo tiesību aktu efektivitāti;
2. Veicināt sabiedrības izpratni par Nīderlandes etnisko minoritāšu integrāciju un sekmēt sabiedrības atbalstu integrācijas procesam.
3. Ar ticamiem statistikas datiem uzraudzīt un novērtēt iesāktās iniciatīvas.
4. Apsvērt veidus, kā uzlabot sociālo politiku, ņemot vērā mazākumtautību grupu īpašās vajadzības, it īpaši pilsētās ar augstu iedzīvotāju koncentrāciju²⁶.

²⁴ IndexMundi (2021). Netherlands Demographics Profile. Pieejams: [https://www.indexmundi.com/netherlands/demographics_profile.html#:~:text=Dutch%2076.9%25%2C%20EU%206.4%25.4.8%25%20\(2018%20est.\)](https://www.indexmundi.com/netherlands/demographics_profile.html#:~:text=Dutch%2076.9%25%2C%20EU%206.4%25.4.8%25%20(2018%20est.))

²⁵ ECRI/1998, skatīt 19. atsauci

²⁶ Turpat

1994. gada 2. marta Vispārējais vienlīdzīgas attieksmes likums²⁷ ir galvenais vispārējo tiesību likums rasu un cita veida diskriminācijas apkarošanai Nīderlandē. Likums aptver tādas jomas kā nodarbinātība, nekustamais īpašums, izglītība, veselības aprūpe, senioru aprūpe un citu sabiedrisko preču un pakalpojumu sniegšanas nodrošinājumu. Likums nodrošina aizsardzību pret diskrimināciju balstoties uz reliģijas, pārliecības, politisko uzskatu, rases, dzimuma, tautības, seksuālās izvēles un civiltāvokļa pamata. Likums arī paredz to, ka organizācijas, kas pārstāv personas, kas ir cietušas no diskriminācijas, var ierosināt tiesvedību. Īpaša pilnvara ir piešķirta 1995. gadā izveidotajai Vienlīdzīgas attieksmes komisijai, kas var veikt izmeklēšanu un darboties kā starpnieks diskriminācijas gadījumos²⁸.

Izstrādājot Vispārējo vienlīdzīgas attieksmes likumu 1992. gadā, tika pārskatīti pretdiskriminācijas noteikumi, izdotas jaunas vadlīnijas un izveidotas tiesību apmācības programmas tiesībaizsardzības amatpersonām par šo noteikumu izpildi. Šīs darbības mērķis bija uzlabot izmeklēšanas praksi un procesu rasu diskriminācijas gadījumos.

Nīderlandē darbojas arī vairākas neatkarīgas organizācijas, kas iestājas pret rasisma izpausmēm valstī. Viena no tādām ir “Landelijk Bureau Racismebestrijding” (LBR) jeb Nacionālais birojs pret rasismu²⁹. Šo institūciju finansē Nīderlandes Tieslietu ministrija. Šīs institūcijas mērķis ir izskaust rasismu un diskrimināciju, izmantojot tieslietu līdzekļus. Šī institūcija sniedz palīdzību diskriminācijas upuriem, veic rasu diskriminācijas strukturālo formu izpēti, izdod kodeksus, konsultē valdību un sagatavo ziņojumus, kā arī iesaistās sabiedrības izpratnes veidošanas aktivitātēs. Turklāt visā Nīderlandes teritorijā pastāv vietējo pretdiskriminācijas centru tīkls, kas darbojas reģionālā līmenī, lai mazinātu un novērstu diskrimināciju un rasismu. Šajā jomā darbojas arī vairākas nevalstiskās organizācijas (NVO).

Viens no Nīderlandes izglītības sistēmas pieņēmumiem ir tas, ka bērni aug multikulturālā sabiedrībā. Šis koncepts tiek atspoguļots gan skolotāju apmācībā, gan izglītojošo materiālu saturā, t.i., skolas grāmatās sākumskolas un vidusskolas līmenī. Nīderlandes skolās pastāv augsta mazākumtautību grupu koncentrācija. Šī neproporcionālā īpatsvara dēļ, vietējo nīderlandiešu bērnu vecāki bieži izvēlas alternatīvas skolas saviem bērniem.

Tas radījis situāciju, ka skolēniem no minoritāšu grupām mācību rezultāti ir zemāki, salīdzinot ar nīderlandiešu bērniem. Nīderlandes valdība ir izstrādājusi programmu “Soli pa solim”³⁰ un piešķirusi resursus, lai kompensētu šo zināšanu plaisu. Lai uzraudzītu dažādu mazākumtautību grupu sniegumu skolās un tālākizglītībā, tiek veidota politika, kas nodrošinās to, ka tajās netiek veidotas nepamatoti zemas gaidas, attiecībā uz valodas zināšanu apguvi vai procesi rezultējas negatīvā vecāku attieksmē.

²⁷ Equal Treatment Act 1994. Pieejams:

<https://www.equalrightstrust.org/sites/default/files/ertdocs//Microsoft%20Word%20-%20Equal%20Treatment%20Act%201994.pdf>

²⁸ Dierx, J. R., Rodrigues, P. R. (2003). The Dutch Equal Treatment Act in theory and practice. European Roma Rights Centre. [Dierx] Pieejams: <http://www.errc.org/roma-rights-journal/the-dutch-equal-treatment-act-in-theory-and-practice>

²⁹ ECRI/1998, skatīt 19.atsauci, 8. lpp.

³⁰ ECRI/1998, skatīt 19. atsauci, 9. lpp.

Jaunpienācējiem Nīderlandē tiek piedāvātas īpašas obligātās apmācības programmas, kas ietver valodas apguves nodarbības, ievadprogrammas par Nīderlandes sabiedrību un profesionālo apmācību. Programmas saturu nosaka un finansē centrālā valdība un īsteno pašvaldības. Visas aktivitātes paredz Imigrantu integrācijas likums, kas stājās spēkā 1998. gada sākumā³¹.

2022. gada 1. janvārī Nīderlandē stājās spēkā jauns Pilsoniskās integrācijas likums³². Pozitīvi jaunā likuma aspekti ir tādi, ka pašvaldības ir formāli atbildīgas nodrošināt vadlīnijas un uzraudzīt patvēruma meklētāju un citu trešo valstu migrantu integrācijas centienus, pamatojoties uz individuālu integrācijas plānu, kas izstrādāts starp pašvaldību un katru patvēruma meklētāju vai imigrantu no ārpus Eiropas Savienības. Integrācijas plāns, izņemot valodas apguvi un informāciju par Nīderlandes sabiedrību, kultūru un vēsturi, ietver arī nodarbinātības elementu, tostarp darba prakses vai brīvprātīgā darba veidā.

Saskaņā ar jauno likumu tiks izveidots uzraudzības mehānisms, kas vērtēs, cik lielā mērā jauno integrācijas tiesību aktu noteikumi sniedz vēlamos rezultātus. Iestāde, kura veic šo uzraudzību, ir salīdzinoši jauna privātā sektora iestāde - "Blik op Werk". Nīderlandes valsts iestādes uzdevušas šai organizācijai uzdevumu gan novērtēt integrācijas kursu kvalitāti, gan izsniegt apmācības atļaujas. ECRI šo uzskata, par apsveicamu soli, ņemot vērā, ka dažu integrācijas kursu kvalitāte un piedāvājums bijis zems, jo iepriekš Nīderlandē netika nodrošināta uzraudzība un nebija regulējums, kas noteiktu programmu kvalitāti. Minētā organizācija sākotnēji arī saņēmusi kritiku, ka salīdzinājumā ar konkrētām valsts iestādēm, kurām ir pienākums novērtēt izglītības kvalitāti Nīderlandes skolās, šai organizācijai nav nepieciešamās kompetences līmeņa kvalitātes un ietekmes novērtēšanā integrācijas jomā.

Jaunais Pilsoniskās integrācijas likums, ieviesa vēl kādu būtisku izmaiņu, proti, patvēruma meklētājiem sākot ar 2022. gadu pašiem nav jāfinansē integrācijas un valodu kursi, jo kursus apmaksā un organizē pašvaldības no valsts budžeta. Līdz 2021. gada beigām visi patvēruma meklētāji, kuri ieradās un meklēja patvērumu Nīderlandē, augstās integrācijas kursu izmaksas sedza paši. Daudzos gadījumos tas nozīmēja nepieciešamību ņemt aizdevumus pat 10 000 eiro apmērā³³. Būtiski, patvēruma meklētājiem un trešo valstu imigrantiem, ir obligāta prasība trīs gadu laikā nokārtot integrācijas gala eksāmenu. Ja tas netiek izdarīts, tiek uzlikts salīdzinoši liels naudas sods, kas var būt smags papildu finansiālais slogs tiem, kuri vēlas integrēties Nīderlandes sabiedrībā.

Lai arī jaunais likums un tā grozījumi ir progress cilvēku integrācijas jomā, ņemot vērā, ka tiem patvēruma meklētājiem un migrantiem no ārpus ES, kuri ieradās Nīderlandē pirms 2022. gada,

³¹ Law Explorer (2015). Dutch Integration Policy and the Act on Integration Abroad. Pieejams: <https://lawexplorer.com/dutch-integration-policy-and-the-act-on-integration-abroad/>

³² European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2022). ECRI conclusions on the implementation of the recommendations in the respect of the Netherlands. Pieejams: <https://rm.coe.int/ecri-conclusions-on-the-implementation-of-the-recommendations-in-respe/1680a59aee>

³³ Turpat, 4. lpp.

būs jāturpina segt savas integrācijas izmaksas, ECRI norādījis, ka šī pieeja neatbilst abpusējas integrācijas attiecību veidošanas principam.

Nīderlandes pašvaldības institūcijas ir investējušas intensīvās integrācijas programmās jaunpienācējiem, kas būtiski sekmējušas migrantu izcelsmes bērnu Nīderlandē un Antiļu salu iedzīvotāju nepilngadīgo bērnu izglītības rezultātus. Tomēr satraucoši ir tas, ka pilsoniskās integrācijas eksāmenu sekmju rādītāji ir strauji kritušie. Kritušie ir arī sasniegumi valodu apguvē. Bērni ar migrantu izcelsmi un Antiļu salu nepilngadīgie joprojām ir speciālo vajadzību skolās neproporcionāli lielā skaitā. Nesamērīgi bieži šie bērni tiek uzņemti vidējās izglītības zemākajās pakāpēs, un viņiem ir grūtības atrast prakses vietu turpinot aroda apguvi. Šo grupu nodarbinātības atšķirības nav samazinājusies un tas daļēji skaidrojams ar diskriminācijas faktiem. Migrējošie darba ņēmēji joprojām ir pakļauti ekspluatācijai. Romi joprojām būtiski atpaliek izglītības jomā, kā rezultātā viņu vidū ir zems nodarbinātības līmenis, kas rezultējas šo grupu ilgstošas nabadzības un atstumtības situācijā³⁴.

Šīs integrācijas politikas reformas ietvaros, ECRI Nīderlandes valsts iestādēm sniedza vairākus ieteikumus un pieprasīja prioritāri īstenot šādas rekomendācijas:

1. Pieņemt integrācijas stratēģiju, izveidot rīcības plānu, kurā atklāti norādīts, ka integrācija ir divvirzienu process, un mobilizēt visu sabiedrību integrācijas atbalstam. Šis noteica, ka Nīderlandes iestādēm jāorganizē integrācijas process; jānodrošina bezmaksas valodas un integrācijas kursi no ierašanās pirmā brīža; jānodrošina iespēju pielāgot integrācijas programmas migrantu individuālajām vajadzībām un spējām. Visiem mērķiem un pasākumiem ir jānosaka integrācijas rādītāji un sasniedzamie mērķi.
2. Rīcības plānā pret diskrimināciju iekļaut darba tirgus rādītājus un izveidot izmērāmus mērķus, kas jāsasniedz, lai veicinātu iebraucēju nodarbinātību. Plāna ietvaros tika ierosināts turpināt koncentrēties uz pieejamības veicināšanu darba tirgum, nodrošinot nediskriminējošu darbā pieņemšanas procesu.

Tomēr 2019. gadā Nīderlandes iestāžu sniegtā informācija liecināja, ka ieteikumi nav tikuši ņemti vērā un integrācijas stratēģija un rīcības plāns nav izstrādāti.

Tāpat kā daudzās Rietumeiropas valstīs, arī Nīderlandes darba tirgu raksturo pastāvīga nevienlīdzība starp etniskajām grupām. Salīdzinājumā ar cilvēkiem, kuru izcelsme ir Nīderlande, migranti biežāk ir bezdarbnieki, biežāk strādā zemākajos darba tirgus segmentos un viņiem ir zemāki ienākumi³⁵. Lai izprastu šo nevienlīdzību tiek meklēti skaidrojumi,

³⁴ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2019). Netherlands: Council of Europe Anti-racism body concerned about xenophobic rhetoric in political discourse and integration of migrants. [ECRI/2019] Pieejams: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/-/netherlands-council-of-europe-anti-racism-body-concerned-about-xenophobic-rhetoric-in-political-discourse-and-integration-of-migrants>

³⁵ Thijssen, L., Coenders, M., Lancee, B. (2021). Ethnic Discrimination in the Dutch Labor Market: Differences Between Ethnic Minority Groups and the Role of Personal Inf. *Int. Migration & Integration*. 22, 1125-1150.lpp Pieejams: doi.org/10.1007/s12134-020-00795-w

piemēram, atšķirības cilvēkresursos, kultūras resursos un sociālajos resursos. Ceturtais skaidrojums, kam pievērsta liela zinātniskā uzmanība, ir sistēmiska diskriminācija nodarbinātības jomā, proti, darba devēju sistemātiska priekšrocību sniegšana kandidātiem, kuru vēsturiskā izcelsme ir Nīderlande.

Viens no galvenajiem Nīderlandes mazākumtautību politikas mērķiem ir etnisko minoritāšu bezdarba līmeņa samazināšana, izmantojot dažādas darba tirgus regulējošas politikas, kuru mērķis ir radīt mazkvalificētas darbavietas, celt nodarbinātību, paaugstinot kvalifikācijas līmeni un valodas prasmes šo cilvēku vidū. Laika gaitā ir likvidētas arī cilvēkus ekspluatējošo pagaidu darbā iekārtošanas aģentūras.

Tomēr pētījums, ko veica Zināšanu platforma integrācijas un sabiedrības jomā (*Knowledge Platform Integration & Society (KIS)*), iegūtie dati liecina, ka Nīderlandē institucionālais rasisms satopams divās jomās: mājokļu iegādes jomā un darba tirgū³⁶. Minētā institūta veiktajā pētījumā tika secināts, ka gan mājokļu tirgū, gan darba tirgū cilvēkiem, kuriem nav Nīderlandes izcelsmes, ir pieejamas mazāk iespējas nekā Nīderlandes pamatiedzīvotājiem. Institūts secināja, ka arī izglītības nozarē un politikā ir saskatāmas spēcīgas institucionālā rasisma pazīmes.

Kā norāda KIS pētniece Hanneke Feltena (*Hanneke Felten*), vairs nevar noliegt, ka mājokļu un darba tirgū pastāv institucionālais rasisms. Viņa norāda, ka: "Ir pierādīts, ka kāds ar nīderlandiešu vārdu, visticamāk, izturēs atlases procesa pirmo kārtu, nekā kāds, kura vārds, piemēram, izklausās arābu izcelsmes."³⁷ Šis nav pirmais šāda veida pētījums, kas norāda uz institucionālu rasismu Nīderlandes darba tirgū.

Lai arī statistikas datu vākšanu vairākās jomās ir plaši izplatīta, tomēr trūkst uzticamas, saskaņotas un salīdzināmas statistikas attiecībā uz mazākumtautību grupām sociālās un ekonomiskās darbības jomās. To daļēji var skaidrot ar pārmaiņām datu avotu pārvaldībā un jaunu definīciju pieņemšanā, kā arī ar dažādu nozaru apkopotās statistikas salīdzināmības problēmām un dažādiem identifikācijas kritērijiem.

Laika gaitā pozitīvi novērtēts publiskās naida runas nosodījums no Nīderlandes vadošo politiķu puses. Nīderlandes skolās vienlīdzība un tolerance ir obligāta pilsoniskās izglītības sastāvdaļa. Prokuratūra ir izskatījusi vairākas nozīmīgas naida noziegumu lietas, un būtiski uzlabojusies policijas un prokuratūras sadarbība ar vietējiem pretdiskriminācijas birojiem. Arī Nīderlandes Karaliskā Futbola asociācija ieviesusi noteikumus par to, kā reaģēt uz aizvainojošiem saukļiem stadionos³⁸.

³⁶ Felten, H., et.al. (2021). Institutional racism in the Netherlands. [Felten] Pieejams: https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/institutional-racism-netherlands_en

³⁷ Turpat

³⁸ ECRI/2019, skatīt 34. atsauci

2002. gadā Amsterdamā tika atklāts Nīderlandes valsts verdzības pieminēklis (*Slavernijmonument*)³⁹, pieminot verdzības periodu Nīderlandes kolonijās. Veidot piemiņas zīmi šim tumšajam periodam Nīderlandes un pasaules vēsturē, tika uzticēts surinamešu tēlniekam Ervīnam Devrijam (*Erwin de Vries*). Tāpat laika gaitā ir izveidoti verdzības perioda pētniecības centri, kas palīdz izglītēt jauniešus un vienlaikus vairo sapratni un iecietību.

1. ilustrācija: Nīderlandes valsts rasisma pieminēklis *Slavernijmonument* Amsterdamā. (Avots: IISG/Flickr)

Nīderlandes sabiedrība bieži vien tiek attēlota kā toleranta pret tiem, kas ir “atšķirīgi”, un to apstiprina arī iepriekšminētais ikgadējais “Labāko Valstu” ziņojums. Tajā 2021. gadā Nīderlande ieņēma 1. vietu kā tolerantākā jeb vismazāk rasistiskā valsts pasaulē⁴⁰, savukārt Sociālā progresa indekss 2022. gadā ierindoja Nīderlandi 7. vietā⁴¹.

Nīderlandieši ir ieguvuši liberālu reputāciju, jo Nīderlandes tiesību aktos ir legalizētas izklaides narkotikas, prostitūcija un homoseksualitāte. Tomēr valsts ir izrādījusies ievērojami mazāk liberāla, kad jārisina jautājumi, kas saistās ar tās koloniālo pagātņi, jo īpaši verdzību. Vēl nesen lielākā daļa Nīderlandes pamatiedzīvotāju maz zināja par savas valsts dziļo iesaisti piespiedu darba veidošanā un veicināšanā Amerikā, Dienvidāfrikā un Āzijā; un daudz uzskatīja, ka

³⁹ Public Art. Amsterdam, National Slavery Monument, Erwin de Vries, 2002. Pieejams:

<https://publicart.amsterdam/en/projecten/nationaal-monument-slavernijverleden-2/>

⁴⁰ WPR/2022, skatīt 10. atsauci

⁴¹ SPI/2022, skatīt 11. atsauci

viņiem vairs nebūtu jāuztraucas par tik seniem pagātnes notikumiem. Lepni par savas valsts toleranci, liela daļa nīderlandiešu uzskata, ka rasisms ir amerikāņu problēma⁴².

Neskatoties uz aprakstīto un publiski atzīto Nīderlandes progresu, veicinot rasisma un etniskās diskriminācijas izskaušanu, ir novērojami vairāki piemēri, kur Nīderlande joprojām piekopj un pat slavina valsts koloniālo vēsturi. Viens no šādiem piemēriem ir Nīderlandes zelta kariete jeb *Gouden Koets*⁴³. Katra gada trešajā septembra otrdienā, karaļvalsts valdošais monarhs karietē veic ceļu no karaliskās pils līdz Nīderlandes parlamentam, lai veiktu “troņa uzrunu” jeb gadskārtējo karaļvalsts stāvokļa novērtējumu. Pasākums piesaista tūkstošiem skatītāju katru gadu, un ar katru gadu arī pieaug kontroversālais skatījums uz zelta karietes funkciju un simbolismu.

2. ilustrācija: Nīderlandes Zelta kariete (*Gouden Koets*) (Avots: Jerry Lampen /ANP Royal Images)

Zelta karietes, kas datēts ar 1898. gadu, kreisajā pusē ir mākslinieka Nicolaas van der Waay gleznots triptihs ar nosaukumu “Koloniju godināšana” (“*Homage from the Colonies*”). Uz diviem ārējiem paneļiem ir redzami puskailli melnādainie vīrieši, kuru plecos ir masīvas ķīpas un somas. Centrālajā attēlā redzama stalta sieviete, sēžam tronī, un viņas priekšā ir divas melnas figūras. Viens no atainotajiem tēliem godbijībā nometies ceļos, noliecīs galvu un salicis

⁴² Kars, M. (2021). In the Netherlands, a long-overdue reckoning with a racist and colonial past. [Kars] Pieejams: <https://www.theglobeandmail.com/opinion/article-in-the-netherlands-a-long-overdue-reckoning-with-a-racist-and-colonial/>

⁴³ Ryback., T. W. (2016). Race, Colonialism, and the Netherlands’ Golden Coach. [Ryback] Pieejams: <https://www.newyorker.com/news/news-desk/race-colonialism-and-the-netherlands-golden-coach>

rokas lūgšanā. Otrs ar saliektu muguru, nolaistu galvu, un izstieptu labo roku pāri banānu ķekariem un citiem produktiem, kas tiek piedāvāti alegoriskās karalienes godināšanai.

Lai arī valstī ir vairākas aktīvistu grupas, kas publiski runā par šādu simbolu kaitīgumu, liela daļa cilvēku uzskata, ka zelta kariete ir “mākslas darbs, kas vienkārši stāv uz riteņiem”, ka tā ir daļa no Nīderlandes vēstures un identitātes, tāpēc “to nedrīkst iznīcināt, lai pārrakstītu Nīderlandes vēsturi”.

2015. gadā dienu pirms monarha “troņa uzrunas”, Nīderlandes parlamenta apakšpalātas *Tweede Kamer* deputāts Selčuks Ozturks (*Selçuk Öztürk*), kurš ir Nīderlandes turku kopienas pārstāvis, nacionālajā televīzijā nolasīja atklātu vēstuli karalim. Tajā viņš runāja par sāpēm, ko izraisa zelta kariete un ka "viena holandieša koloniālā pagātne ir cita holandieša verdzības pagātne", un aicināja karali noņemt triptihu no zelta karietes⁴⁴.

Vēl viens šāds piemērs ir Melnais Pēteris (*Zwarte Piet*), kas ir melnādaina karikatūra, kas holandiešu tradīcijās ir Svētā Nikolaja palīgs⁴⁵. Ziemassvētku laikā nīderlandieši ar uzkrāsotu melnu seju, sarkanu lūpu krāsu un afroparūkās dodas svētku gājienā. Šāds rasistisks stereotips ir veidojis daudzu holandiešu agrīno priekšstatu par melnādainajiem cilvēkiem.

3. ilustrācija: “Melnie Pēteri” Hornā, ziemērietumu Nīderlandē 2013. gadā. (Avots: Peter Dejong /AP)

⁴⁴ Turpat

⁴⁵ Turpat

Jau 2015. gadā ANO Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja mudināja Nīderlandi atbrīvoties no “Melnā Pētera” karikatūras, tajā esošo rasistisko elementu dēļ⁴⁶. Tomēr tikai 2020. gada beigās kampaņa “izmest Melno Pēteri” (“*Kick out Zwarte Piet*”)⁴⁷, panāca, ka gandrīz puse no Nīderlandes pašvaldību vairs nepieļauj Melnā Pētera parādes. Vairumā gadījumu tas ir tāpēc, ka viņi nevis uzskata, ka Melnā Pētera personāžs ir rasistiski motivēts, bet gan tāpēc, ka pašvaldību pārstāvjiem ir apnikusi tautas šķelšana svētku laikā. Šobrīd šo tēlu nomainījusi alternatīva - Sodrēju Pēteris jeb *Soot Pete*, kura seja ir izraibināta ar pelniem, kāpjot pa skursteņiem, lai nogādātu bērniem dāvanas⁴⁸.

Vairāki Nīderlandes zinātnieki un rakstnieki norāda, ka Nīderlandes slavināšana, kā progresīvu un antirasistisku valsti, ir nepareiza. Tā piemēram, socioloģe Melisa Veinere (*Melissa F. Weiner*) raksta, ka daudzi Nīderlandes iedzīvotāji kategoriski noliedz rasu un rasisma pastāvēšanu, lai arī nozīmīgi pētījumi liecina par pretējo⁴⁹. Viņa argumentē, ka Nīderlandei ir “unikāls” rasisma veids, kas sakņojas rasu neolīberālismā, antirasismā (t.i., rases noliegumā), rasu eiropizācijā un Nīderlandes koloniālās ekspluatācijas vēsturē. Šo apgalvojumu apstiprina arī mediju un kultūras zinātniece Glorija Vekere (*Gloria Wekker*), kura grāmatā “Baltā nevainība” (“*White Innocence*”) pēta galveno holandiešu kultūras paradoksu: kaislīgu rasu diskriminācijas un koloniālās vardarbības noliegšanu, kas pastāv līdzās agresīvam rasismam un ksenofobijai⁵⁰. Savā darbā viņa grauj Nīderlandes kā maigas un ētiskas nācijas dominējošo vēstījumu un ar faktiem parāda, kā noliegums, rasisms un nevainības izpausme aizsargā balto privilēģijas.

Tiek lēsts, ka aptuveni četriem miljoniem pilsoņu jeb vairāk nekā katram piektajam Nīderlandes iedzīvotājam senču saknes meklējamas ārpus Nīderlandes divpadsmit provincēm vai arī rodamas bijušajās Nīderlandes kolonijās Indonēzijā, Surinamā un vairākās Karību jūras reģiona valstīs, kā arī Turcijā, Marokā un Balkānos, kas jau izsenis ir Nīderlandes iebraucēju, viesstrādnieku avots⁵¹. Šīs demogrāfiskās pārmaiņas izraisījušas pieaugošu sociālo spriedzi un neregulāru vardarbību Nīderlandē.

Tāpat kā citviet Eiropā, arī Nīderlandē pēdējos gados ir vērojama nicinoša attieksme pret ārzemniekiem gan publiskajās debatēs, gan sabiedriskajā viedoklī, lai gan galēji labējo partiju atbalsts un vardarbība rasistisku motīvu dēļ joprojām ir salīdzinoši zemāks nekā citās Eiropas valstīs, pastāv satraukums par to vai reģistrētais rasistisku uzbrukumu skaits atbilst reālajai statistikai, t.i., vai upuri jūtas pietiekami droši un pasargāti, lai nāktu klajā ar sūdzībām, ņemot

⁴⁶ Nazar, M. (2016). The Netherlands: Journalists face threats in heated Black Pete racism debate. Pieejams: <https://www.indexoncensorship.org/2016/12/netherlands-journalists-face-threats-heated-black-pete-racism-debate/>

⁴⁷ Ryback, skatīt 43. atsauci

⁴⁸ Boffey, D. (2020). Will Dutch library ban on 'Black Pete' books spell end for 'racist' festive tradition? Pieejams: <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/15/will-dutch-library-ban-on-black-pete-books-spell-end-for-racist-christmas-tradition>

⁴⁹ Weiner, M. (2014). The Ideologically Colonized Metropole: Dutch Racism and Racist Denial. *Sociology Compass*. 8(6), 731.–744. lpp. Pieejams: doi.org/10.1111/soc4.12163

⁵⁰ Wekker, G. (2016). *White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race*. Durham: Duke University Press.

⁵¹ Ryback, skatīt 43. atsauci

vērā, ka mazākumā esošām grupām ir izteikti zemāks uzticības līmenis tiesībsargājošām institūcijām⁵².

Viens no iemesliem šim ir saņemtās sūdzības par identifikācijas pārbaudēm un citām kontrolējošām darbībām uz valsts robežām. Novērots, ka personas, kas nepieder pie baltās etniskās grupas, biežāk tiek pakļautas papildus pārbaudēm un pratināšanai. Lai gan par šādām pārbaudēm atbildīgā policija ir īpaši izraudzīta un plaši apmācīti cieņpilnā komunikācijā un ir noteiktas konkrētas vadlīnijas rīcībai darbā ar cilvēkiem, kuri meklē patvērumu Nīderlandē, šādi atgadījumi nav retums. Turklāt Nīderlandes tiesa nesen pieņēma lēmumu atbalstīt rasu profilēšanu uz robežas⁵³. Palielinot policijas un imigrācijas darbinieku skaitu tieši no mazākumtautību grupām, var palīdzēt uzlabot attiecības starp tiesībsargājošajām iestādēm un mazākumtautību grupu pārstāvjiem.

Lielākie Nīderlandes izaicinājumi rases un etniskās diskriminācijas jautājumos, kas rada bažas, ir, piemēram, tas, ka naida noziegumu un pretdiskriminācijas tiesību akti neparedz pietiekami atturošas sankcijas; ne visi pretdiskriminācijas institūcijas ir neatkarīgas, un līdztiesības iestādēm nepietiek resursu⁵⁴.

Turklāt galveno politisko diskursu un plašsaziņas līdzekļu ziņojumus joprojām spēcīgi ietekmē ksenofobiska, bailes rosinoša retorika, un politiķi atklāti pauduši rasistisku pārliecību par bioloģisko pārakumu. Arī tiešsaistē ilgstoši paliek un ir redzama naida runa. Ievērojams skaits naida motivētu uzbrukumu tika veikts pret musulmaņiem, mošejām un LGBTQ+ personām, kā arī futbola spēļu laikā turpina skanēt antisemītiski saukļi⁵⁵.

Kā novērojams arī citās Eiropas un pasaules valstīs, arī Nīderlandē politiskās partijas min nepieciešamību ierobežot imigrāciju valstī un noteikt stingrākus kritērijus patvēruma piešķiršanai. Šāda politika raisa bažas, jo bieži vien šādi principi un neadekvāti izmantota komunikācija var negatīvi ietekmēt sabiedrības uztveri par mazākumtautību grupām, kas jau dzīvo valstī. Tāpēc svarīgi ir skaidri nošķirt imigrācijas politiku no politikas, kas vērsta uz jau valstī esošo minoritāšu labklājības uzlabošanu. Lai cīnītos pret sabiedrības maldīgajiem priekšstatiem, ir vairāk jāstāsta un ar pozitīvu ievirzi jāskaidro imigrācijas, patvēruma meklētāju un bēgļu politika. Šajā sakarā pozitīvi vērtējami nevalstisko organizāciju rīkotie pasākumi izpratnes veidošanai, kas veicina un atbalsta mazākumtautību politiku.

Pateicoties imigrantu kopienu, kuru senču vēsture ir saistīta ar verdzību, aktivitātei, baltās etniskās grupas pašapmierinātība tiek izaicināta un apstrīdēta. Džordža Floida (*George Floyd*) slepkavība ASV un globālie *Black Lives Matter* protesti, kas norisinājās arī Nīderlandē, ir

⁵² Huber, A., Hopp, L. (2021). Mapping regional attitudes on discrimination based on ethnic origin in Italy, Sweden & Romania. Pieejams: <https://jef.eu/wp-content/uploads/2021/03/Mapping-regional-attitudes-on-discrimination-based-on-ethnic-origin-in-Italy-Sweden-Romania.pdf>

⁵³ Aljazeera (2021). Border police can ethnically profile people, Dutch court rules. Pieejams: <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/22/dutch-activists-lose-ethnic-profiling-case-vow-to-appeal>

⁵⁴ ECRI/2019, skatīt 34. atsauci

⁵⁵ Turpat

paātrinājuši šo procesu. 2020. gada maijā Nīderlandes karalis Vilems Aleksandrs (*Willem-Alexander*) atklāja pirmo verdzības izstādi Amsterdamas Nacionālajā mākslas un vēstures muzejā “Rijksmuseum”⁵⁶. Kā arī, tā paša gada jūlijā Amsterdamas mērs oficiāli atvainojās par pilsētas lomu verdzībā un vergu tirdzniecībā. Citas lielākās pilsētas ir pasūtījušas pētījumus par pilsētas lomu verdzībā. Ir izveidoti verdzības taku ceļveži, kas palielina vietējo iedzīvotāju izpratni par šo tumšo posmu Nīderlandes vēsturē.

Raidieraksts, kurā divas sievietes pēta dažādu rasu kopīgās saknes piespiedu darbu plantācijās, tika nosaukts par 2020. gada labāko raidierakstu Nīderlandē. Tiek apspriesta valsts verdzības muzeja izveide, ielas tiek pārdēvētas, un cilvēki spriež par to, ko darīt ar koloniālajiem vēstures pieminekļiem. Tāpat, tiek liktas cerības uz 2023. gadu, kad apritēs 150 gadi, kopš tika atcelta verdzība Nīderlandes kolonijās, ka valsts monarhs un valdība sniegs oficiālu atvainošanos par nodarīto kaitējumu koloniālisma un verdzības laikā⁵⁷.

Kā redzams, Nīderlandē ir daudz tiesību aktu un politikas piemēru, cīņā pret rasismu un neiecietību, un valsts ir uzņēmusies vairākas iniciatīvas šajā jomā. Raksturīgi Nīderlandes politiskajai kultūrai šīs iniciatīvas ir iestrādātas spēcīgā mijiedarbībā starp valsts iestādēm un nevalstiskajām organizācijām. Nīderlandes prakse norāda uz strukturētu un labi izstrādātu pieeju rasisma un neiecietības jautājumu mazināšanas nodrošināšanā.

Tomēr progress nav bijis gluds. Kad Amsterdamas muzejs nolēma no saviem materiālos izņemt mārketinga terminu “zelta laikmets” (*Gouden Eeuw*), jo koloniālisma un verdzības kontekstā tas bija neadekvāts, Nīderlandes premjerministrs Marks Rute (*Mark Rutte*) šo lēmumu nosauca par “muļķīgu” un valsts izglītības sekretārs šo diskusiju uzskatīja par “nogurdinošu”⁵⁸. Valdība līdz šim brīdim nav vēlējusies atvainoties par verdzību, lai gan ir paudusi “nožēlu”. Tāpat, lai arī neliels vairākums nīderlandiešu piekrīt, ka verdzības vēsture bijušajās kolonijās jāuztver “nopietni”, tajā pašā laikā šī grupa pārliecinoši noraida valsts vajadzību atvainoties.

Neskatoties uz visiem ieviestajiem pasākumiem, diskriminācija joprojām ir ikdienas fakts, un mazākumtautību grupu sociālais ekonomiskais, izglītības un vispārīgais labklājības līmenis, it īpaši konkrētās sabiedrības grupās, kopumā ir zemākā līmenī nekā Nīderlandes pamatiedzīvotājiem un viņu pēctečiem.

Nīderlandes nacionālā un vēstures muzeja Rijksmuseum vēstures vadītāja Valika Smeuldere (*Valika Smeulders*) norāda, ka rasisms nav kaut kas tāds, kas pastāvējis vienmēr. Diskriminācija ir universāla, bet to, kā legālu sistēmu, kas kalpotu konkrētai daļai cilvēces, ieviesa koloniālisms, un koloniālisma beigās šī ideoloģija tika nostiprināta ar "uz zināti balstītām" rasistiskām idejām. V. Smeuldere uzsver, ka rasisms radās koloniālisma dēļ, nevis otrādi⁵⁹.

⁵⁶ Kars, skatīt 42. atsauci

⁵⁷ Turpat

⁵⁸ Turpat

⁵⁹ Pound, skatīt 20. atsauci

Nīderlandes iedzīvotāji joprojām apšaubā saikni starp kādreizējo verdzību un mūsdienu rasistisko praksi. Citi noliedz, ka institucionālais rasisms, mikroagresijas vai balto privilēģijas ir nopietnas problēmas Nīderlandes sabiedrībā. Pētījumi tomēr pierāda pretējo: namīpašnieki, kuri nevēlas uzņemt cilvēkus ar redzamu etnisko atšķirību, darba devēji, kuri neņem darbā cilvēkus ar uzvārdiem, kas nav rietumnieciski, un skolotāji, kas novirza migrantu izcelsmes bērnus uz zemāka līmeņa akadēmiskajām iestādēm; un šie ir tikai daži piemēri⁶⁰.

Nesen satraukumu raisīja 2022. gada 7. oktobra ANO cilvēktiesību padomes “No retorikas līdz realitātei: globāls aicinājums uz konkrētu rīcību pret rasismu, rasu diskrimināciju, ksenofobiju un ar to saistīto neiecietību” balsojuma rezultāti, kur tādas uz nākotni un izaugsmi tendētas valstis, kā Nīderlande, Francija, Vācija, Apvienotā Karaliste (AK), ASV un citas, nobalsoja pret šīs politikas pieņemšanu⁶¹. Arī Latvija, Lietuva un Igaunija šo politiku neatbalstīja. Neskatoties uz to, vairākums valstu tomēr nobalsoja pozitīvi un šīs politikas ieviešana tika apstiprināta.

#HRC51 | Draft resolution A/HRC/51/L.28 Rev.1: “From rhetoric to reality: a global call for concrete action against #racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance” was ADOPTED.

Country	Vote	Country	Vote	Country	Vote
ALGERIA	YES	HONDURAS	NO	NETHERLANDS	NO
ARGENTINA	YES	INDIA	YES	PAKISTAN	NO
ARMENIA	YES	INDONESIA	YES	PANGLOSS	NO
AUSTRALIA	YES	JAPAN	ABST	POLAND	NO
BOLIVIA (PLURINATIONAL STATE OF)	ABST	KAZAKHSTAN	YES	QATAR	NO
BRAZIL	YES	LIBYA	ABST	REPUBLIC OF KOREA	NO
CAMBODIA	YES	LITHUANIA	YES	SENEGAL	YES
CHINA	ABST	LUXEMBOURG	YES	SOMALIA	NO
COTE D'IVOIRE	ABST	MALAWI	YES	SUDAN	NO
CUBA	YES	MALAYSIA	NO	UNITED ARAB EMIRATES	NO
CHAD	YES	MARSHALL ISLANDS	YES	UNITED KINGDOM OF GREAT BRITAIN AND NORTHERN IRELAND	NO
COLOMBIA	YES	MAURITANIA	NO	UNITED STATES OF AMERICA	NO
DEMOCRATIC REPUBLIC OF THE CONGO	ABST	MEXICO	NO	UNITED STATES OF AMERICA	NO
FRANCE	NO	MONTENEGRO	ABST	UZBEKISTAN	NO
GABON	YES	NAMIBIA	YES	VENEZUELA (BOLIVARIAN REPUBLIC OF)	NO
GAMBIA	YES	NEPAL	YES		
GERMANY	NO				

18:30 · 07/10/2022 · Twitter Web App

4. ilustrācija: 2022. gada 7. oktobra ANO cilvēktiesību padomes “No retorikas līdz realitātei: globāls aicinājums uz konkrētu rīcību pret rasismu, rasu diskrimināciju, ksenofobiju un ar to saistīto neiecietību” balsojuma rezultāti. (Avots: UN_HRC/Twitter)

⁶⁰ Felten, skatīt 36. atsauci

⁶¹ Dorthé, L. (2022). HRC51: “From rhetoric to reality”, resolution to combat racial discrimination approved by the Human Rights Council. Pieejams: <https://www.gicj.org/positions-opinions/gicj-positions-and-opinions/2981-hrc51-%E2%80%9C9Cfrom-rhetoric-to-reality%E2%80%9D,-resolution-to-combat-racial-discrimination-approved-by-the-human-rights-council>

⁶² Foreign, Commonwealth & Development Office (2022). UN Human Rights Council 51: UK explanation of vote on racism resolution. Pieejams: <https://www.gov.uk/government/speeches/un-human-rights-council-51-uk-explanation-of-vote-on-racism-resolution>

Šis publiski sniegtais paziņojums liek noprast, ka kolonizācijā un vergu tirdzniecībā vēsturiski iesaistītās valstis nav gatavas uzņemties atbildību par šo savas valsts tumšo un postošo vēstures posmu un atzīt, ka lielākā daļa šo valstu esošās labklājības ir balstīta uz bagātības ekstrakciju no to daudzajām kolonijām, kas šīm valstīm un to pamatiedzīvotājiem savukārt radījis būtiskus zaudējumus, kas jūkami arī mūsdienās.

Kanāda

Vēsturiskais konteksts

Kanādas verdzības, kolonizācijas un to institūciju vēsture joprojām ietekmē valsts mūsdienu attīstību un turpina radīt plaisu starp baltajām, etniskajām un pamatiedzīvotāju grupām. Uzsākot sarunu par Kanādas rasisma vēsturi ir svarīgi to izšķirt no ASV rasisma vēstures, jo, lai arī abas ir kaimiņvalstis, to vēsture nav vienāda.

1619. gadā pirmais vergu kuģis piestāja Ziemeļamerikas krastos, atvedot 20–30 paverdzinātus afrikāņus⁶³. Tas bija transatlantiskās vergu tirdzniecības sākums, kurā vismaz 300 000 afrikāņu tika ievesti un pārdoti Ziemeļamerikas ostās. Vēsturnieki lēš, ka Kanādā laikā no 1671. līdz 1834. gadam bija 4200 vergu, no tiem apmēram divas trešdaļas bija pamatiedzīvotāji un viena trešdaļa bija melnādainie cilvēki.

Vergu tirdzniecības aizliegumi un ierobežojumi imigrācijai ārpus Eiropas vēlāk palēnināja melnādaino iedzīvotāju skaita pieaugumu gan ASV, gan Kanādā. Tomēr imigrācijas noteikumi, ko Kanādā ieviesa 1962. gadā, atcēla priekšrocības Eiropas izcelsmes imigrantiem par prioritāti nosakot kvalificētu darbaspēku⁶⁴. Līdz ar to imigrantu populācija Kanādā kļuva daudzveidīgāka. Mūsdienās imigranti veido 13,7% no ASV iedzīvotāju skaita, bet Kanādā - 22%.

Kanādai ir sena rasisma vēsture pret pamatiedzīvotājiem – no viņu zemes kolonizācijas un iedzīvotāju paverdzināšanas līdz līgumu un politikas pārkāpumiem, kuru rezultātā tika izveidotas īpašas pamatiedzīvotāju internātskolas 1860. gados⁶⁵.

Vardarbība un rasisms, no kuras valdības un baznīcas ietekmē cieta pirmās nācijas (*First Nations*), inuīti (*Inuit*) un metisi (*Métis*), turpina ietekmēt šo sabiedrības grupu dzīves. Daudzām attāli mītošām kopienām ir grūtības apmierināt savas pamatvajadzības, piemēram, tiem nav piekļuves tīram dzeramajam ūdenim. Tāpat, Kanādas pamatiedzīvotāji ir ar visaugstāko nabadzības līmeni: 25% pamatiedzīvotāju un 40% pamatiedzīvotāju bērni dzīvo nabadzībā⁶⁶. Arī, piekļuve veselības aprūpei ir apgrūtināta.

⁶³ Austin, B. (2018). 1619: Virginia's First Africans. *Hampton History Museum*. 1.–34.lpp. Pieejams: www.hamptonhistorymuseum.org/1619

⁶⁴ Rashid, A. (2021). Racism & the Americanization of Canadian history: Why we shouldn't look at ourselves through a U.S. lens. Pieejams: <https://theconversation.com/racism-and-the-americanization-of-canadian-history-why-we-shouldnt-look-at-ourselves-through-a-u-s-lens-159974>

⁶⁵ Hanson, E. (2009). The Residential School System. [Hanson] Pieejams: <https://indigenousfoundations.arts.ubc.ca/the-residential-school-system/#:~:text=The%20residential%20school%20system%20officially,to%20speak%20their%20own%20languages>

⁶⁶ Canadian Poverty Institute, Poverty in Canada. Pieejams: <https://www.povertyinstitute.ca/poverty-canada#:~:text=Indigenous%20peoples%20in%20Canada%20experience,Indigenous%20children%20live%20in%20poverty>.

1926. gada esejā “Vai Kanāda tiek amerikanizēta?” žurnālists un filozofs Sirils Herberts Bretertons (*Cyril Herbert Bretherton*)⁶⁷ dalījās pārdomās par Kanādas virzību uz amerikāņu sociālās un ekonomiskās dzīves modeļi. Tomēr Kanādas vēstures amerikanizācija ir diezgan nesens fenomens.

5. ilustrācija: Kanādas premjerministrs Džastins Trudo (*Justin Trudeau*) un pirmo nāciju asamblejas (*Assembly of First Nations (AFN)*) nacionālais vadītājs Perijs Bellegards (*Perry Bellegarde*) sarunājas pirms AFN īpašās vadītāju asamblejas sākuma Kvebekā 2015. gadā. (Avots: *Adrian Wylde /The Canadian Press via Associated Press*)

Apmēram pirms desmit gadiem valsts veiktajā aptaujā, kurā piedalījās 18 līdz 24 gadus veci jaunieši, atklājās, ka tikai 46% aptaujāto⁶⁸ zināja, ka sers Džons Aleksandrs Makdonalds (*John Alexander Macdonald*) ir pirmais Kanādas premjerministrs, nemaz nerunājot par rasistisko politiku, ko viņš īstenoja valstī. Aptaujas, ko nesēn veica “Historica Canada”⁶⁹, liecina par līdzīgu zināšanu trūkumu arī par Kanādas vēsturi.

Vaina ir ne tikai Kanādas izglītības sistēmā, bet arī mediju un plašsaziņas līdzekļu izplatītajā informācijā, kas turpina tiražēt amerikāņu stāstus un nepietiekamā apjomā ziņo par vēsturiski svarīgiem notikumiem un aktualitātēm Kanādā. Pēdējo 100 gadu laikā imigrācijas reformas ir

⁶⁷ Bretherton, C. H. (1926). Is Canada Being Americanized?. *Maclean's*. XXXIX(6), 40.–41. lpp. Pieejams: <https://archive.macleans.ca/article/1926/3/15/is-canada-being-americanized>

⁶⁸ Alphonso, C. (2007). Canadians don't know their history, study shows. Pieejams: <https://www.theglobeandmail.com/news/national/canadians-dont-know-their-history-study-shows/article18148571/#:%7E:text=This%20article%20was%20published%20more%20than%2010%20years%20ago.&text=Fewer%20than%20half%20of%20young,study%20to%20be%20released%20today.>

⁶⁹ Historica Canada (2020). While Half Of Canadians Know Their Country Contributed To Eradicating Polio, Most Don't Know The Face On Their \$10 Bill. Pieejams: https://www.historicacanada.ca/sites/default/files/PDF/polls/historica_canada_factum_cd20.pdf

padarījušas Kanādu daudzveidīgāku, taču sistēmiskais rasisms, ar ko saskaras pamatiedzīvotāji un imigranti, šķiet, nespēj ietekmēt uz kanādiešu sirdsapziņu.

Kanādas verdzības vēsture ir “attīrīta” no nepatīkamiem faktiem, un tā vietā, lai atzītu, ka Kanādas nācijas vēsture ir balstīta gan uz pamatiedzīvotāju, gan melnādaino verdzību, Kanāda ir izmainījusi vēstījumu un ar lepnumu stāsta, ka tieši Kanāda nodarbināja atbrīvotos vergus, nevis paverdzināja tos.

Kamēr ASV vergu audzētās labības ekonomiskā vara veidoja mūsdienu kapitālisma pamatu, Kanāda savu ekonomisko spēku ieguva no dabas resursiem. Tika attīrītas plašas teritorijas, lai radītu vietu resursu ieguvei vai lauksaimniecībai. Tas ir Kanādas modernās ekonomikas pamats. Lai to izdarītu, bija jāveic saskaņots genocīds pret pamatiedzīvotājiem, ko organizēja valsts un reliģiskās organizācijas un ko izpildīja karavīri, policija un reliģiskie aktīvisti⁷⁰.

Kanādas darba tirgū iesakņojušais rasisms izpaužas kā mazāks atalgojums un bieži vien dzīvībai bīstama darba vide etnisko grupu vai “redzamo minoritāšu” pārstāvjiem.

Pievēršot uzmanību diskriminācijai policijas darbā, ņemot vērā statistiku par vardarbīgiem un rasistiskiem uzbrukumiem, baltādainie Kanādas eksperti un politiķi atsauces uz ASV statistiku, lai demonstrētu un apgalvotu, ka Kanādā viss nav tik slikti. Tā ir viegla izvairīšanas stratēģija no patieso problēmu atzīšanas un risināšanas. Lai arī Kanāda ierindojas aiz ASV, slepkavību skaita ziņā, ko veikuši tiesību sargi, tomēr Kanādas policijas nogalināto cilvēku skaits ir daudz augstāks nekā lielākajā daļā citu valstu, tostarp arī Nīderlandē, Zviedrijā un Latvijā⁷¹.

Kā Kanādas žurnāliste Nora Loreto apgalvo, ka Kanāda izmanto ASV kā biezas miglas aizsegu, lai slēptu realitāti un radītu fantāziju, ka Kanādā rasisms ir laipnāks, nevienlīdzība ir maigāka un problēmas nav tik lielas.

Pētījumi un statistikas dati liecina, ka Kanādas sabiedrība kļūst arvien daudzveidīgāka, pieaugot redzamo minoritāšu populācijai un mainoties arī tās reliģiskajam sastāvam. 1995. gada likumā par līdztiesību nodarbinātības jomā, kā “redzama minoritāte” tiek definēta “persona, kas nav aborigēnu tautas pārstāvis, un kura pēc rases nav kaukāziešu vai nav baltās ādas krāsas pārstāvis.”⁷²

Tomēr šī klasifikācija – “redzamās minoritātes” – raisījusi strīdus gan Kanādā, gan raisījusi jautājumus citām valstīm. Apvienoto Nāciju Organizācijas Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja paziņojusi, ka komisijai ir šaubas par šī termina lietošanu, jo dažas minoritātes šo

⁷⁰ Loreto, N. (2020). How Canada tries to hide its racism by pointing a finger at the U.S. Pieejams: <https://www.nationalobserver.com/2020/06/26/opinion/how-canada-tries-hide-its-racism-pointing-finger-us>

⁷¹ World Population Review (2022). Police Killings by Country 2022. Pieejams: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/police-killings-by-country>

⁷² Employment Equity Act (1995). Pieejams: <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/E-5.401/page-1.html>

terminu var uzskatīt par nepieņemamu. Komisija vairākkārt Kanādas iestādēm ieteikusi šo terminu izvērtēt⁷³.

Kanādā dzīvo vairāk nekā 200 etnisko grupu un 22,3% iedzīvotāju identificējas kā redzama minoritāte (pēc 2016. gada tautas skaitīšanas datiem)⁷⁴. Tas bija pieaugums salīdzinājumā ar 2011. gada tautas skaitīšanu, kad etniskās minoritātes veidoja 19,1% no kopējā iedzīvotāju skaita; 2006. gadā to īpatsvars bija 16,2%; 2001. gadā – 13,4%; 1996. gadā – 11,2%; 1991. gadā – 9,4% un 1981. gadā – 4,7%. 1961. gadā etniskās minoritātes Kanādā bija zem 1%. Prognozes liecina, ka līdz 2031. gadam redzamā mazākumtautību populācija Kanādā veidos aptuveni 33% no valsts iedzīvotājiem, kas ir vairāk nekā 14 miljoni iedzīvotāju⁷⁵.

Šo demogrāfisko pārmaiņu kontekstā ir vērojamas neiecietības pazīmes. 2002. gada etniskās daudzveidības aptauja (*Ethnic Diversity Survey (EDS)*) atklāja, ka gandrīz puse melnādaino un viena trešdaļa Dienvidāzijas un Ķīnas respondentu pēdējo piecu gadu laikā bijuši diskriminācijas un netaisnīgas attieksmes upuri⁷⁶. Savukārt cits avots atklāj, ka gandrīz ceturtdaļa redzamo mazākumtautību darbinieku ziņoja, ka ir pieredzējuši rasu neiecietību vai diskrimināciju darba vietā. 2003. gada *Ekos* aptauja⁷⁷ atklāja, ka 46% aborigēnu, kas dzīvo ārpus rezervāta, uzskatīja, ka iepriekšējo divu gadu laikā ir bijuši rasisma vai diskriminācijas upuri. *Ipsos-Reid* 2005. gada aptauja parādīja, ka kanādieši uzskata, ka visbiežāk rasism skar musulmaņus, arābus, aborigēnus, melnādainos un austrumindiešus⁷⁸. Aptauja, ko veica *Angus Reid Strategies*, atklāja, ka lielākajai daļai kanādiešu (69%) ir nelabvēlīgs uzskats par dažām nekristīgām reliģijām, tostarp islāmu un sikhismu⁷⁹.

Pētījumos par naida motivētiem noziegumiem secināts, ka naida runai un aizspriedumiem visvairāk pakļautas tieši rasu un etniskās minoritātes, kā arī reliģiskās minoritātes. 2008. gadā Kanādas policijas dienesti ziņoja par 1036 naida motivētiem noziegumiem, no kuriem 55% vērsti pret rasu un etniskajām minoritātēm. 2020. gadā naida noziegumu skaits bija jau 2669, kas ir lielākais reģistrētais skaits, kopš 2009. gada, kad šādi dati kļuva pieejami. Viena gada laikā, no 2019. līdz 2020. gadam, policijā reģistrēto noziegumu skaits, kuru pamatā ir naidis pret rasi vai etnisko piederību, pieauga par 80%, proti, no 884 līdz 1594⁸⁰.

⁷³ United Nations (2012). Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination. Pieejams:

<https://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/A.67.18%20English.pdf>

⁷⁴ Taylor, P. N. (2020). On Unequal Terms: The Indigenous Wage Gap In Canada. *MA Research Paper*. 46.

Pieejams:

https://ir.lib.uwo.ca/sociology_masrp/46/#:~:text=While%20Indigenous%20women%20experience%20an,parti

⁷⁵ CBC News (2010). Minorities to rise significantly by 2031: StatsCan. Pieejams:

<https://www.cbc.ca/news/canada/minorities-to-rise-significantly-by-2031-statscan-1.865985>

⁷⁶ Statistics Canada (2003). Ethnic Diversity Survey: portrait of a multicultural society. Pieejams:

<http://www.urbancentre.utoronto.ca/pdfs/housingconference/Statistics.pdf>

⁷⁷ Ekos (2002). Survey of First Nations People Living On-Reserve. Pieejams:

https://publications.gc.ca/collections/collection_2018/aanc-inac/R5-654-2002.pdf

⁷⁸ Simpson, S. (2019). Global News: Racism. Pieejams:

https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2019-05/ipsos_global_news_-_racism_-_2019.pdf

⁷⁹ Angus Reid (2013). Canadians view non-Christian religions with uncertainty, dislike. Pieejams:

<https://angusreid.org/canadians-view-non-christian-religions-with-uncertainty-dislike/>

⁸⁰ Wang, J. H., Moreau, G. (2022). Police-reported hate crime in Canada, 2020, Pieejams:

<https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2022001/article/00005-eng.htm>

Pētījumi arī norāda, ka aborigēni, redzamās minoritātes un imigranti ir īpaši neaizsargāti pret bezdarbu, zemu nodarbinātību, zemākiem ienākumiem un sociālo segregāciju. Turklāt algu atšķirība starp redzamajām minoritātēm un pārējiem Kanādas iedzīvotājiem bija palielinājusies no 11% līdz 14,5% desmit gadu laikā, no 1991. līdz 2000. gadam⁸¹.

2016. gada Kanādas tautas skaitīšanā⁸² tika analizētas algu atšķirības starp pirmo nāciju iedzīvotājiem un baltajiem kanādiešiem, kā arī pamatiedzīvotāju grupām. Pirmo nāciju grupas iedzīvotāji saskaras ar vislielāko atalgojuma plaisu, salīdzinot ar baltajiem Kanādiešiem, kam seko pamatiedzīvotāji. Pamatiedzīvotāju sievietes algu atšķirība ir no 11% līdz 14%, turpretim pirmo nāciju reģistrēto vīriešu algu atšķirības ir aptuveni 16%.

Gandrīz puse (49%) pirmo nāciju iedzīvotāju dzīvo attālos Kanādas rezervātos⁸³. Tie, kas dzīvo pilsētu centros, lielākoties dzīvo atsevišķās pilsētās, to prērijās. Toronto šo iedzīvotāju ir mazāk nekā 40 000, kas ir aptuveni 1% no kopējā Toronto apgabala iedzīvotāju skaita. Tas Kanādas rasu problēmām burtiski liek atrasties aiz horizonta: ārpus redzesloka un ārpus uztveres.

Pretrasisma un etniskās diskriminācijas programmas un to ietekme

Kanāda ir valsts ar senu vēsturi cilvēktiesību, vienlīdzības un multikulturālisma veicināšanas politikā un praksē. Gadu gaitā tā ir izstrādājusi spēcīgu tiesiskā regulējuma un politikas sistēmu, lai atbalstītu un saglabātu kopīgās pamatvērtības, tiesības un pienākumus (*skatīt 6. ilustrāciju*).⁸⁴

2005. gadā Kanādas valdība izveidoja Kanādas rīcības plānu pret rasismu (*Canada's Action Plan Against Racism (CAPAR)*)⁸⁵, kas bija pirmā horizontālā federālā pieeja rasisma novēršanas jomā. Plāns tiecas nodrošināt, lai visi kanādieši būtu iekļauti un spēlētu pozitīvu un aktīvu lomu sabiedrībā un ekonomikā neatkarīgi no izcelsmes, rases vai etniskās piederības; lai tiktu novērsti visi šķēršļi pilnīgai un aktīvai līdzdalībai un iespējām; un lai tieslietu sistēma būtu aprīkota un spējīga reaģēt uz atklātām rasisma izpausmēm sabiedrībā.

Plāna trīs galvenie mērķi ir:

1. Diskriminējošas uzvedības un prakses samazināšana, īpaši tiesībsargu pakalpojumu, tieslietu sistēmas un darba vides kontekstā;
2. Lielāka federālo partneru un citu iesaistīto pušu (policijas, tiesu sistēmas, darba devēju, arodbiedrību, izglītības iestāžu u.c.) kapacitātes palielināšana, lai strādātu pie rasisma un dažādības problēmu risinājumiem savā jomā;

⁸¹ CIC/2010, skatīt 14. atsauci

⁸² Statistics Canada (2016). Data products, 2016 Census. Pieejams: <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/dp-pd/index-eng.cfm>

⁸³ Gilmore, S. (2015). Canada's race problem? It's even worse than America's. Pieejams: <https://www.macleans.ca/news/canada/out-of-sight-out-of-mind-2/>

⁸⁴ CIC/2010, skatīt 14. atsauci, 2.lpp

⁸⁵ CIC/2010, skatīt 14. atsauci

3. Iespēju nodrošināšana etnokultūras, etnorasu un aborigēnu kopienām iesaistīties Kanādas sociālajā un ekonomiskajā dzīvē.

Gads	Notikums
1948	Universālā Cilvēktiesību deklarācija
1960	Kanādas tiesību akts
1970	Kanāda ratificē Starptautisko konvenciju par visu veidu diskriminācijas izskaušanu (ICERD) (1965)
1971	Kanādas multikulturālisma politika
1977	Kanādas Cilvēktiesību likums
1982	Kanādas Harta par tiesībām un brīvībām
1986	Vienlīdzīgas Nodarbinātības likums
1988	Kanādas Multikulturālisma likums
2000	Kanādas sekretariāta izveidošana, Kanādas vēsturiskā mantojuma departamentā, kā Federālās valdības pārstāvji Vispasaules konferencei pret rasismu (WCAR)
2000	Jauniešu konsultācijas — WCAR satelīta sanāksme Vācijā, kurā piedalījās 29 delegāti no Kanādas (Kanādas WCAR padomdevēju komitejas jaunatnes darba grupa)
2000	Sešas Kanādas reģionālās konsultācijas (Edmonontona, Vankūvera, Viniopēga, Halifaksa, Toronto un Monreāla), kas notika ar pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem un kuru vadīja valsts sekretāre (Multikulturālisms un sieviešu jautājumā) Hedija Feija (Hedy Fry), pārstāv Kanādas Parlamentu.
2001	Nacionālās konsultācijas Otavā, lai noteiktu WCAR nacionālās prioritātes
2001	Aborigēnu un ziemeļu apspriedes Vinipegā un Ikalutā
2001	Apvienoto Nāciju Organizācijas 3. WCAR norise, Durbanā, Dienvidāfrikā
2002	Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā Asambleja oficiāli pieņem WCAR deklarāciju un rīcības programmu
2002	Kanāda ierodas ANO visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanas Komitejā, lai ziņotu ICERD īstenošanu
2003	Publicēti Etniskās daudzveidības pētījuma rezultāti
2004	Publicēts Apvienoto Nāciju Organizācijas īpašā ziņotāja ziņojums
2004	Kanādas valdība nodod apņemšanās zvērestu "veikt pasākumus, lai stiprinātu Kanādas spēju cīnīties pret rasismu, naida runu un naida noziegumus"
2005	Sāk īstenot Kanādas rīcības plānu pret rasismu

6. ilustrācija: Kanādas pretdiskriminācijas tiesību aktu, politiku un notikumu laika grafiks.

Kanādas valdība ir apņēmusies īstenot dažādības veicināšanas un iekļaušanas pasākumus, kā arī strādā, lai izskaustu rasismu un diskrimināciju. Federālā valdība mērķtiecīgi strādā, lai uzlabotu kanādiešu dzīvi, novēršot sistēmiskus šķēršļus un problēmas, kuras radušās rasisma dēļ. Kanādas valdības pieeja ir novērst rasisma ietekmi un šķēršļus, ar kuriem saskaras rasu kopienas, pamatiedzīvotāji un reliģiskās minoritātes. Kopš 2016. gada Kanādas valdība šo

rīcību īstenošanai ir atvēlējusi jau 8,5 miljardus Kanādas dolāru (CAD), un šobrīd ir novirzīti vēl papildu 4,5 miljardi CAD⁸⁶.

2019. gadā Vides aptauju pētījumu institūts un Kanādas Rasu attiecību fonds īstenoja aptauju “Rasu attiecības Kanādā 2019”⁸⁷. Tā bija pirmā šāda veida kanādiešu nacionālā aptauja, kas aptvēra rasu attiecības visā valstī un ļāva atainot reālo situāciju rasisma jautājumos Kanādā. Kopumā tika secināts, ka rasisms ir plaši izplatīts.

Lai mazinātu rasismu un etnisko diskrimināciju, svarīga ir regulāra tiesiskā regulējuma pārskatīšana. Tomēr pirmais vēl svarīgāks solis ir atbildības uzņemšanās par zaudējumiem un pārdzīvojumiem, ko kāda etniskā grupa vai grupas ir piedzīvojušas tām nelabvēlīgas politikas dēļ. Kā piemērus var minēt holokaustu, genocīdu, apspiestību, cilvēktiesību ignorēšanu un cita veida dehumanizāciju.

Atzīt vainu un uzņemties atbildību ir aicinājis arī Kanādas mantojuma un multikulturālisma ministrs Pablo Rodrigess, kurš 2019.–2022. gada Kanādas pretrasisma stratēģijas ietvaros ir teicis: “Daudzveidība un iekļaušana ir Kanādas identitātes stūrakmeņi un sociālā un ekonomiskā spēka avots, ar ko visi kanādieši var lepoties. Tomēr pat mūsu atvērtajā un daudzveidīgajā sabiedrībā joprojām pastāv reāli izaicinājumi. Lai izveidotu pārmaiņu pamatu, mums vispirms ir jāatzīst, ka pastāv problēma, kas mums ir jārisina.”⁸⁸

2008. gada 11. jūnijā Kanādas premjerministrs Kanādas valdības vārdā oficiāli atvainojās⁸⁹ Kanādas pamatiedzīvotājiem, kuri bijuši pamatiedzīvotāju internātskolu sistēmas (*Indian Residential School System*) audzēkņi, kā arī viņu ģimenēm un kopienām, ņemot vērā, ka internātskolu sistēmā tika pastrādāti noziegumi pret šo cilvēku brīvību un dzīvību. Atvainošanās tika izteikta arī par Kanādas inuītu pārvietošanu no *Inukjuak* un *Pond Inlet* Augstajā Arktikā 50. gados un par grūtībām, ciešanām un zaudējumiem, ko piedzīvoja šie cilvēki.

Pamatiedzīvotāju internātskolas izveidoja Kanādas valdība un pārvaldīja baznīca⁹⁰, un to nominālais mērķis bija izglītot pamatiedzīvotāju bērnus. Tomēr daudz postošāks un vienlīdz skaidrs mērķis bija viņus ieaudzināt eirokanādiešu un kristiešu dzīvesveidā un asimilēt viņus Kanādas baltādainajā sabiedrībā. Internātskolu sistēma oficiāli darbojās no 19. gadsimta

⁸⁶ Canadian Heritage (2019). Building a Foundation for Change: Canada's Anti-Racism Strategy 2019–2022. [Canadian Heritage] Pieejams: <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/campaigns/anti-racism-engagement/anti-racism-strategy.html>

⁸⁷ Neuman, K. (2019). Race relations in Canada 2019: A survey of Canadian public opinion and experience. Final Report. *Environics Institute*. 1-52.lpp Pieejams: <https://www.environicsinstitute.org/docs/default-source/project-documents/race-relations-2019-survey>

⁸⁸ Turpat

⁸⁹ Prime Minister of Canada Justin Trudeau (2017). Prime Minister delivers apology to former students of Newfoundland and Labrador residential schools. Pieejams: <https://pm.gc.ca/en/news/news-releases/2017/11/24/prime-minister-delivers-apology-former-students-newfoundland-and#:~:text=On%20June%201%2C%202008%2C%20on,%20their%20families%20and%20communities.>

⁹⁰ Hanson, skatīt 65. atsauci

80. gadiem līdz 20. gadsimta pēdējām desmitgadēm. Sistēma uz ilgu laiku piespiedu kārtā atdalīja bērnus no ģimenēm un neļāva viņiem atzīt savu pamatiedzīvotāju mantojumu un kultūru vai runāt savā valodā.

Par skolu stingro noteikumu pārkāpumiem bērni tika bargi sodīti. Bijušie internātskolu audzēkņi ir publiski runājuši par šausminošu vardarbību – fizisku, seksuālu, emocionālu un psiholoģisku –, ko pret viņiem īstenojuši šo skolu darbinieki. Internātskolās pamatiedzīvotāju bērni apguva zemāku izglītības līmeni: daudz uzmanības tika pievērsts lūgšanām, rokdarbiem, lauksaimniecības, kokapstrādes, un mājsaimniecības darbiem, piemēram, veļas mazgāšanai un šūšanai.

Internātskolas sistemātiski iedragāja pamatiedzīvotāju, pirmo nāciju, metisu un inuītu kultūru visā Kanādā un izjauca ģimenes vairākās paaudzēs, saraujot saites, ar kuru palīdzību nākamajām paaudzēm tiek nodota un uzturēta pamatiedzīvotāju kultūra, un veicinot šo tautu valodas un kultūras zudumu⁹¹. Internātskolu postošā ietekme joprojām būtiski ietekmē pamatiedzīvotāju kopienas. Izveidotā internātskolu sistēma tiek uzskatīta par genocīda veidu, jo valdība un baznīca mērķtiecīgi centās izskaust visu pamatiedzīvotāju kultūras un sadzīves aspektus.

Pamatiedzīvotāju likumi vienmēr ir ietekmējuši Kanādas tiesību sistēmu. Tie pārdzīvoja eiropiešu ierašanos un kolonizācijas sekas, kā arī gadu desmitiem ilgušos Kanādas valdību centienus apspiest, kriminalizēt un noliegt to pastāvēšanu.

Pēdējos gados Kanādā ir notikusi pamatiedzīvotāju tiesību atdzimšana, kā arī pieaug pieprasījums pēc pamatiedzīvotāju tiesību jēgpilnas atzīšanas un ievērošanas Kanādas tiesību aktos. Tiesas arvien vairāk tiek aicinātas izšķirt jautājumu par to, vai un kā atzīt un ieviest pamatiedzīvotāju likumus Kanādas tiesību sistēmā. Šiem centieniem un ar tiem saistītajiem jautājumiem ir izšķiroša nozīme dekolonizācijas procesā.

Kanādas tiesu un likumdevēju nostiprinātās aborigēnu tiesības ir par tiesiskām attiecībām starp pamatiedzīvotājiem un Kroni (*the Crown*) Kanādas tiesību sistēmā. Aborigēnu tiesību akti ir ietverti Kanādas konstitūcijā un citos Kanādas valdību izstrādātajos likumos, piemēram, Indiāņu likumā un dažādos pašpārvaldes līgumos⁹². Vietējie tiesību akti attiecas tieši uz pašu pamatiedzīvotāju tiesību sistēmām. Tie ietver tiesību aktus un juridiskos procesus, ko izstrādājuši pamatiedzīvotāji, lai regulētu savas attiecības, pārvaldītu savas zemes un ūdeņus un atrisinātu konfliktus tiesību sistēmās un starp tām.

Kanādas valdība atzīst, ka, lai izskaustu rasismu un diskrimināciju, priekšā ir vēl daudz darba. Kanādas pretrasisma stratēģijas 2019.–2022. gadam pasākumu īstenošanai ir atvēlēti 45 miljoni Kanādas dolāri⁹³. Stratēģijā ietvertie pasākumi papildina esošo valdības darbu un

⁹¹ Turpat

⁹² Gunn, K., O'Neil, C. (2021). Indigenous Law & Canadian Courts. Pieejams: <https://www.firstpeopleslaw.com/public-education/blog/indigenous-law-canadian-courts>

⁹³ Canadian Heritage, skatīt 86. atsauci

citas programmas, kuru mērķis ir novērst nevienlīdzību, balstoties uz trim pamatprincipiem: federālās līderība, kopienu pilnvarošana un izpratnes veidošana un attieksmes maiņa.

Stratēģijas īstenošanai uzdevumi:

1. Jēgpilni iesaistīt rasu un reliģisko minoritāšu kopienas un pamatiedzīvotāju lēmumu pieņemšanā saistībā ar ierosinātajiem valdības plāniem un to ieviešanu.
2. Izmantojot esošos federālo provinču teritoriālos tīklus, iesaistīt Kanādas provinces un teritorijas, lai stiprinātu sadarbību, dalītos ar labāko praksi, kā arī identificētu jaunus risināmos jautājumus.
3. Nepārtraukta valdības iesaistīšana, lai uzlabotu izpratni par to, kā labāk izmantot federālās valdības politiku un programmas, lai palīdzētu mazināt rasismu un diskrimināciju. Laba koordinācija starp dažādajām likumdevēja iestādēm ir būtisks priekšnoteikums, lai sekmīgi noritētu labāku inovatīvu pieeju apmaiņa, tiktu izstrādāti jauni dati un puses varētu apmainīties ar informāciju, kā arī lai noteiktu jomas, kurās valdībai jāīsteno pasākumi turpmāk.
4. Ieguldīt 30 miljonus Kanādas dolāru kopienas projektos, kuru mērķis ir rasisma un diskriminācijas apkarošana, kā arī atvēlēt finansējumu vietējām, reģionālajām un valsts iniciatīvām un uz rezultātiem balstītām darbībām prioritārajās jomās:
 - a. Nodarbinātība: nodarbinātības šķēršļu samazināšana, vadītāju apmācība un prasmju iegūšana darba vietā, tostarp sadarbības veicināšana starp darba devējiem un darbiniekiem šķēršļu mazināšanā.
 - b. Sociālā līdzdalība: veicināt līdzdalību un samazināt šķēršļus kopienas sporta, mākslas un kultūras iniciatīvu īstenošanai, kā arī palīdzēt mainīt un veidotu jaunu publisku domu.
 - c. Tiesiskums: intervences veicināšana apdraudētiem jauniešiem, tostarp pozitīvas viedokļu apmaiņas un kopīgu risinājumu radīšanas veicināšana starp kopienām, pamatiedzīvotājiem un krimināltiesību sistēmu.
5. Uzlabot atbalstu sistēmas veidošanai, kopienas projektiem, kas veicina daudzveidību un iekļaušanu plašākā nozīmē, un starpkopienu un starpkonfesionālu dialogu.
6. Rasisms atšķirīgi ietekmē indivīdus, pilsētu un lauku kopienas un Kanādas sabiedrību kopumā, tāpēc dažādām kopienām nepieciešami atšķirīgi risinājumi. Būtiski ir atzīt kopienas organizāciju un pamatiedzīvotāju pieredzi, iesaistot viņus projektu izstrādē un īstenošanā, lai novērstu konkrētos šķēršļus, ar kuriem tās saskaras.
7. Inovāciju veicināšana ar novatoriska un eksperimentāla finansējuma pieeju. Diskriminācijas un rasisma radīto šķēršļu pastāvēšana liek izskatīt jaunas vai atšķirīgas pieejas pozitīvu rezultātu sasniegšanai. Lai panāktu reālas pārmaiņas, diskusijā jāiesaistās vairāk cilvēku un organizāciju.
8. Sabiedrības izglītošana un informētība ir būtiska, lai efektīvi strādātu pie rasu diskriminācijas un nevienlīdzības izskaušanas. Tāpēc pretrasisma stratēģijas ietvaros no 2019.–2022. gadam tiks ieguldīti 3,3 miljoni Kanādas dolāru nacionāla līmeņa sabiedrības izglītošanas un izpratnes veidošanas kampaņai, kuras pamatā ir reģionālās un demogrāfiskās vajadzības. Tās mērķis ir palielināt sabiedrības izpratni gan pilsētās, gan laukos par rasisma vēsturiskajām saknēm un tā dažādo ietekmi uz pamatiedzīvotājiem, kā arī par rasu un reliģisko minoritāšu kopienām.

9. Kanādas valdība sadarbojas ar pamatiedzīvotājiem, lai stiprinātu valsts pamatiedzīvotāju un “Kroņa” attiecības, kas balstītas uz cieņu, partnerību un tiesību atzīšanu. Kanādas valdība ir apņēmusies turpināt sadarbību ar pamatiedzīvotājiem, lai sabiedrībā vairotu izpratni par Kanādas pamatiedzīvotāju vēsturi un pieredzi, tostarp par Kanādas ietekmi, koloniālismu un internātskolu skolu sistēmas sekām, kas joprojām netiek pareizi traktētas daudzos Kanādas reģionos. Turklāt stratēģijā atzīta atšķirīgā First Nations, Métis un Inuītu tautu pieredze, kā arī to atšķirīgo tautu pieredze, ko tās aptver, dodot viņiem iespēju paust savas perspektīvas un pieņemt lēmumus par to, kuras iniciatīvas vislabāk apmierinās viņu vajadzības.
10. Laikā no 2019. līdz 2022. gadam ieguldīti 5 miljonu Kanādas dolāru, lai atbalstītu kopienas vadītas digitālās un pilsoniskās pratības programmas, novērstu dezinformāciju un naida runu tiešsaistē, ņemot vērā pastiprinātās bažas par naida runu tiešsaistē un nepieciešamību atbalstīt vietējās kopienas. Tas tika papildināts ar papildu investīcijas 0,9 miljonu Kanādas dolāru apmērā atvēlētās sabiedriskās drošības uzlabošanai, izstrādājot nacionālo sistēmu un uz pierādījumiem balstītas vadlīnijas, lai labāk reaģētu uz naida noziegumiem, naida incidentiem un naida runu.
11. Laika posmā no 2019. līdz 2022. gadam Kanādas valdība ieguldīja 6,2 miljonus Kanādas dolāru, lai palielinātu ticamus, izmantojamus un salīdzināmus datus un pierādījumus par rasismu un diskrimināciju. Tas ietver darbu ar Kanādas Statistikas biroju un Dzimumu, daudzveidības un iekļaušanas statistikas centru, lai uzlabotu datu vākšanu un spēju tos iedalīt pēc rases un/vai etnokultūras izcelsmes kategorijām, kā arī uzlabot šo datu analīzi.

Pretrasisma investīciju stratēģijas pamatā ir Kanādas valdības mērķis uzlabot sadarbību ar etnisko minoritāšu kopienām ilgtermiņā, kā arī uzlabot politiku, iniciatīvas un praksi Kanādas federālajās iestādēs. Investīcijas palīdz sasniegt izmērāmus un uz pierādījumiem balstītus mērķus, kas vērsti uz piekļuves un/vai līdzdalības vienlīdzības palielināšanu to cilvēku un kopienu vidū, kuras visvairāk ietekmē rasisms un diskriminācija. Sagaidāms, ka stratēģija spēs uzlabot situāciju, lai rasu kopienām, reliģiskajām minoritātēm un pamatiedzīvotājiem būtu vienlīdzīgas iespējas iekļauties darba tirgū, lai tām būtu vienlīdzīgas iespējas tiesiskuma ziņā un lai tās vienlīdz iekļaujoši varētu piedalīties sabiedrības dzīvē. Ieviešot stratēģiju, plānots uzlabot arī sabiedrības izpratni par šķēršļiem un izaicinājumiem, ar kuriem saskaras rasu kopienas, reliģiskās minoritātes un pamatiedzīvotāju tautas.

Zviedrija

Vēsturiskais konteksts

Vēsturiski Zviedrija, līdzīgi kā iepriekš iztirzātās valstis – Nīderlande un Kanāda, ir bijusi zināma kā valsts, kurā tika pausti un līdzās pastāvēja daudz dažādu, viedokļu un perspektīvu par valsts attīstību un cilvēku lomu tajā. Tomēr Zviedrijā arvien biežāk novērojams rasisms un tā izpausmes, kas izriet no rasu bioloģijas, un noteiktos vēstures periodos tā ir bijusi arī valsts sankcionēta politika. Lai gan Zviedrijai bija ievērojama loma eigēnikas vēsturē un piedzīvoja rases kā bioloģiska jēdziena priekšstata izplatību, mūsdienās Zviedrijā tiek dota priekšroka rasistiskajam “krāsu neredzošas” sabiedrības principam⁹⁴.

Mūsdienu Zviedrijā rase kā jēdziens, kategorija un vārds ir pilnībā izslēgts valdības un oficiālajā līmenī. Tādējādi Zviedrija dzīvo sabiedrības “ideālā”, kurā rase kā sociāla kategorija tiek uzskatīta par nebūtisku, diskutējot par diskrimināciju, nevienlīdzību un sociālo netaisnību. Tiekšanās pēc šī ideāla ir iespējama, jo cilvēktiesības, demokrātija, dzimumu līdztiesība un antirasisms “jau ir sasniegti” ar spēkā esošajiem pretdiskriminācijas tiesību aktiem.

Zviedrijas akadēmiskajās aprindās dzimšanas valsts un pilsonības statuss vēsturiski ir bijis galvenais, lai izskaidrotu sabiedrībā pastāvošo nevienlīdzību. Etniskās, kultūras un reliģiskās atšķirības, reālas vai šķietamas, bieži tiek izsecinātas un attiecinātas uz dzimšanas valsts un pilsonības objektīvajām kategorijām. Lai gan vārds “rase” ir noraidīts, vārda “rasializācija” lietošana Zviedrijā pēdējos gados ir kļuvusi arvien izplatītāka. 2014. gadā vārds “*rasifierad*” (rasalizēts) pat kļuva par oficiālu vārdu, kas būtu jālieto “rases” vietā⁹⁵.

Vārda “rase” izskaušana Zviedrijā tiek pamatota ar argumentu, ka “bioloģiskā rase” nepastāv. Šī stingrā bioloģisko un sociālo atšķirību nošķiršana maina attieksmi, tomēr nemazina faktu un nenovērš rasisma pastāvēšanu sabiedrībā.

Nozīmīgi pētījumi norāda uz rasu hierarhiju, nevienlīdzību un diskrimināciju Zviedrijā un demonstrē, kā relatīvā tuvība baltās ādas krāsas sabiedrībai un redzamās rasu fenotipiskās atšķirības veido zviedru un “ne-zviedru” definīcijas. Lai gan Zviedrijas sabiedrība cenšas ignorēt un neredzēt indivīda ādas krāsu, ir skaidrs, ka Zviedrijas sabiedrība, ar tās vēsturiskajām idejām par “baltās rases” pārkumu un nacionālo minoritāšu diskrimināciju, pēdējos 50 gados ir turpinājusi paplašināties, ietverot arī citus rasu domāšanas veidus.

Jauktas kopienas Zviedrijas sabiedrībā kļūst arvien pamanāmākas, lai gan ne vienmēr tās par tādām tiek atzītas. Zviedrijas “krāsu neredzošajā” sabiedrībā, jauktas rases zviedri tiek ielikti

⁹⁴ Törngren, S. O. (2022). Understanding Race in Sweden: The Racialisation and Deracialisation of Multiethnic and Multiracial Swedes. *Nordic Journal of Social Research*. 13(1), 51.–66. lpp. Pieejams:

<https://doi.org/10.18261/njsr.13.1.5>

⁹⁵ Turpat, 52. lpp.

binārās kategorijās “zviedrs” un “imigrants”⁹⁶. Pirmā kategorija tiek veidota, novērtējot, vai cilvēks "izskatās pēc zviedra", vai nē. Savukārt, otrās kategorijas jeb "imigrantu" zviedri ar Āfrikas, Āzijas, Latīņamerikas un Tuvo Austrumu izcelsmi dalās ļoti dažādās pieredzēs.

Līdz ar jēdzienu “rasializēts” un “rasializācija” pieaugumu ir novērojams arvien lielāks termina “*hudfärg*” (ādas krāsa) pielietojums Zviedrijā, lai aprakstītu cilvēku, kurš “neizskatās” pēc zviedra⁹⁷. Termins “ādas krāsa” ir īpaši interesants, jo tas ir pretrunā ar Zviedrijas “krāsu neredzēšanas” pieejas panākumiem un ideju, ka nav “bioloģiskās” rases. Tāpat, Zviedrijas nacionālajā enciklopēdijā “rasializācija” ir definēta vienlīdzīgi definīcijai “rase”, kas ir pretrunā izpratnei, ka rase ir apzīmējams un ka rasializācija ir rasu grupu veidošanās process. Bieži vien “rasisma” apzīmēšanai Zviedrijā tiek izmantots termins “afrofobija”.

Rase un etniskā piederība Zviedrijas statistikas biroja oficiālajā statistikā netiek atzīta. Līdz ar to zviedri ar jauktu izcelsmi ir statistiski neredzami un tiek iekļauti kategorijā “zviedru izcelsmes”, un tiek definēti kā cilvēki, kuri ir dzimuši Zviedrijā, un vismaz viens no vecākiem ir dzimis Zviedrijā⁹⁸.

Zviedrijā (tāpat kā Norvēģijā, Somijā un Krievijai piederošajā Kolas pussalā) dzīvo sāmi, kas ir vienīgā atzītā pamatiedzīvotāju nācija Eiropas Savienībā⁹⁹. Viņu kultūras un vēstures pirmsākumi meklējami desmitiem tūkstošu gadu senā pagātnē, ko ir veidojusi sāmu dzīve skarbajos polārā loka apstākļos. Sāmi reiz bija dominējošā kultūra šajā reģionā, taču mūsdienās viņi ir skaitliskā mazākumā. Šajās četrās valstīs šobrīd dzīvo tikai aptuveni 80 000 sāmu, kas veido aptuveni 2% no Zviedrijas iedzīvotājiem, 10% Norvēģijas, 1,5% Somijas un mazāk nekā 0,5% no Krievijas iedzīvotājiem.

Jau 1500. gados liela daļa *Sápmi* teritorijas (mūsdienu Lapzeme) bija samērā labi integrēta Zviedrijas nodokļu un tiesību sistēmā, un pirmais nozīmīgais mēģinājums ietekmēt sāmu iekšējo politiku nenotika līdz pat 17. gadsimtam,¹⁰⁰ kad Zviedrijas kristīgā fundamentālistu valdība centās aizliegt sāmiem praktizēt savus reliģiskos rituālus, kas tika uztvertas kā pagānu reliģiskās paražas, piemēram bungu (goavddis) lietošanu un upurēšanu laiku jeb seitaru. Valdība ierosināja to, kas pētījumos aprakstīta kā piespiedu kristietība ar kuru sāmu reliģiskie artefakti tika iznīcināti vai konfiscēti. Tajā pašā laikā notika pirmā ekonomiskā ielaušanās *Sápmi* teritorijā ar mērķi uzsākt dabas resursu ieguves darbus.

1700. gados valdības ekonomiskās rīcības interesēs sāmiem tika noteikti jauni ierobežojumi, lai neļautu tiem izmantot dabas resursus. Tie sāmi, kuriem piederēja īpašums, maksāja tā saukto

⁹⁶ Turpat, 53.lpp.

⁹⁷ Turpat

⁹⁸ Turpat, 52. lpp.

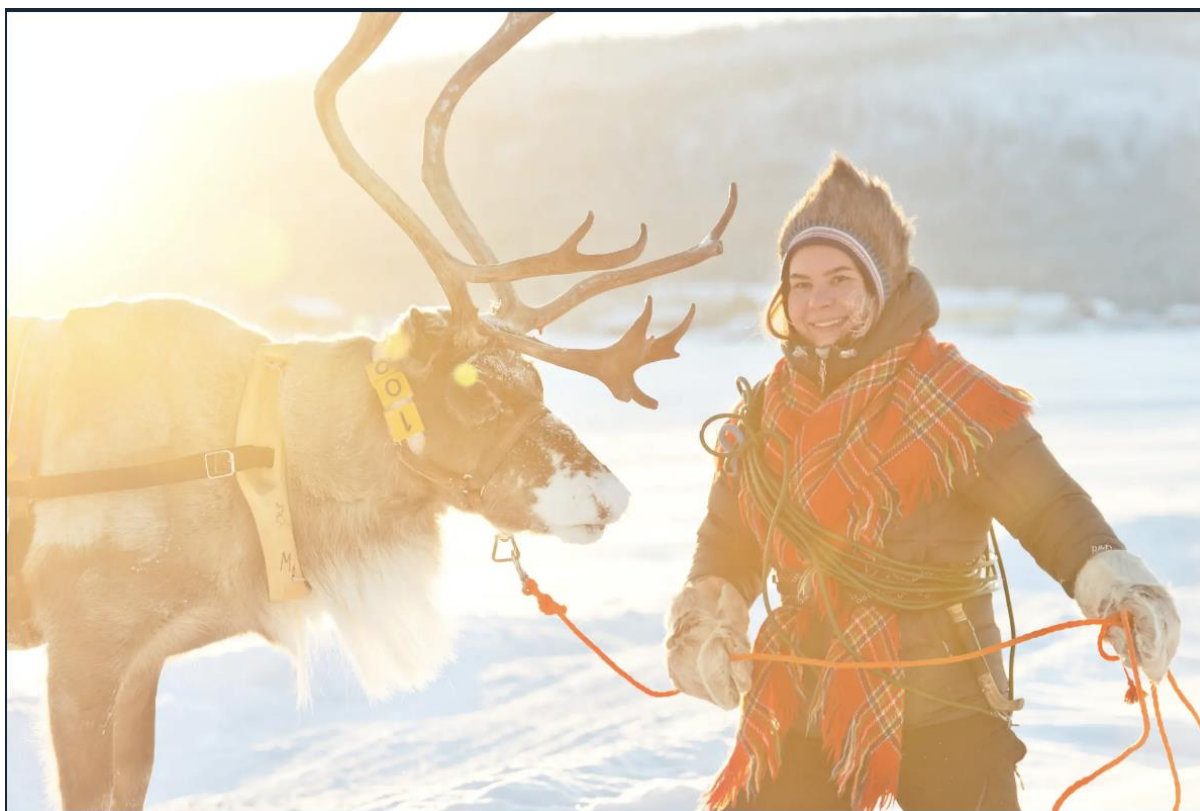
⁹⁹ Soldani, B. (n.d.). Meet Europe's Only Indigenous People, The Sami. Pieejams:

<https://slowtours.com/blog/travel-articles/meet-europes-only-indigenous-people-the-sami>

¹⁰⁰ Ericsson, M. (2016). Historical research into racism and racial intolerance in Sweden: an analytical knowledge overview. [Ericsson] Pieejams:

https://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/historical_research_into_racism_and_racial_intolerance_in_sweden.pdf

Lapzemes zemju nodokli (*Lapp-taxed land*) nodevu¹⁰¹. Tomēr drīz vien apgabalu padomes bez likumīga pamata šos īpašumus nodēvēja par Kroņa zemi. Šādā veidā valsts atņēma sāmiem īpašumtiesības uz to zemi un atļāva citu tautību pārstāvjiem veikt zemes apbūvi šajās teritorijās.

7. ilustrācija: Sāmu sieviete ar ziemeļbriedi. (Avots: Anna Öhlund/imagebank.sweden.se)

Ekonomiskie pārkāpumi pret sāmiem tika īstenoti līdz pat pagājušā gadsimta 50. gadiem, kad tika ieviesta politika, kas paredzēja “aizsargāt” zviedru sāmus. Tomēr šī politika ir pielīdzināma etniskajai diskriminācijai, jo “aizsardzība” attiecās tikai uz tiem cilvēkiem, kurus Zviedrijas valdība uzskatīja par “īstiem” sāmiem. Šo politiku ietekmēja bioloģiskie faktori jeb pārliecība par sāmu “rasu” īpašībām, ko bija uzsvēruši arī zviedru pētnieki. Šī tika dēvēta par “sāmiem jābūt sāmiem” (*Lapp-must-be-a-Lapp*) politiku, un šāds izteiciens tika lietots arī ikdienā¹⁰². Būtībā sāms tika atainots kā eksotisks cilvēks, kas nespētu integrēties “augstākajā” zviedru kultūrā.

Šīs politikas pamatā bija uzskats, ka sāmi ir spējīgi nodarboties tikai ar nomadu ziemeļbriežu audzēšanu, un tikai ziemeļbriežu audzētāji Zviedrijas kalnu reģionā tika uzskatīti par “īstiem” sāmiem. Tādējādi sāmi, kuri iztiku pelnīja ar citām nodarbēm, netika atzīti par sāmiem un viņiem netika piešķirtas īpašās sāmu tiesības, kas tika ieviestas 1910. gadu beigām un galvenokārt bija saistāmas ar sāmu ekskluzīvajām tiesībām audzēt ziemeļbriežus.

¹⁰¹ Turpat, 5. lpp.

¹⁰² Turpat

Ja ar ziemeļbriežu audzēšanu nesaistītie sāmi tika padarīti “neredzami”, tad ziemeļbriežu audzētājus ietekmēja dažādi specifiski veidoti politiski lēmumi, lai panāktu etnisko segregāciju un maksimāli ierobežotu sāmu kontaktu ar zviedru sabiedrību. Diskriminācija veicināja dažādas problēmas, tomēr divas galvenās bija izglītības un mājokļu politika.

1910. gados tika ieviesta “nomadnieku skola”, kas bija īpaši izstrādāta izglītības iestāde tiem sāmiem, kas bija nomadu ziemeļbriežu audzētāji¹⁰³. Šo sāmu bērni dzīvoja internātskolas tipa apstākļos un saņēma zemāka līmeņa izglītību priekšmetos, uz kuriem zviedru bērniem bija pamattiesības. Nomadnieku skolu sistēma tika būtiski reformēta 50. gados, taču tā nekļuva par pilnībā brīvprātīgā tipa skolu līdz pat 1962. gadam.

Mājokļu politikas sfērā, valdība īstenoja vairākus pasākumus, lai nepieļautu, ka ziemeļbriežu audzētāji Zviedrijas kalnu rajonos iegūst pastāvīgu dzīvesvietu ar augstu materiālo standartu. 1886. gada Ziemeļbriežu ganību likums (*The Reindeer Grazing Act of 1886*)¹⁰⁴ aizliedza ziemeļbriežu audzētājiem būvēt pastāvīgas ēkas vietās, kur pulcējās ziemeļbriežu audzētāju grupas. Pētnieki šo ir aprakstījuši kā piespiedu pārvietošanu. Tikai 1950. gadā sāmiem tika dotas tiesības būvēt mājas ziemeļbriežu ganību zemēs, un tikai 1959. gadā viņi ieguva tiesības uz mājokļu pabalstiem¹⁰⁵.

No 70. gadiem līdz tūkstošgades mijai šos valdības diskriminējošos lēmumus un ielaušanos Sāpmi jeb Lapzemē 1600. gados, bieži raksturoja kā “sociālo darvinismu”. Vēlākā periodā vairāki pētnieki izvēlējušies šo politiku dēvēt par “rasistisku”, jo bioloģiskās rases esamība ir bijis iemesls nomadnieku skolu ieviešanai. Citi pētnieki sāmus raksturo kā “kultūru”, nevis “rasi”.

Mūsdienās ir daudz pētniecisko materiālu, kas apraksta valdības diskriminējošos lēmumus un iejaukšanos sāmu dzīves organizēšanā 1600. gados. Šobrīd tiek uzdots jautājums, cik lielā mērā iejaukšanos Sāpmi var raksturot kā zviedru koloniālisma elementu. Lai gan sāmu politika tiešā veidā nenozīmēja militāru citu kontinentu iekarošanu, tomēr tajā bija koloniāli elementi tādā nozīmē, ka viena puse mēģināja mainīt otru pusi un, ar varas instrumentiem ietekmēja tās iekšējos reliģijas, kultūras, ekonomiskos un sociālos apstākļus.

Līdzīgi, romu un ceļotāju grupas Zviedrijā ir pastāvējušas kopš 1500. gadiem, un jau kopš tā laika tās ir pakļautas dažāda veida diskriminācijai. Tomēr tikai pēdējo 15 gadu laikā šis fakts ir izraisījis jebkādu nozīmīgu zinātnisku interesi. “Romi” un “ceļotāji” ir salīdzinoši moderni šo grupu apzīmējumi, un šādā vārdā tās dēvē arī sevi pašas. Vēstures avotos lietotie termini, kas parasti ir autoru radīti, ir nievājošie apzīmētāji “čigāns” un “lāpītājs” (*tinker*)¹⁰⁶.

¹⁰³ Turpat, 6. lpp.

¹⁰⁴ Torp, E. (2013). The legal basis of Sami reindeer herding rights in Sweden. Pieejams: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:711715/FULLTEXT01.pdf>

¹⁰⁵ Ericsson, skatīt 100. atsauci

¹⁰⁶ sic. Šis termins ir tieši tulkots no angļu valodas un lai arī latviešu valodā nav ekvivalenta apzīmētāja, šī darba ietvaros tiks izmantota šī termina oriģināltulkrojuma forma un tas ir uztverams kā nievājošs apzīmētājs pret romu kopien.

1500. un 1600. gados lielākā daļa pasākumu tika izstrādāti, lai izdzītu ceļojošās ģimenes no Zviedrijas¹⁰⁷. Tomēr tas kļuva arvien sarežģītāk izdarāms, kad cilvēki no šīm grupām jau bija dzimuši Zviedrijā un viņus nevarēja “nosūtīt” uz citu valsti. Tā laika romu ģimenēm bija liegtas tiesības tikt kristītiem un apglabātiem baznīcas teritorijā.

Lai gan 1700. gados vairākām ģimenēm tika piešķirtas likumīgas tiesības dzīvot pilsētās un nodarboties ar noteiktiem tirdzniecības un amatniecības veidiem, integrācijas politika bija nosacīta, un vairākums cilvēku tika nodarbināti smagos darbos. Šajā laikā arī tika izdoti dekrēti, ar kuriem “čigāniem” bija aizliegta nakšņošana zviedru saimniecībās. Ap 1900. gadu šādi aizliegumi tika izdoti vairākās Zviedrijas daļās. 20. gadsimta sākumā dažas Zviedrijas pašvaldības par nodokļu ieņēmumiem iegādājās mājas, kurās romu un ceļotāju grupas būtu varējušas ievākties¹⁰⁸.

Pēc Otrā pasaules kara daudzas pašvaldības mēģināja aizliegt Zviedrijas romiem kļūt par pastāvīgiem šo pašvaldību iedzīvotājiem, kavējot viņu reģistrāciju kā rezidentus, un atsevišķas pašvaldības piedalījās cilvēku izlikšanā no romu muižām¹⁰⁹. Kopumā pētījumi liecina par senām pašvaldību tradīcijām romu un ceļotāju izstumšanā no sabiedrības, un šajās darbībās var saskatīt acīmredzamas līdzības ar dažādām šodienas Zviedrijas pašvaldību darbībām, ko atbalsta valsts.

1800. gadu beigās valsts mērogā radās diskusijas par darbībām, kas sabiedrībai būtu jāveic pret romiem un ceļotājiem. Debatēs, kuras bieži tika sauktas par “čigānu lietu” vai “lāpītāju lietu”, priesteri un liberāli sociālie politiķi iestājās par obligātu asimilāciju, piemēram, tika izteikts priekšlikums par visu čigānu bērnu izņemšanu no to ģimenēm un šādu bērnu ievietošanu valsts aizgādībā¹¹⁰. Drīz arī radās bioloģiskas idejas, apgalvojot, ka “čigāni” un “lāpītāji” ir “rases” ar negrozāmām īpašībām.

Starp 1920. un 1945. gadu debates par čigānu “rasi” palielinājās. Vairāki dalībnieki, tostarp Nacionālā veselības un labklājības padome, iestājās par aktīvu sterilizācijas politiku, jo īpaši attiecībā uz “čigānu” ģimenēm¹¹¹. 1997. gadā Zviedrijas un Eiropas laikrakstos tika publicēti atklājumi, par Zviedrijas varas iestāžu veikto sterilizācijas programmu laikā no 1935. līdz 1976. gadam¹¹². Tās ietvaros veica piespiedu sterilizāciju 60 000 vīriešu un sieviešu, kuri tika uzskatīti par rasistiski nepilnīgiem. Atklājumi šokēja zviedrus un izraisīja riebumu lielā daļā Rietumu pasaules, lai arī līdzīga prakse nebija sveša arī citās Eiropas valstīs, piemēram, Austrijā un Beļģijā. Idejas par sterilizāciju Zviedrijas bija aizguvusi no līdzīgām programmām Amerikas Savienotajās Valstīs.

¹⁰⁷ Ericsson, skatīt 100. atsauci, 7. lpp.

¹⁰⁸ Turpat

¹⁰⁹ Turpat

¹¹⁰ Turpat

¹¹¹ Turpat

¹¹² Hill, D. (1997). Europe: Sweden's Sterilization Program Has Plenty Of Company. Pieejams: <https://www.rferl.org/a/1086151.html>

Tomēr trūkst pētījumu un konkrētu datu gan par to, cik daudz romu un ceļotāju tika sterilizēti saskaņā ar 1935. un 1941. gada sterilizācijas likumiem un 1938. gada abortu likumu, un vai to var nosaukt par “masu sterilizāciju”, gan arī par to, cik bērnu tika izņemti no romu ģimenēm un ievietoti Zviedrijas valsts aizgādībā. Līdz ar to trūkst viennozīmīgas izpratnes par to, cik plaši ir Zviedrijas valsts pāridarījumi un noziegumi pret romu grupām un ģimenēm.

Pēc 1945. gada tika uzsāktas vairākas programmas, lai nodrošinātu Zviedrijas romu tiesības uz pamatizglītību un mājokli. Tomēr pašvaldības un to iestādes bieži iebilda pret šādiem pasākumiem. Noritēja ilgstošas debates par to, vai romu bērni var apmeklēt tās pašas skolas, kur mācās citi bērni, un romu bērnu tiesības uz izglītību tika nostiprinātas tikai 60. un 70. gados, pēc romu kustību prasībām¹¹³.

Tāpat, ir svarīgi pieminēt faktu, ka vēsturiski arī Zviedrijai, lai gan neilgi un nelielā apmērā, piederēja kolonijas, un Zviedrija arī piedalījās vergu tirdzniecībā. Lai arī šī daļa Zviedrijas vēstures lappuse ir bijusi zināma ilgu laiku, tikai ap tūkstošgades miju šajā jomā tika uzsākti vērīgi pētījumi, un šobrīd tā ir strauji augoša pētniecības nozare.

Pirmā Zviedrijas kolonija bija Jaunzviedrija (*ENG: New Sweden, SWE: Nya Sverige*), ko dibināja 1638. gadā Ziemeļamerikas austrumu krastā¹¹⁴. Šī teritorija Zviedrijai piederēja vien dažas desmitgades un netiek uzskatīta par veiksmīgu kolonizācijas piemēru. Senākos vēstures aprakstos Jaunā Zviedrija dažkārt tiek slavēta kā neparasti miermīlīgs koloniālais projekts. Kolonizatori nerīkoja nekādus slaktiņus un neiesaistījās militārajā darbībā un teritoriju iekarošanā. Zviedru pētnieki nesen izskaidrojuši, kas tas galvenokārt bijis tāpēc, ka kolonijas mērķis bija komerciāla un ekonomiska rakstura, un arī fakts, ka kolonizatoriem bijis piešķirts nepietiekams finansējums. Nedaudz vēlāk, tagadējās Ganas teritorijā, tika izveidota īstermiņa tirdzniecības stacija Cabo Corso (zviedru zelta krasts)¹¹⁵, kas tika izmantota preču, kā arī vergu tirdzniecībai. Šis iezīmēja vergu tirdzniecības sākumu zem Zviedrijas karoga, kas turpinājās gandrīz divsimt gadu un ietvēra transatlantisku vergu tirdzniecību, kā arī vergu tirdzniecību Vidusjūrā.

Zviedrijas visilgāk pastāvošā kolonija bija Svētā Bartolomeja (*St. Bartholomew*) kolonija Karību jūras reģionā, kas atradās zviedru kontrolē no 1784. līdz 1878. gadam¹¹⁶. 1800. gadu beigās Gustavijas pilsēta uz šīs salas bija svarīga bāze vergu tirdzniecībai zem zviedru karoga, un tā tika izmantota arī kā vergu tranzīta osta tirdzniecībai no citām valstīm. Lai gan ir grūti precīzi noteikt vergu tirdzniecības apjomu Svētā Bartolomeja salā, jaunākajos aprēķinos secināts, ka starp 1785. un 1829. gadu Gustavijas ostu atstāja vismaz 87 vergu kuģi (no tiem 37 ar Zviedrijas karogu) un ka kopējais vergu skaits bijis vismaz 7370.

¹¹³ Ericsson, skatīt 10. atsauci

¹¹⁴ Odhner, C. T., Keen, G. B. (1879). The Founding of New Sweden, 1637-1642 (concluded). The Pennsylvania Magazine of History and Biography. 3(4), 395-411.lpp Pieejams: https://www.jstor.org/stable/20084424?seq=1#metadata_info_tab_contents

¹¹⁵ Ericsson, skatīt 100. atsauci, 11.lpp

¹¹⁶ Turpat

8. ilustrācija: Skats pār Gustavijas ostu Sv. Bartolomeja salā ar Sv. Bārta baznīcu priekšplānā. (Avots: Sean Pavone/istockphoto)

Lai gan vergu tirdzniecība tika pārtraukta vien ap 1830. gadiem, uz Sv. Bartolomeja salas un verdzība ar Zviedrijas koloniālās administrācijas atbalstu turpināja pastāvēt. Verdzība Sv. Bartolomeja salā tika atcelta tikai 1847. gadā¹¹⁷.

Lai gan Zviedrijai nebija citu koloniju, vairāki zviedri vergu tirdzniecībā piedalījās individuāli, piemēram, koloniālajā administrācijā Beļģijas Kongo¹¹⁸.

Ņemot vērā šo vēstures lappusi, ir skaidrs, ka cilvēki ar tumšu ādas krāsu ir dzīvojuši Zviedrijā jau vairākus simtus gadu. Daži no tiem ieradās valstī nolaupīšanai līdzīgos apstākļos 1700. gados, savukārt, citi ieradās brīvprātīgi ap 1800. gadiem.

Spriežot pēc attēliem vēsturiskajos avotos, melnādaino cilvēku skaits Zviedrijā īpaši uzplauka laikā no 1850. līdz 1950. gadiem¹¹⁹. Tajos cilvēki tika atainoti saskaņā ar ārkārtīgi nievājošiem un rupjiem stereotipiem, ko lielā mērā ietekmēja rasu bioloģijas idejas. Attēli parādījās vairākos plašsaziņas līdzekļos un kultūras publikācijās, piemēram, ģeogrāfijas grāmatās skolās, bērnu literatūrā, 1920. gadu mēmajās filmās, kā arī dokumentālajās filmās, mūzikā un

¹¹⁷ Uddenberg, J. A. (1847). Abolition of slavery in the Swedish colony of St. Bartholomew. The Anti-Slavery Reporter. 2(24), 185-186.lpp Pieejams: <https://www.proquest.com/openview/0bd0615f313fe1d6/1?pq-origsite=gscholar&cbl=7056>

¹¹⁸ Ericsson, skatīt 100. atsauci

¹¹⁹ Turpat

žurnālistikā. Tajos melnādainie cilvēki (īpaši afrikāņu izcelsmes) tika atainoti kā bērnišķīgas, glēvas, neracionālas, slinkas un stulbas būtnes. Savukārt baltie eiropieši tika aprakstīti kā kārtības nodrošinātāji un Āfrikas tautu paklausību un civilizācijas veicinātāji. Tikai 1950. un 1960. gados šo attēlu ideoloģiju sāka apstrīdēt.

Nemot vērā piemērus par to kā informatīvais vēstījums par rasi tika izmantots, lai legalizētu dažādas postošas politikas pret sāmīem, romiem un melnādainajiem cilvēkiem, Zviedrijas mūsdienu konservatīvisms vārda “rase” atbilstošajā pielietojumā ir neadekvāts un pat pretrunīgs.

Pretrasisma un etniskās diskriminācijas programmas un to ietekme

Zviedrija bieži tiek uzskatīta par valsti ar dāsnu migrācijas un patvēruma politiku, kuras pamatā ir starptautiska solidaritāte un cilvēktiesību idejas. Tomēr vēstures pētījumi norāda uz to, ka Zviedrijas migrācijas un patvēruma politika ilgu laiku bijusi ārkārtīgi ierobežojoša, un ka to nepārprotami ir ietekmējuši aizspriedumi par “rasi”, kuros bēgļi uzkrītoši bieži tiek attēloti kā drauds zviedru labklājībai vai zviedru kultūrai¹²⁰.

Starp 1860. un 1914. gadu valdīja pasu brīvība, kas neradīja nekādus šķēršļus iebraukšanai Zviedrijā, tomēr valstij bija tiesības deportēt cilvēkus, kuri nebija Zviedrijas pilsoņi. Izsūtīšanas tiesības tika izmantotas salīdzinoši bieži un īpaša neiecietība tika izrādīta, piemēram, pret ebrejiem, migrantiem no Austrumeiropas, iebraucējiem no Novgorodas apgabala Krievijā, kristīgajiem armēņiem un migrantiem no Itālijas dienviddaļas. Tikai 1914. gadā parlaments pieņēma detalizētu Deportācijas likumu, kas satur, iespējams etniski diskriminējošāko juridisko pantu mūsdienu Zviedrijas vēsturē: tika aizliegta jebkādu “čigānu” iebraukšana valstī¹²¹. Aizliegums no likuma tika izņemts tikai 1954. gadā. Visaptverošāki likumi par migrācijas politiku tika pieņemti 1927. un 1937. gadā.

1930. gados bēgļi no nacistiskās Vācijas sāka plūst uz Zviedriju, lai meklētu patvērumu, īpaši pēc 1938. gada novembra¹²². Viņus sagaidīja agresīvs sabiedrības viedoklis un Upsalas un Lundas studentu organizētas kampaņas, protestējot pret jebkādu ebreju bēgļu uzņemšanu un atbalsta sniegšanu tiem. Šis laika posms Zviedrijas vēsturē ir plaši pētīts. Pretbēgļu kampaņās izskanēja argumenti, kas pret bēgļiem vērsta retorikā ir lietoti atkārtoti: ja mēs pieņemsim kaut dažus bēgļus, mēs tiksīm pakļauti nekontrolējamam iebrukumam; bēgļi apdraud zviedru darbavietas, un zviedru labklājībai draud sabrukums. Līdzīgi pret bēgļiem vērsti viedokļi izskanēja arī Zviedrijas varas iestādes. Piemēram, Nacionālā veselības padome ebreju bēgļu migrāciju aprakstīja kā “rases” jautājumu, un tika turēti arī īpaši ebreju bēgļu reģistri.

Otrā pasaules kara laikā Zviedrijā ieceļoja arī bēgļi no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas. Arī pret šīm bēgļu grupām tika vērsta kampaņas. Piemēram, 1945. gadā tekstila strādnieku

¹²⁰ Turpat, 12. lpp.

¹²¹ Turpat

¹²² Turpat

arodbiedrība Norčēpingā (*Norrköping*) pieprasīja, lai tiktu izraidīti visi baltieši, un dažās nozarēs imigranti tika pakļauti strukturālai diskriminācijai un viņiem tika iedalīti visgrūtākie un monotonākie darba pienākumi¹²³.

1921. gadā Upsalā ar Zviedrijas parlamenta partiju politisko atbalstu tika izveidots Rasu bioloģijas institūts¹²⁴, kas bieži vien simbolizē zviedru pētījumus par rasu jautājumiem 20. gadsimta pirmajā pusē. Tomēr pēc vēsturisko materiālu un pētījumu datiem secināms, ka šīs zinātniskās iestādes darbība aizsākās jau sen.

2014. gada martā toreizējais Zviedrijas integrācijas ministrs Ēriks Ullenhāgs (*Erik Ullenhag*) iepazīstināja ar pētījumu Tumšā nezināmā vēsture¹²⁵, kas apraksta svarīgu un līdz šim maz zināmu Zviedrijas vēstures posmu. Pētījuma mērķis bija palielināt sabiedrības zināšanas par antičigānismu Zviedrijas vēsturē, lai izstrādātu ilgtermiņa iniciatīvas romu iekļaušanā.

Pētījums par romu ļaunprātīgu izmantošanu un tiesību pārkāpumiem tika uzsākts 2011. gadā. Mazāk nekā pēc gada delegācija par romu jautājumiem publicēja ziņojumu, "Romu tiesības – stratēģija romu iekļaušanā Zviedrijā"¹²⁶, kurā tika uzsvērti romu cilvēktiesību pārkāpumi un norādīts uz romu izstumšanu no sabiedrības. Vismazāk romi ir aizsargāti izglītības iestādēs un darba un mājokļu tirgū. Tika norādīts arī tas, ka romu vēsture Zviedrijā ir neizpētīta tēma un ir maz zināms par romu situāciju. Valdība šim delegācijas viedoklim piekrīt un apstiprina, ka Zviedrijā ir maz zināms par vardarbību pret romiem un romu tiesību pārkāpumiem vēstures gaitā.

2018. gadā Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja publicēja apvienoto 22. un 23. ziņojumu par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu Zviedrijā¹²⁷. Ziņojuma prezentācijas laikā, Zviedrijas Kultūras ministrijas valsts sekretārs Pērs Olsons Frīds (*Per Olsson Fridh*) sacīja, ka nauda noziegumi un diskriminācija valstī rada bažas un valsts turpina strādāt pie to apkarošanas¹²⁸. Rasistiski vēstījumi, kas iepriekš tika izteikti tikai ekstrēmistu vidū, tagad izplatās arī sociālajos medijos un citos interneta forumos.

Ņemot vērā ziņojumu delegācija ierosināja izstrādāt stratēģiju, lai īstenotu pasākumus stratēģiski svarīgās jomās un atceltu šķēršļus, kas ierobežo romu tiesību realizācijas iespējas.

¹²³ Turpat, 13. lpp.

¹²⁴ Turpat

¹²⁵ Ministry of Culture Sweden (2015). The Dark Unknown History White Paper on Abuses and Rights Violations Against Roma in the 20th Century. Pieejams:

<https://www.government.se/49b72f/contentassets/eab06c1ac82b476586f928931cfc8238/the-dark-unknown-history---white-paper-on-abuses-and-rights-violations-against-roma-in-the-20th-century-ds-20148>

¹²⁶ Alexiadou, N., Norberg, A. (2017). Sweden's Double Decade for Roma Inclusion: An Examination of Education Policy in Context. *European Education*. 49(1), 36.–55. lpp. Pieejams: doi.org/10.1080/10564934.2017.1280342

¹²⁷ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (2017). Consideration of reports submitted by States parties under article 9 of the Convention: Twenty-second and twenty-third periodic reports of States parties due in 2016. [ICEARD] Pieejams: <https://www.refworld.org/docid/59789f3f4.html>

¹²⁸ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (2018). Committee on the Elimination of Racial Discrimination examines report of Sweden. Pieejams: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2018/05/committee-elimination-racial-discrimination-examines-report-sweden>

Ziņojumā arī ierosināts izveidot mediācijas komisiju, lai pētītu ļaunprātīgu izmantošanu, vardarbīgu izturēšanos un diskriminējošus pasākumus, kas tika vērsti pret romiem 20. gadsimtā. Deleģācijas ieskatā tas ir svarīgs instruments, lai pārvarētu uzticības plaisu starp romiem un pārējo Zviedrijas sabiedrību.

Paziņojums “Koordinēta ilgtermiņa stratēģija romu iekļaušanā 2012–2032”¹²⁹ nosaka valdības ilgtermiņa politiku, lai uzlabotu romu dzīves apstākļus un garantētu cilvēktiesības šai cilvēku grupai. Stratēģijas īstenošanas priekšnoteikumi ir romu līdzdalība un ietekme, ar nolūku uzlabot romu situāciju un nodrošinātu cilvēktiesību ievērošanu vietējā, reģionālā un valsts līmenī.

Romu diskriminēšana ir atzīta un vairākkārt aprakstīta. Jau 2004. gadā toreizējais ombuds etniskās diskriminācijas apkarošanas jautājumos (*Office of the Ombudsman against Ethnic Discrimination*) uzsvēra, ka romu diskriminēšana ir nopietna problēma un netiek pietiekami atzīta un risināta valsts līmenī, savukārt ombuds līdztiesības jautājumos (*The Equality Ombudsman*) izteicās, ka romi joprojām tiek pakļauti diskriminācijai, turklāt viņu diskriminēšana notiek relatīvi atklāti¹³⁰. Bieži viņi tiek diskriminēti ikdienas situācijās, piemēram, kad romu sievietes, bieži vien kopā ar saviem bērniem, iegādājas pārtiku, apmeklē veikalus un restorānus vai brauc ar sabiedrisko transportu. Turklāt romu diskriminācijas pieredze mājokļu tirgū rada nedrošību, piemēram, ja kaimiņi vāc parakstus vai rīko petīcijas pret romu ievākšanos rezidentu kopienā, vai arī saasināta reakcija uz nelieliem traucējumiem. Romu pieredze mājokļu tirgū, sociālajos dienestos un izglītības sistēmā parāda, ka diskriminācija ir apjomīga un kompleksa sociālā problēma.

Kā uzsvēris ombuds līdztiesības jautājumos “Diskriminācija un strukturālie šķēršļi, ko rada antičigānisms vienā sabiedrības jomā, tieši ietekmē viņu tiesības citā jomā, kas tādējādi atstāj sekas uz sabiedrību kopumā. Romu diskriminācija mājokļu tirgū ietekmē romu bērnu iespējas nepārtraukti apmeklēt skolu, kas savukārt ietekmē viņu iespējas iegūt izglītību ar vienādiem nosacījumiem un adekvātā līmenī. Tālāk nākotnē tas ietekmē viņu iespējas iesaistīties darba tirgū.”¹³¹

Organizācija Glābiet bērnus (*Save the Children*) uzskata, ka skola ir vieta, kur romu bērni bieži izjūt, ka ir “neadekvāti un neatbilst izglītības sistēmas un sabiedrības prasībām”.¹³²

Zviedrijas Nacionālā noziedzības novēršanas padome, pamatojoties uz naida noziegumu statistikas analīzi, secinājusi, ka visbiežāk pret romiem izdarītie naida noziegumi ir draudi, ļaunprātīga izmantošana un verbāli uzbrukumi. Šādi naida noziegumi notiek visur: veikalos, veļas mazgātavās un cietušo mājvietu tuvumā. Šiem uzbrukumiem raksturīgi ir arī tas, ka bieži neizdodas noskaidrot vainīgos.

¹²⁹ Reinfeldt, F., Ullenhag, E. (2011). Government communication: A coordinated long-term strategy for Roma inclusion 2012–2032. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/roma_sweden_strategy_en_0.pdf

¹³⁰ Turpat

¹³¹ Turpat, 40. lpp.

¹³² Turpat, 27. lpp.

Romu diskriminēšana un nespēja izmantot savas tiesības Zviedrijā nevar tikt aplūkota atsevišķi no pārējā Eiropā notiekošā. Eiropas Padome uzskata, ka antičigānisms Eiropā ir dziļi iesakņojies¹³³.

2016. gadā Zviedrijas valdība pieņēma nacionālo plānu cīņai pret rasismu un naida noziegumiem¹³⁴. Plānā tika noteikta koordinācijas un pēcpārbaudes struktūra, kas lika pamatu ilgtermiņa stratēģiskam darbam uzlabotas koordinācijas un uzraudzības jomās, zināšanu uzlabošanā, izglītības un pētniecības jomās, lielāka atbalsta un dialoga ar pilsonisko sabiedrību izveidei, preventīvo pasākumu stiprināšana tiešsaistē un aktīvākas tiesību sistēmas stiprināšana.

Nacionālajā plānā tika noteikts, ka ir jāuzsver un jāatzīst, ka pastāv dažādas rasisma formas. Valsts aģentūrai "Dzīvās vēstures forums" (*Forum for levande historia*) tika uzdots koordinēt un uzraudzīt nacionālā plāna ieviešanu, savukārt, lai uzlabotu Zviedrijas policijas iestāžu darbu ar naida noziegumiem, Valsts policijas komisārs bija nolēmis izveidot nacionālo dienestu, kontaktpunktus un īpašas naida noziegumu vienības trīs metropoles policijas reģionos¹³⁵. Īpaša uzmanība tika pievērsta antisemitismam, afrofbijai, antičigānismam, islāmfobijai un diskriminācijai pret sāmiem.

Lai arī šāds valdības plāns eksistē, tas paredzēts tikai Zviedrijas piecām oficiālajām minoritāšu grupām – ebreju, romu, sāmu, zviedru somu un tornedāļu (*Tornedalians*). Tikai šo mazākumtautību un nacionālo minoritāšu pārstāvji ar likumu ir aizsargāti pret diskrimināciju¹³⁶. Nepietiekami efektīvā likumdošana un institucionālā politika, neļauj pilnībā nodrošināt cilvēktiesības visām Zviedrijas minoritātēm.

Uz to, ka Zviedrijas tiesību aktos nav definēta rase, netiek paredzēta kriminālatbildība pret ekstrēmistu grupām, kas veicina rasismu, naida runu, netiek paredzēta etniskās piederības datu vākšana, nav noteiktas vienlīdzības ombuda kompetences un nav informācijas par nacionālās cilvēktiesību institūcijas izveidošanu, informācijas par 2016. gada nacionālā rasisma apkarošanas plāna īstenošanu, Dzīvās vēstures foruma rezultātiem, kā arī informācijas par tiesnešu un tiesībaizsardzības iestāžu darbinieku apmācību, norādīja arī ANO komitejas eksperti.

ANO eksperti pieprasīja arī vairāk informācijas par uzbrukumiem musulmaņiem un mošejām, kā arī afrikāņu izcelsmes cilvēkiem Zviedrijā, pretterorisma likumu piemērošanu kā arī

¹³³ Lajčáková, J., Hojsík, M., Karoly, M. (2020). Combatting Antigypsyism: Expert reports building on forward-looking aspects of the evaluation of the EU Framework for National Roma Integration Strategies. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/post2020_eu_roma_in_antigypsyism.pdf

¹³⁴ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2017). ECRI Report on Sweden: fifth monitoring cycle. Pieejams: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-sweden/16808b5c58>

¹³⁵ ICERAD, skatīt 127. atsauci

¹³⁶ Council of Europe (2017). ADVISORY COMMITTEE ON THE FRAMEWORK CONVENTION FOR THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES: Fourth Opinion on Sweden. Pieejams: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-sweden-adopted-on-22-june-2017/168075fbab>

pieprasīja atzīt labējo ekstrēmismu par terorismu, atzīt ekonomisko segregāciju, kas saistīta ar nemieriem imigrantu priekšpilsētās, un rasu profilēšanu, ko veic policija.

Eksperti izvirzīja kritiku arī par sāmu tautas pašnoteikšanās tiesībām un to brīvu, iepriekšēju un informētu piekrišanu infrastruktūras projektiem, kas ietekmē sāmu ikdienas dzīvi un kultūru, Ziemeļvalstu sāmu konvencijas īstenošanu un citiem aspektiem. Kā arī eksperti aktualizēja jautājumus, kas saistīti ar romu izlikšanu no mājām, imigrantu piekļuvi nodarbinātībai, naida noziegumu šauru interpretāciju, vardarbību pret imigrantēm un minoritāšu sievietēm, minoritāšu reprezentāciju policijā, tiesu sistēmā un valdībā, kā arī apziņas veidošanu par verdzību un Zviedrijas dalību transatlantiskajā vergu tirdzniecībā.

Tāpat, kritiku ir izraisījis Zviedrijas valdības budžets, kas atvēlēts cīņai pret rasismu un etnisko diskrimināciju. 2016.–2019. gada nacionālajam plānam cīņai pret rasismu un naida noziegumiem tika piešķirti 20 miljoni kronu¹³⁷. Pēc nominālvērtības tas var šķist, kā nozīmīgs ieguldījums, tomēr šī summa ir paredzēta četriem gadiem, kamēr 2016. gadā vien Zviedrija piešķīra 1 miljardu kronu dzimumu līdztiesības darba sfērai.

2022. gada 4. novembrī pēc piecu dienu ilgas viesošanās Zviedrijā, ANO paziņoja, ka valstij jāpastiprina centieni sistemātiskā rasisma apkarošanā un jāatjauno uzticība starp policiju un minoritāšu grupām¹³⁸. Vizītes mērķis bija pievērst uzmanību gan labajai praksei, gan izaicinājumiem, ar kuriem sastopas Zviedrija, pildot savas cilvēktiesību saistības attiecībā uz pretdiskrimināciju tiesībaizsardzības un krimināltiesību sistēmas kontekstā.

ANO eksperti apkopēja informāciju par esošo tiesisko regulējumu rasu diskriminācijas jomā, kā arī par oficiālajiem pasākumiem un iniciatīvām, kas pieņemtas, lai novērstu un risinātu rasu diskrimināciju. Eksperti bija ļoti nobažījušies par Zviedrijas nevēlēšanos vākt statistikas datus par iedzīvotāju etnisko izcelsmi. Ekspertu grupas priekšsēdētāja Ivonna Mokgoro (*Yvonne Mokgoro*) argumentēja, ka "rases vai etniskās piederības statistikas datu apkopošana, publicēšana un analīze, visos dzīves aspektos, jo īpaši attiecībā uz mijiedarbību ar tiesībaizsardzības iestādēm un krimināltiesību sistēmu, ir būtisks elements, lai izstrādātu atbilstošus pasākumus un novērtētu to ietekmi uz sistēmisko rasismu. Lai novērtu sistēmisko rasismu, Zviedrijai šādi dati ir jāapkopo un jāizmanto."

Turklāt ANO ekspertīzes locekle Treisdija Kīsē (*Tracie Keese*) norādīja, ka "Zviedrijas policijai būtu jācenšas atjaunot uzticību kopienās, kurām tā kalpo, tostarp dažādojot savu personālu, lai atspoguļotu Zviedrijas patieso multikulturālo sabiedrību."

¹³⁷ ENAR (2015). #SWEDENFORALL: JOINT ANTI-RACIST STATEMENT. Pieejams: <https://www.enar-eu.org/swedenforall-joint-anti-racist-statement/>

¹³⁸ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (2022). Sweden should step up efforts to fight systemic racism, UN Mechanism to Advance Racial Justice says after 5-day visit. [UNHRHC/2022] Pieejams: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/11/sweden-should-step-efforts-fight-systemic-racism-un-mechanism-advance-racial>

Pilnais vizītes apraksts un ierosinājumi šī pētījuma darba rakstīšanas laikā vēl nebija publicēti un pieejami.

Vēl viens notikums, kas raidīja triecienviļņus Eiropas un pasaules līmenī, bija 2022. gada 11. septembrī notikušās Zviedrijas parlamenta vēlēšanas¹³⁹, kur galēji labējā partija Zviedrijas demokrāti saņēma vairāk nekā 20% balsu, kļūstot par valsts otro lielāko partiju. Tā rezultātā sociāldemokrātu valdība atkāpās, izbeidzot tās astoņus gadus ilgo valsts vadīšanu, un par premjerministru tika iecelts Mērenās partijas priekšsēdētājs Ulf Kristersons (*Ulf Kristersson*).

Zviedrijas demokrātu saknes meklējamas Otrā pasaules kara perioda nacismā. Partijas radikālākajos darbības gados, proti, 90. gados, to vadīja bijušais nacistu notiesātais aktīvists Anderss Klarstrēms (*Anders Klarström*), un tā bija bēdīgi slavēta ar “skinhedu” (*skinhead*) vardarbību ielās. Tieši pirms pēdējām vēlēšanām partija publicēja rakstu, kurā konstatēts, ka viens no tās dibinātājiem bija Otrā pasaules kara *Waffen-SS* brīvprātīgais. Šajā kontekstā pašreizējais partijas līderis Džimijš Okesons (*Jimmie Åkesson*) kopā ar lielu daļu partijas vadības pievienojās Zviedrijas demokrātiem 90. gadu vidū. Ļoti virspusējā līmenī Zviedrijas demokrāti ir mēģinājuši norobežoties no savām nacistu saknēm un šajās vēlēšanās sevi sauca vienkārši par sociāli konservatīvu partiju ar nacionālistiskām vērtībām.

Vēlēšanu kampaņas laikā Zviedrijas demokrāti atklāti cīnījās par repatriācijas programmas ieviešanu ar skaidru mērķi panākt, lai imigranti, kas nav no Rietumiem, atgrieztos savās izcelsmes valstīs. Rasistiskās un ksenofobiskās retorikas nolūks mazākā mērā bija par pilnīgu valdības kontroli, bet vairāk par valsts padarīšanu pēc iespējas neviesmīlīgāku ne-baltajām etniskajām grupām.

Zviedrijas demokrāti galvenokārt ir iedvesmojušies no to “brāļu partijas” – Dānijas Tautas partijas –, kurai izdevās darboties kā valdības atbalsta partijai divās labējās valdībās pēc kārtas. Savas ietekmes rezultātā Dānija šobrīd ir, iespējams, imigrantiem, kuri nav no Rietumiem, visneviesmīlīgākā un nedraudzīgākā Eiropas valsts.

Šis ne tikai padziļina Eiropas virzību uz labējās politikas un autokrātiskas vienas partijas varas modeļa pusi, līdzīgi kā Ungārijā, Polijā un nesen Itālijā, tādējādi nostiprinot radikāli labējo politiku Zviedrijā, kas vēsturiski ir tikusi apbrīnota ar tās progresīvo politiku un spēcīgo sociālās drošības tīklu, bet arī raisa bažas cilvēktiesību jomā starptautiskajā līmenī.

¹³⁹ Hübinette, T. (2022). Race and Sweden's Fascist Turn. Pieejams: <https://www.bostonreview.net/articles/race-and-swedens-fascist-turn/>

Latvija

Situācijas izvērtējums

2021. gada 5. februārī Ministru kabinets apstiprināja Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam¹⁴⁰ (turpmāk - pamatnostādnes). Pamatnostādnes ir politikas ietvars, kas nodrošina nacionālās identitātes, pilsoniskas sabiedrības un integrācijas politikas un Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam noteikto mērķu un uzdevumu ieviešanu.

Būtiski, ka pamatnostādņu plānošanā akcentēts iekļaujošās līdzdalības princips, kas ir ceļš uz atvērtu sabiedrību, kurā tiek cienītas un atbalstītas visu sabiedrības grupu un to pārstāvju intereses neatkarīgi no etniskās izcelsmes, tiesiskā statusa, veselības stāvokļa vai citām atšķirībām, kas var vai mēdz kļūt par atstumtības cēloņiem (atšķirīga attieksme, stereotipi, diskriminācija). Lai risinātu to iedzīvotāju līdzdalības jautājumus, kuru iesaisti sabiedrībā kavē sociālas barjeras, piemēram, valodas, kultūras atšķirību, informācijas u.c., pamatnostādnēs ieviests jauns rīcības virziens "Integrācija". Šim rīcības virzienam ir divi galvenie uzdevumi:

1. Veicināt Latvijā dzīvojošo ārvalstu pilsoņu integrāciju sabiedrībā;
2. Sekmēt iedzīvotāju izpratni par sabiedrības daudzveidību, mazinot negatīvos stereotipus balstītu attieksmi pret dažādām sabiedrības grupām.

Pamatnostādņu īstenošanai 2022. gada 18. janvārī tika apstiprināts Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības plāns 2022.–2023. gadam¹⁴¹.

Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam (turpmāk - NAP2027)¹⁴² kā viena no prioritātēm izvirzīta "Vienota, droša un atvērta, sabiedrība" un kā tās rīcības virziena "Saliedētība" mērķis ir šāds "[..] Saziņa un sadarbība starp dažādām iedzīvotāju grupām manāmi palielinājusies, mazinot spriedzi un nepamatotus aizspriedumus. Cilvēki gādā viens par otru, aktīvi veido un piedalās sabiedriskajās aktivitātēs, kā arī saredz sabiedrības daudzveidību kā vērtīgu resursu un spēju savstarpēji saprasties un cienīt vienu otru."

Atsevišķi no rīcības virziena uzdevumiem noteikti šādi mērķi:

1. Nacionālās identitātes apziņas stiprināšana dažādām iedzīvotāju grupām, atbalstot saliedējošu pasākumu īstenošanu kultūras, valodas, teritoriālās, vēsturiskās atmiņas, politiskās un kopīgās ekonomikas dimensijās;

¹⁴⁰ Ministru kabineta rīkojums Nr. 72 (2021). Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/320841-par-saliedetas-un-pilsoniski-aktivas-sabiedribas-attistibas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

¹⁴¹ Ministru kabineta rīkojums Nr. 32 (2022). Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņēm 2022.–2023. gadam. [MK/2022] Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/329302-par-saliedetas-un-pilsoniski-aktivas-sabiedribas-attistibas-planu-2022-2023-gadam>

¹⁴² Pārresoru koordinācijas centrs (2020). Latvijas nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam (NAP 2027). Pieejams: https://pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/20200204_NAP_2021_2027_gala_redakcija_projekts_.pdf

2. Sabiedrības izpratnes par daudzveidību kā resursu palielināšana, stiprinot starpgrupu un starpkultūru komunikācijas prasmes un saziņas intensitāti, dažādības vadību, kā arī diskriminācijas mazināšanu.

Romi līdz šim ir vienīgā Latvijas etniskā grupa, kuras līdztiesības, līdzdalības dažādās sabiedrības dzīves jomās – izglītības, nodarbinātības, veselības, mājokļu, pilsoniskās sabiedrības, kultūras u.c. - un iekļaušanas veicināšanai kopš 2012. gada mērķtiecīgi tiek izstrādāts un ar dažādām sekmēm tiek īstenots integrācijas politikas pasākumu kopums. 2022. gada 3. maijā Ministru kabinets apstiprināja plānu romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2022.–2023. gadam¹⁴³, kas cita starpā paredz pasākumus romu līdzdalības veicināšanai tiesību un interešu aizstāvības jomā; stereotipu, aizspriedumu, diskriminācijas mazināšanu, veidojot sabiedrības izglītošanas un informēšanas kampaņu. To, ka romu kopiena vēl joprojām saskaras ar aizspriedumiem un sociālo izstumšanu un ir viena no visvairāk diskriminācijai un neiecietībai pakļautajām grupām Latvijā, apliecina gan dažādas sabiedriskās domas aptaujas, gan 2022. gadā veiktais Tiesībsarga biroja pētījums “Romu situācija Latvijā”¹⁴⁴, kas analizē romu situāciju pašvaldību līmenī.

2019. gada maijā veiktās Eiroparometra aptaujas “Diskriminācija Eiropas Savienībā”¹⁴⁵ dati liecina, ka vairāk kā puse Latvijas iedzīvotāji uzskata, ka diskriminācija uz etniskās izcelsmes (58%), ādas krāsas (57%) un reliģijas vai pārliecības (67%) pamata Latvijā ir reti sastopama. Biežāk atzīta romu diskriminācija (to, ka tā ir izplatīta norādījuši 35% respondentu), tomēr tas ir ievērojami zemāks kā Eiropas Savienības vidējais rādītājs (61%). Vērtējot, cik efektīvi ir valsts veiktie centieni visa veida diskriminācijas apkarošanai, gandrīz puse respondentu uzskata, ka tie ir bijuši efektīvi (16%) vai drīzāk efektīvi (32%), savukārt 40% atzinuši, ka līdzšinējie centieni nav bijuši efektīvi (29%) vai to nav bijis vispār (11%).

Saskaņā ar Gordona Olporta (*Gordon Alport*) starpgrupu kontaktu hipotēzi, kontaktēšanās ar citas grupas pārstāvjiem var mazināt aizspriedumus, atklājot līdzības uzskatos un vērtībās, kā arī veicinot pozitīvu attieksmi vienam pret otru. Lai arī sākotnēji šī hipotēze tika izvirzīta attiecībā uz etniskajām grupām, pētījumi ir pierādījuši, ka tā ir attiecināma arī uz citām sociāli atstumtām grupām.¹⁴⁶ Vienkāršākais veids kā mērit sabiedrības tolerances līmeni ir uzdotot trīs standarta jautājumus, kas cieši saistīti ar ikviena cilvēka ikdienu. Proti, cilvēkiem tiek lūgts atbildēt ar ko viņi nevēlētos (1) dzīvot kaimiņos, (2) strādāt vienā kolektīvā un (3) veidot kopīgu ģimeni vai draudzēties. Analizējot Latvijas iedzīvotāju tolerances līmeni, jaunākie SKDS aptaujas dati¹⁴⁷ liecina, ka tikai trešajai daļai aptaujāto ir augsts tolerances līmenis:

¹⁴³ MK/2022, skatīt 141. atsauci

¹⁴⁴ Tiesībsarga birojs (2021/2022). “Romu situācija Latvijā”. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/07/romu_situacija_latvija_2022_1648646871.pdf

¹⁴⁵ Īpašais Eiroparometrs 493, Diskriminācija Eiropas Savienībā. 2019. gada maijs. Pieejams: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/special/surveyky/2251>

¹⁴⁶ Šūpule, I., Krastiņa, L., Peņķe, I., Krišāne, J. (2004). Etniskā tolerance un Latvijas sabiedrības integrācija. *Baltijas Sociālo Zinātņu Institūts*. 1.–82. lpp. Pieejams:

http://www.biss.soc.lv/downloads/resources/Tolerance/Tolerance_LV.pdf

¹⁴⁷ SKDS aptaujas dati prezentēti kampaņas “Atvērtība ir vērtība” noslēguma pasākumā 2022. gada 9. novembrī. [SKDS/2022]

aptuveni 33% Latvijas iedzīvotāju pauž viedokli, ka viņiem nebūtu nekādu problēmu dzīvot kaimiņos, strādāt kopā vai būt tuvos draugos ar diskriminācijas riskam pakļauto sociālo grupu pārstāvjiem. Salīdzinot ar 2017. gada pētījuma¹⁴⁸ un 2019. gada sabiedriskās domas aptaujas¹⁴⁹ rezultātiem, kad šādu viedokli pauda aptuveni 20%, secināms, ka, lai arī pamazām, tomēr tolerances līmenis Latvijas sabiedrībā pieaug.

Gan sabiedriskās politikas centra “Providus” 2020. gadā pasūtīta sabiedriskās domas aptauja¹⁵⁰, gan 2022. gada SKDS aptaujas dati apliecina jau iepriekš veiktu pētījumu rezultātus, saskaņā ar kuriem neiecietībai visbiežāk pakļauti cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem, romi, musulmaņi, geji, lesbietes un transpersonas, kā arī bēgļi un patvēruma meklētāji. Piemēram, jaunākā sabiedriskās domas aptauja¹⁵¹ liecina, ka 22,1 % Latvijas iedzīvotāju nevēlētos strādāt vienā darba kolektīvā ar romiem, 15% – ar musulmaņiem, 8,2% – ar bēgļiem un patvēruma meklētājiem. Attiecībā uz citām etniskajām grupām attieksme ir daudz labvēlīgāka – strādāt kopā ar citu etnisko minoritāšu pārstāvjiem nevēlētos 4,9% aptaujāto.

Lai mainītu sabiedrības attieksmi pret diskriminācijas riskam pakļautajām grupām, būtiska ir cilvēku spēja apzināties, iejusties un paskatīties uz pasauli ar cita cilvēka “acīm” jeb empātija. Atbildot uz apgalvojumu: “Es zinu ar kādiem neiecietīgas attieksmes, diskriminācijas gadījumiem ikdienā vai darbā saskaras...”, respondenti visbiežāk minējuši, ka apzinās problēmas, kuras ir romiem (28%). Jo mazāka ir ikdienas saskarsme ar kādu grupu, jo zemāks ir arī empātijas līmenis. Tā tikai 18,3% apzinās problēmas ar kurām jāsaskaras bēgļiem un patvēruma meklētājiem, 16,9% - citām etniskajām minoritātēm, 14,3% – musulmaņiem.

Būtiski, ka Latvijas sabiedrībā joprojām ir salīdzinoši zema izpratne un informētības līmenis par to, kur vērsties pašam saskaroties vai pamanot neiecietību, diskrimināciju pret kādu citu. Tā 2022. gada SKDS aptaujas dati liecina, ka nedaudz vairāk par pusi jeb 51,3% iedzīvotāju nezina, kur šādos gadījumos vērsties. Labas zināšanas ir 7% aptaujāto, savukārt 36,9% vismaz zinātu, kur meklēt informāciju. Analizējot izpratnes līmeni pēc ģimenē lietotās valodas, secināms, ka daudz zemāks informētības līmenis ir tiem cilvēkiem, kuru sarunvaloda ģimenē ir krievu. Tas liecina, ka mērķauditorijas uzrunāšanai būtiski lietot to valodu, kurā cilvēki ikdienā sazinās.

2020. gadā Latvijas Republikas Tiesībsarga biroja veiktās aptaujas “Diskriminācijas izplatība nodarbinātības vidē Latvijā”¹⁵² rezultāti liecina, ka tautība (31%) un valodas zināšanas (26%) ir vienas no biežāk minētajām diskriminācijas pazīmēm, pēc kurām darba devēji diskriminē

¹⁴⁸ SIA “Safege Baltija”, SIA “Comperio” un SIA “Prospero” (2017). Izpētes ziņojums par pašreizējo sabiedrības izpratnes un informētības līmeni un efektīvākajiem informācijas sniegšanas mehānismiem. Pieejams: [Izpetes_zinojums_par_sabiedribu.pdf](#) (sif.gov.lv)

¹⁴⁹ SKDS (2019). Latvijas iedzīvotāju viedoklis par etniskajām attiecībām Latvijā. Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/media/142/download>

¹⁵⁰ Pētījumu centra SKDS iedzīvotāju aptauja, veikta no 30.10.2020. līdz 10.11.2020. Aptauja veikta pēc domnīcas Providus pasūtījuma. Pieejams:

http://providus.lv/article_files/3841/original/Tabulas_integracija_112020_.pdf?1614347941

¹⁵¹ SKDS/2022, skatīt 141. atsauci

¹⁵² Tiesībsarga birojs, Norstat Latvija, Dentsu Data Labs (2020). Diskriminācijas izplatība nodarbinātības vidē Latvijā. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/07/diskriminacija_darba_vide_2020_petijuma_rezultati_1594374193.pdf

potenciālos darba ņēmējus. Savukārt rasi un ādas krāsu kā iespējamo diskriminācijas pazīmi minējuši vien 9% aptaujāto. Šīs pazīmes visbiežāk akcentējuši tieši tie iedzīvotāji, kuru sarunvaloda ģimenē ir krievu. Tāpat aptaujas dati liecina, ka krievvalodīgie darba ņēmēji ir saskārušies ar atbrīvošanu no darba diskriminējošu apstākļu dēļ nedaudz biežāk nekā latvieši. Būtiski, ka salīdzinot ar 2011. gadu, ievērojami pieaugusi darba ņēmēju gatavība meklēt palīdzību diskriminācijas gadījumā. Tomēr jānorāda, ka nevēlēšanās meklēt palīdzību nedaudz biežāk raksturīga krievvalodīgajiem darba ņēmējiem. Visbiežāk no palīdzības meklēšanas attur pārliecības trūkums par labvēlīgu iznākumu (62%), kas daļēji var būt saistīts ar otro populārāko barjeru – grūtībām pierādīt diskriminācijas faktu (36%), kā arī iespējamo laika un resursu ieguldījumu (25%).

Pētījumā “Starpkultūru stereotipi un aizspriedumi Latvijā”¹⁵³ secināts, ka starpkultūru attiecības ir viens no Latvijas sabiedrības saliedētības balstiem, kas iezīmē sabiedrības kopējo morāles horizontu un virza sociālo rīcību. Taču starpkultūru attiecības var arī apgrūtināt Latvijas iedzīvotāju sadarbības iespējas, ja tās tiek iegrožotas negatīvos starpgrupu priekšstatos.

Pētījuma ietvaros veikto aptaujas datu un fokusgrupu diskusiju analīze liecina, ka etniskā piederība ir svarīga identitātes mēraukla Latvijas sabiedrībā, kas nosaka gan cilvēku paštēlu, gan attieksmi pret citām etnokultūras grupām. Etniskā identitāte tiek izmantota, lai norobežotu un izceltu savu grupu. Pētījums parāda, ka Latvijas iedzīvotājiem kopumā nav raksturīgs dabisku nevienlīdzību attaisnojošs skatījums, kas balstītos kādas rases vai etnokulturālās grupas pārkumū. Lai gan sabiedrībā, īpaši latviešu vidū, ir identificējamās vērā ņemamas viedokļu grupas, kurās var pamanīt šovinistiskas vai rasistiskas domāšanas aizmetņus, kopumā iegūtie dati liek domāt, ka starpkultūru stereotipiem un aizspriedumiem Latvijas sabiedriskajā domā nav atrodams spēcīgs un konsekvents ideoloģiskais atbalsts.

Starpkultūru mijiedarbība izgaismo ne tikai atvērtību citādam, bet arī aizspriedumainas attieksmes pazīmes. Tas īpaši spilgti redzams attiecībā uz Latvijas iedzīvotāju atturību pieņemt citu kultūru cilvēkus kā tuvus ģimenes locekļus vai kā augstas valsts amatpersonas. Savukārt lielāka gatavība strādāt kopā vai dzīvot plecu pie pleca ar citas kultūras pārstāvjiem parāda, ka darba vieta vai kopīgā apkaime var pavērt lielākas iespējas kulturāli un ģeogrāfiski tālu cilvēku, piemēram, ķīniešu vai indiešu, iekļaušanai Latvijas sabiedrībā.

Izvērtējot cilvēku uzvedību dažādos sociālās iekļaušanas kontekstos, pētījums atklāj, ka Latvijas sabiedrībā visnoraidošākā attieksme tiek pausta pret musulmaņiem un romiem un šīs grupas tiek saistītas ar vislielāko apdraudējumu. Latvijas iedzīvotājiem musulmaņiem piedēvē vēlmi kulturāli dominēt, bet romiem – sociāli deviantu dzīvesveidu. Pētījuma rezultāti liecina, ka pret kulturāli visatšķirīgākajām un svešākajām grupām Latvijas sabiedrībā tiek uzturēta vislielākā emocionālā un mijiedarbības distance.

¹⁵³ Kaprāns, M., Mieriņa, I., Saulītis, A. (2020). Starpkultūru Stereotipi un Aizspriedumi Latvijā. Pieejams: https://www.integration.lv/uploads/files/informativie-materiali/lu_petijums_sapc.pdf

Pētījums atklāj, ka Latvijā ar aizspriedumainu attieksmi ir saskārusies neliela sabiedrības daļa – biežāk krievi nekā latvieši. Iegūtie dati gan neļauj spriest, kā un cik bieži ar aizspriedumainu attieksmi saskaras nelielu, bet vizuāli atšķirīgu kultūras grupu pārstāvji, piemēram, indieši vai cilvēki no Āfrikas valstīm. Šī jautājuma noskaidrošanai ir nepieciešams veikt atsevišķu fokusētu pētījumu.

Kopumā varam secināt, ka Latvijas sabiedrība arī retāk attiecina negatīvus stereotipus uz kultūras grupām, par kurām tai ir visnenoteiktākie priekšstati. Tas izskaidro iedzīvotāju visnotaļ indiferento attieksmi pret ķīniešiem, uzbekiem un indiešiem. Savukārt, negatīvai stereotipizācijai un aizspriedumainai attieksmei ir pakļautas kultūras grupas, kas izraisa asociācijas ar apdraudējumu. Priekšstati par šīm grupām ir veidojušies vai nu pastarpinātā un starptautiski mediētā veidā (musulmaņi, afrikāņi) vai kulturāli pārmantotā un privātajā pieredzē iegūtā ceļā (romi).

Šajā pētījumā starpkultūru stereotipi un aizspriedumi analizēti arī imigrācijas kontekstā. Iegūtie rezultāti liek domāt, ka Latvijas sabiedrībā nav novērojama asa pretestība ekonomiski motivētai imigrācijai, jo tā tiek uzlūkota kā attīstību veicinošs faktors. Līdzās darbaspēka reemigrācijai Latvijas sabiedrība par prioritāru uzskata nepieciešamību piesaistīt kvalificētus imigrantus un/vai cilvēkus, kas nāk no pazīstamām kultūrām un vizuāli neatšķiras no vietējiem. Pētījuma rezultāti liecina, ka Latvijas iedzīvotājiem būtu grūti pieņemt imigrantus no svešām kultūrām vai ar citu ādas krāsu, ja šādi cilvēki strādātu publiskajā sektorā. Vienlaikus var pamanīt samērā spēcīgu konsensu, ka latviešu valodas zināšanām un prasmēm ir jāklūst par būtisku priekšnosacījumu, lai imigranti varētu iekļauties Latvijas sabiedrībā.

Vēl viena nozīmīga pētījuma – “Latvijas iedzīvotāju attieksme pret imigrāciju un imigrantiem”¹⁵⁴ - rezultāti vispārīgā līmenī parāda, ka etniskā dažādība un starpkultūru mijiedarbība ir daļa no daudzu Latvijas iedzīvotāju ikdienas. Visizteiksmīgāk tas redzams lielākajās pilsētās, kuras jau vēsturiski ir veidojušās kā daudzvalodīgas un multikulturālas telpas, kas piesaistījušas arī ārvalstniekus. Turpretī mazpilsētās un lauku teritorijās, kur etniskā fragmentācija ir daudz zemāka un kur pārsvarā dzīvo etniskie latvieši, var novērot objektīvi mazāku starpkultūru mijiedarbības pieredzi. Šie strukturāli atšķirīgie apstākļi dažādo sabiedrības attieksmi pret imigrācijas politiku un imigrantu izredzes iekļauties Latvijas sabiedrībā.

Lai gan imigrācijas tēma politiski spēj uzrunāt salīdzinoši mazu Latvijas vēlētāju daļu, negatīvie priekšstati par imigrantiem spēj vienot daudz lielāku cilvēku skaitu. Imigranti bieži tiek uzlūkoti kā apdraudējuma avots, un jebkura imigrantu grupa – pat no vistuvākajām valstīm – izraisa zināmu piesardzību. Turklāt Latvijas sabiedrības vairākums sliecas atbalstīt striktu un konservatīvu imigrācijas politiku, uzsverot, ka priekšroka vispirms dodama vietējam darbaspēkam.

¹⁵⁴ Kaprāns, M., Saulītis, A., Mieriņa, I. (2021). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret imigrāciju un imigrantiem. Pieejams: https://fsilu.vip.lv/media/filer_public/54/26/54267a36-735d-4b5a-9ac6-bbbc111ef413/2021_imigracija_zinojums.pdf

Pētījumā iegūtie dati parāda, ka imigrantu ģeogrāfiskā un kulturālā tuvība padara Latvijas sabiedrību atvērtāku pret imigrāciju. Cilvēku sociālajos priekšstatos acīmredzot ir nostiprinājusies etniskā hierarhija ar vairāk vai mazāk vēlamām imigrantu grupām. Vienlaikus Latvijas sabiedriskajā domā atsaucību izpelnās pragmatiski un meritokrātiskajās vērtībās (cienīto, apdāvināto vara) balstīti argumenti, kas runā par labu imigrācijai. Kvalifikācija, prasmes un spēja iekļauties Latvijas sabiedrībā nereti tiek uzlūkotas kā svarīgākas vēlamo imigrantu pazīmes nekā reliģiskā piederība vai ādas krāsa. Tiesa, etnisko latviešu vairākums savā priekšstatā par ideālo imigrantu būtiskāko nozīmi piešķir kultūras kritērijiem, īpaši latviešu valodas zināšanām.

Kopumā Latvijas sabiedrības uzskati par imigrantu sociālo iekļaušanos balstās spēcīgā uzskatā, ka iebrucēji var saglabāt savu kultūru, bet viņiem ir jāpieņem arī vietējā kultūra un jāciens Latvijas iedzīvotāju dzīvesveids. Turklāt sabiedrībā var pamanīt arī gatavību nodrošināt imigrantiem vienlīdzīgus dzīves apstākļus.

Nobeigums

Ikvienai pasaules valstij ir svarīgi uzsākt cīņu pret rasismu un diskrimināciju, ja valsts par savām vērtībām uzskata demokrātiju, ir apņēmusies aizsargāt cilvēktiesības, nodrošināt vienlīdzību un veicināt ikvienas sociālās grupas atzīšanu un savstarpējo cieņu, kas ir atvērtas sabiedrības pamats.

Realitātē cīņa pret rasismu un diskrimināciju ir grūta, ilga un nepārtraukta. Ja valsts ir apņēmusies ar to cīnīties, tai jābūt gatavai antirasisma principus integrēt valsts vērtību un darba kodolā, regulāri pārlicinoties par īstenoto aktivitāšu ietekmi. Sistēmisks rasisms rada milzīgas sociāli ekonomiskās izmaksas, un tā ietekmi jutīs ikviens, kamēr vien problēma netiks novērsta pēc būtības.

Tas arī spilgti atspoguļots šajā ziņojumā iztīrāto valstu piemēros. Visās trīs valstīs - Nīderlandē, Kanādā un Zviedrijā - ir ieviesta ilggadēja un starptautiski augsti novērtēta rasisma un etniskās diskriminācijas izskaušanas politika un prakse nacionālā līmenī. Tomēr, tā kā nav izpildīti daži no minētajiem pamatprincipiem, tām nav izdevies pilnībā pārvarēt un samierināties ar savas vēstures tumšajiem periodiem un tādējādi atraisīt pilnu savas nācijas dažādības potenciālu.

Kādreizējais Nīderlandes pilsētpolitikas un etnisko minoritāšu integrācijas ministrs Rodžers van Bokstels (*Roger van Boxtel*), savā uzrunā 2001. gada pasaules pretrāsisma konferencē Durbanā, Dienvidāfrikā¹⁵⁵ norādīja, ka rasu diskriminācijā it īpaši par upuriem kļūst grupas un indivīdi, kas ir pakļauti vairākām diskriminācijas pazīmēm vienlaikus, piemēram, rase un dzimums, rase un seksuālā orientācija, rase un garīgā vai fiziskā invaliditāte. Tās ir pazīmes, kas sabiedrībā ir dziļi iesakņojušās. Viņš piebilda, ka "Cīņā pret rasismu mūsu jāvādās pēc cilvēktiesību universāluma."

Savukārt Eiropas Padomes priekšsēdētāja Urzula fon der Leiena savā 2020. gada 17. jūnija Eiropas Parlamenta uzrunā ir teikusi: "Mums ir jārunā par rasismu. Un mums ir jārikojas. Vienmēr ir iespējams mainīt virzienu, ja ir vēlēšanās to darīt. Es priecājos dzīvot sabiedrībā, kas nosoda rasismu. Bet mums nevajadzētu pie tā apstāties. Mūsu Eiropas Savienības devīze ir: "Vienoti dažādībā" un mūsu uzdevums ir ievērot šos vārdus un piepildīt to nozīmi."¹⁵⁶

Latvijai ir visi apziņas priekšnoteikumi, lai tā apzinātos problēmas pastāvēšanu un tās apmērus. Tādēļ šobrīd ir jāpievēršas tās risināšanai, īstenojot mērķtiecīgu rīcībpolitiku jomās, kas gadu gaitā nav nesušas vēlamos rezultātus. Tomēr nedrīkst aizmirst, ka Latviju ietekmē arī globāli politiskie, sociālie un ekonomiskie notikumi, kas rada jaunus izaicinājumus. Viens no tādiem ir Ukrainas civiliedzīvotāju masveidīgā iebraukšana Latvijā. Šis ir brīdis, kad apzināties būtiskākos trūkumus, kas traucējuši veidot saliedētu sabiedrību līdz šim, un nepieļaut kļūdas,

¹⁵⁵ Van Boxtel, R. (2001). Speech by Roger van Boxtel: "A new beginning". Pieejams:

<https://www.un.org/WCAR/statements/netherE.htm>

¹⁵⁶ EC/2020, skatīt 4. atsauci

kas radīs diskomfortu un saspīlējumu nākotnē, kad tiks novērtēta šodienas rīcībpolitika un tās ietekme.

Kā savā grāmatā “Noteiktie pilsoņi” (*Conditional Citizens*) raksta Laila Lalami¹⁵⁷: “Līdzāspastāvēšana nedrīkst būt pasīvs stāvoklis. [...] Jo vairāk dažādas izcelsmes pilsoņu zinās viens par otru, jo labāk viņi spēs sadarboties, veidot alianses kopīgu interešu jautājumos un pretoties kara tirgotāju aicinājumiem šķelties.”

¹⁵⁷ Lalami, L. (2020). *Conditional Citizens*. New York: Pantheon Books. 46.lpp

Veiksmīgas rasisma un etniskās diskriminācijas izskaušanas prakses pamatprincipi

1. Atbildības uzņemšanās un apņemšanās demonstrēšana

Kā rakstījusi BBC žurnāliste Kate Paunda (*Cath Pound*), “lai samierinātos ar valsts esošo vēsturi, ir jāsaprot, ka nācijai, kas sevi vienmēr ir uzskatījusi par tolerantu, būs jāsaprotas ar vairākām nepatīkamām un neērtām patiesībām¹⁵⁸.”

Lai spētu vērsties pret rasismu un etnisko diskrimināciju, vispirms ir jāpieņem fakts, ka šāda veida diskriminācija eksistē gan valsts, gan organizāciju, gan sabiedrības struktūrās. Kad tas ir pieņemts, nepieciešams uzņemties atbildību par konkrētiem risinājumiem struktūru veidošanā un uzturēšanā.

Sociālajā diskusijā par institucionālo rasismu bieži uzsvars tiek likts uz nodomu, bet pati diskriminācija netiek pētīta sīkāk. Ja indivīds paziņo, ka rasisms nebija viņa nolūks vai ka viņa izteikumu vai darbību nozīme ir tikusi nepareizi interpretēta, tas atbrīvo viņu no atbildības. Ir būtiski uzsvērt, ka neziņa vai nodoma neparedzētas sekas neatbrīvo no atbildības.

Ir būtiski demonstrēt izpildvaras apņemšanos izskaust rasismu un diskrimināciju valstī, ieguldot un nodrošinot finanšu līdzekļus, laiku un citus nepieciešamos resursus šī uzdevuma veikšanai, kā arī uzlabot atbildīgo iestāžu pārredzamību un atbildību.

Latvijas kontekstā ir nepieciešams novirzīt būtiskus resursus romu integrācijai dažādās sociālekonomiskās dzīves jomās, kā arī jau sākotnēji pragmatiski pieiet Ukrainas civiliedzīvotāju aktīvai iekļaušanai Latvijas sabiedrībā.

2. Pārvaldes nostiprināšana

Valdībai ir jāuzņemas vadošā loma sistēmiskā rasisma un etniskās diskriminācijas izskaušanā, izstrādājot normatīvo regulējumu. Vitāla nozīme ir pretrasisma tiesību aktu ieviešanā, kuri nodrošinās valdības pretrasisma darba ilgtspēju un atbildību nākotnē. Turklāt tie nodrošinātu pamatu valdībai un organizācijām sistēmiskā rasisma identificēšanai un apkarošanai, kā arī paredzētu izmērāmu mērķu izstrādi, publisku ziņošanu un pilnvarotu sabiedrības iesaistīšanos, izmantojot atjaunojamus ilgtermiņa stratēģiskos plānus. Turklāt šiem plāniem jātiek novērtētiem, iesaistot sabiedrības grupas, uz kurām šīs izmaiņas ir attiecināmas un plāna efektivitāte jāizskata vismaz reizi piecos gados.

Sakārtots tiesiskais regulējums dotu izpildvarai tiesības vākt rasu un etniskos datus un veikt pretrasisma ietekmes novērtējumu. Šādi pasākumi palīdzētu veicināt valdības pastāvīgo

¹⁵⁸ Pound, skatīt 20. atsauci

apņēmtos atbalstīt rasisma mazināšanas un izskaušanas centienus iestādēs un laika gaitā arī citās organizācijās.

3. Datu vākšanas sistēmu un vadlīniju izstrāde

Lai risinātu rasu nevienlīdzību, ir vajadzīgi kvalitatīvi uz rasi un etnisko piederību balstīti dezagregēti dati, t.i., dati, kas palīdz saprast, kā noteiktas iedzīvotāju grupas izjūt sistēmiskā rasisma nelabvēlīgo ietekmi uz viņu dzīvi, piemēram, uz izglītību, nodarbinātību, veselības aprūpi utt. Turklāt ir nepieciešama standartizēta sistēma un vadlīnijas, lai nodrošinātu konsekventu datu apkopošanu. Uzticami, lietojami un salīdzināmi dezagregēti uz rasi un etnisko piederību balstīti dati par valsts finansētajām programmām palīdzēs pārraudzīt konkrēto politiku un programmu ietekmi uz dažādām iedzīvotāju grupām. Tas, savukārt, palīdzēs noteikt institucionālos rezultātus, modeļus un iespējamās novirzes.

Lai turpinātu uzlabot pretrasisma centienus un paaugstinātu to labvēlīgo ietekmi, ir būtiski veicināt valsts iestāžu veikto aktivitāšu izvērtēšanu rasu un etnisko grupu kontekstā. Nepieciešams izstrādāt ikgadēju ziņojumu, kas atspoguļo notiekošo sadarbību ar pamatiedzīvotāju un rasu kopienām, ministriju partneriem un valdības iestādēm, sniedzot novērtējumu par sadarbības modeļu ietekmi uz noteiktām etniskām grupām.

4. Pretrasisma ietekmes novērtējuma sistēmu izstrāde

Pēc datu pazīmju noteikšanas ir jāizstrādā metode, kas palīdz iekļaut antirasisma pieeju lēmumu pieņemšanas sākumposmā, tādā veidā atbalstot sistēmiskā rasisma novēršanu. Tam nepieciešams izveidot proaktīvu novērtējuma sistēmu, lai spētu paredzēt, novērot un laicīgi novērst neapzinātu aizspriedumu veidošanos ierosinātajās rīcībpolitikās, programmās un lēmumos. Tas palīdzēs atspoguļot faktiskos un iespējamos rezultātus, dodot iespēju uzlabot politiku pirms tās īstenošanas. Būtiski ir novērtēt politiku un programmu ietekmi tieši uz neaizsargātajām grupām.

Noteikt regulāru valsts līmeņa pretrasisma un pretdiskriminācijas auditu ciklu un rezultātu atklāta publicēšana.

5. Atbildīga plašsaziņas līdzekļu lietošana

Plašsaziņas līdzekļiem ir būtiska nozīme. Mediji, atspoguļojot notikumus un izvietojot reklāmas, ietekmē un veido cilvēku domāšanas veidu un attieksmi. Kā teikts Durbanas deklarācijā¹⁵⁹, vārda brīvības tiesību izmantošana, jo īpaši plašsaziņas līdzekļu jomā, var dot pozitīvu ieguldījumu cīņā pret rasismu, rasu diskrimināciju, ksenofobiju un ar to saistīto neiecietību.

¹⁵⁹ United Nations (2001). World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance. Pieejams: <https://www.un.org/WCAR/durban.pdf>

Kā norādīja Mutuma Ruteere 2012. gada ANO rasu diskriminācijas izskaušanas komitejas 81. sesijas laikā¹⁶⁰, plašsaziņas līdzekļi būtu jāmudina stiprināt savu lomu cīņā pret rasismu, tostarp turpinot pievērst uzmanību rasistiskiem incidentiem, vienlaikus iekļaujot tos pareizajā kontekstā, stāstot par rasistiskajiem likumpārkāpējiem piemērotajām sankcijām, izstrādājot izpratnes veidošanas iniciatīvas un veicinot iedzīvotāju jutīgumu pret rasisma un rasistiskas naida runas nelabvēlīgo ietekmi. Turklāt ir svarīgi, lai, ziņojot par dažādām personu grupām, mediji izvairītos no negatīviem stereotipiem, stigmatizācijas un rasu aizspriedumiem pret šīm personu grupām, kā arī atturētos no jebkādas naida kurināšanas pret tām. Tā vietā plašsaziņas līdzekļiem jāatzīst sava atbildība sniegt līdzsvarotu, kontekstualizētu priekšstatu par diskriminētām grupām, piemēram, minoritātēm, bēgļiem, patvēruma meklētājiem un migrantiem. Ir arī būtiski, lai valstis sniegtu atbalstu kopienas plašsaziņas līdzekļiem, kuros runā par rasisma un ar to saistītās neiecietības upuriem.

Latvijas kontekstā sabiedriskajos medijos – Latvijas Televīzijā, Latvijas Radio un sabiedrisko mediju portālā www.lsm.lv –, kā arī valsts finansētās mediju programmās ir svarīgi iekļaut noteiktu apjomu informācijas, kas atspoguļo Latvijas sabiedrībā mazāk aizsargāto, diskriminēto grupu viedokli un sniegtu priekšstatu par šo kopienu dzīvi un reālo situāciju. Piemēram, būtiski nozīmīgs var būt noteikts informācijas apjoms par romu kopienu un šai kopienai aktuālajiem izaicinājumiem izglītībā, kas atstāj iespaidu uz kopienas pārstāvju iespējām iekļauties darba tirgū, kas savukārt mazina šīs kopienas ekonomiskās spējas.

6. Cieņpilnas un informētas sabiedrības veidošana

Bieži vien tieši no mazākuma grupām tiek pieprasīts darīt vairāk, lai tās integrētos sabiedrībā. Stingrāka imigrācijas kontrole un mērķtiecīgas stratēģijas kā “integrācijas pieeja”, lai mazinātu nepilngadīgo noziedzības līmeni etnisko minoritāšu grupās, var tikt interpretēta kā netieša kritika dažādām etniskajām grupām, kuras ir “neveiksmīgi” vai “nepienācīgi” integrējušās, tādējādi pastiprinot aizspriedumus. Ir svarīgi, lai izvēlēta politika nenovestu pie institucionālas vai publiskas cieņas trūkuma pret dažādām etnisko minoritāšu grupām. Lai izvairītos no pārpratumiem un maldīgiem priekšstatiem par etnisko minoritāšu grupām, nepieciešams uzlabot sabiedrības izpratni par politikas saturu un tās filozofiju.

Latvijas esošā rīcībpolitika ir mērķtiecīga un konkrēta, tomēr tās veiksmīgai īstenošanai nepieciešami ieviešanas mehānismi, kas nosaka īstermiņa un ilgtermiņa uzdevumus un mērķus, kā arī nodrošina to ieviešanu.

7. Etnisko grupu reprezentācijas valsts struktūrās veicināšana

¹⁶⁰ United Nations (2012). Presentation by Mr. Mutuma Ruteere Special Rapporteur on Contemporary Forms of Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance and the Committee on the Elimination of Racial Discrimination. Pieejams: <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CERD/Discussions/RacistHateSpeech/AgendaRacistHateSpeech.doc>

Atsaucoties uz 2022. gada novembra ANO pretdiskriminācijas un rasisma apkarošanas ekspertu vizīti Zviedrijā¹⁶¹, etnisko grupu reprezentācija valsts līmeņa un aizsardzības iestādēs ir svarīga rasisma un diskriminācijas ierobežošanas sastāvdaļa.

Lai saglabātu demokrātiskas valdības darbību, cilvēkiem ir jājūt, ka politiķi ievēro un izprot viņu intereses un ka viņiem tiek nodrošināti nepieciešamie resursi, lai piedalītos politiskajā procesā. Viens veids, kā palielināt cilvēku iesaistīšanos politiskajā dzīvē un valsts struktūrās, ir veicināt politisko partiju darbu pie etnisko, reliģisko un lingvistisko minoritāšu godīgas pārstāvības savās partiju sistēmās, kā arī visos līmeņos rīcībpolitikas ieviešanas posmos. Tas nodrošinātu, ka politiskās un juridiskās, kā arī līdzdalības sistēmas atspoguļo sabiedrības kultūru daudzveidību. Uzticēšanās valdībai palīdz novērst populismu, palielina vēlētāju līdzdalību un pat prognozē, vai pilsoņi ievēros likumus.

8. Saskaņotas valsts līmeņa pretrasisma un pretdiskriminācijas stratēģijas definēšana

Nav viegli demonstrēt izpildvaras apņemšanos izskaust rasismu un diskrimināciju valstī, tomēr tas ir nepieciešams. Jau vairākas pasaules valstis veido valsts līmeņa pretrasisma un pretdiskriminācijas plānus, to skaitā Kanāda, ASV un pat Eiropas Savienība. Diemžēl atsevišķas Eiropas valstis šādas politikas veidošanā atpaliek.

Neskatoties uz to, 2022. gadā Velsa bija pirmā Eiropā, kas savas administratīvās teritorijas ietvaros izstrādāja rasu vienlīdzības rīcības plānu¹⁶², ko ir paredzēts īstenot līdz 2030. gadam. Minētā plāna ievaddaļā Kārdifas Universitātes (*Cardiff University*) profesors Emanuels Ogbonna (*Emmanuel Ogbonna*) un Velsa valdības pārstāve Šana Morgana (*Shan Morgan*) pauda uzskatu, ka veiksmīga šī valsts līmeņa plāna īstenošana vairo visu iedzīvotāju labklājību. Taisnīgs darba tirgus, kas palielina rasu un etnisko minoritāšu līdzdalību uzlabos Velsas kopējo produktivitāti un ekonomikas izaugsmi un tādējādi vairo kopējo labumu. Godīgāka izglītības un apmācības sistēma veicinās visu Velsas iedzīvotāju potenciāla izmantošanu, īpaši to, no rasu un etnisko minoritāšu kopienām, kuru populācija ir gados jaunāka, un kuru zināšanas, prasmes un iemaņas palīdzēs pārvarēt Velsas sabiedrības novecošanās ietekmi. Visbeidzot, mazākumtautību līdztiesīga piekļuve veselības aprūpei un citiem sociālajiem pakalpojumiem palīdzēs samazināt kopējo valsts slogu un veicinās aktīvu pilsoniskumu. Šajā rīcības plānā vairākkārt tiek uzsvērts tas, ka no rasu un etnisko grupu aktīvas iekļaušanas ieguvēji ir sabiedrība kopumā.

9. Produktīvas dialoga un sadarbības vides dažādās valsts institūcijās izveide

Ilgspējīgiem sabiedrības iekļaušanas plāniem un praksei nepieciešams līdzsvarot ekonomikas, sociālos un vides mērķus un veidot kompromisu starp dažādām ieinteresētajām pusēm, un bieži

¹⁶¹ UNHRHC/2022, skatīt 138. atsauci

¹⁶² Welsh Government (2022). An Anti-Racist Wales: The Race Equality Action Plan for Wales. Pieejams: https://gov.wales/sites/default/files/consultations/2021-03/race-equality-action-plan-an-anti-racist-wales_2.pdf

vien šis ir izaicinājums pārvaldības sistēmām. Efektīva dialoga un tā vides izveide palīdz veidot uzticību, virzīt rīcību un radīt kolektīvu īpašumtiesību sajūtu par milzīgo uzdevumu, kas ir rasisma un diskriminācijas izskaušana valsts līmenī. Pasaules Bankas pārstāvis Aleksioss Panteliass (*Alexios Pantelias*) uzsver, ka šis ir uzņēmumu un valdību sadarbības pamatprincips, kas ideālā gadījumā radīs virkni priekšlikumu un stratēģiju, kā arī paātrinās inovācijas un veicinās valstu izaugsmi¹⁶³.

Pasaules Bankas izstrādātie produktīva dialoga izveides pamatprincipi:

- a. Iekļaušana – dialogā iekļauj dažādas valsts, privātās un pilsoniskās sabiedrības ieinteresētās personas, kas spēj integrēt globālās problēmas ar reģionālajām vides un ekonomikas vajadzībām, dodot iespēju cilvēkiem piedalīties tos tieši ietekmējošu lēmumu pieņemšanā.
- b. Steidzamība – rasisms un etniskā diskriminācija rada gan tūlītējus, gan ilgtermiņa draudus sabiedrības un valsts labklājībai. Būtiski virzīt dialogu uz nepieciešamību pēc vērienīgiem un steidzamiem pasākumiem, kuru prioritāte ir valsts konteksts un aktuālākās vietējās un reģionālās problēmas, ko rada rasisms un diskriminācija.
- c. Apzinātība – lai nodrošinātu informētību par problēmām, ko rada rasisms un etniskā diskriminācija, sabiedrības un valsts labklājības līmenī, kā arī risinājumiem un iespējamajām darbībām, dialoga procesā ir nepieciešams palielināt izpratni. Tas ietver cieņpilnu ieklausīšanos ieinteresēto pušu viedokļos, kā arī zināšanu apmaiņu un kopīgas izpratnes veidošanu par jautājumiem un iespējām starp ieinteresēto personu grupām. Izpratnes veidošana ir nepārtraukts process, kam jānotiek nacionālā un reģionālā līmenī.
- d. Efektivitāte – lai veicinātu lēmumu pieņemšanas efektivitāti, dalībai dialogos, ir jābūt atbilstoši valsts kontekstam. Efektīva pārvaldības sistēma kopā ar labi strukturētu procesu ļaus izvairīties no strupceļa un ļaus dalībniekiem noteikt prioritātes un atrisināt problēmas, kā arī veicinās efektīvu sadarbību vērienīgu mērķu sasniegšanai.
- e. Pārskatāmība – lai veidotu uzticību, rasisma un etniskās diskriminācijas programmām, diskusijām un rezultātiem ir jābūt pārredzamiem. Pārvaldes struktūrām, procesiem, to politikai, mērķiem un termiņiem ir jābūt publiskiem, ievērojot datu aizsardzību.
- f. Atbildība – atbildība dialogā palīdz veidot uzticību, pārliecību un piederības sajūtu. Iekļaujošiem dialogiem jāpanāk kopēja izpratne par mērķiem un rezultātiem, izmantojot pārredzamu procesu. Lai veidotu atbildību. Dialoga ieteikumiem ir jābūt balstītiem uz faktiem un datiem, lai ietekmētās puses varētu būt pārliecinātas, ka to pamatā ir patiesība. Ieteikumu rezultātiem jābūt izsekojamiem, lai precīzi novērtētu dialoga rezultātus un sasniegumus.

10. Starptautiskas sadarbības un jaunu projektu pieeju izstrādes veidošana

¹⁶³ World Bank (2016). Dialogue for Climate Action: Voluntary Principles for Catalyzing Climate Action through Dialogue. Pieejams: <https://www.worldbank.org/en/topic/competitiveness/publication/dialogue-for-climate-action-voluntary-principles-for-catalyzing-climate-action-through-dialogue>

Dažādu starptautisku partnerattiecību izveide var sniegt būtisku ieguldījumu valsts un tās iestāžu internacionalizācijas mērķu sasniegšanā. Globālām partnerattiecībām ir būtiska nozīme investīciju piesaistē, tehnoloģiju nodošanā, darba vietu radīšanā un apmācību veicināšanā¹⁶⁴. Šeit būtiska ir specifisku mērķu skaidra formulēšana un kopīgas izpratnes veicināšana. Institucionālā līmenī sadarbība nodrošina iespēju mācīties vienam no otra, dalīties ar zināšanām un pieredzi, kā arī veikt salīdzinošo novērtēšanu.

¹⁶⁴ United Nations (2018). Global Partnerships Crucial for Progress But Must Be Tempered By United Nations Values, Delegates Say in Second Committee. Pieejams: <https://press.un.org/en/2018/gaef3505.doc.htm>

Rasisma un etniskās diskriminācijas izskaušanas rekomendācijas Latvijai

1. Tiesības sargājošo iestāžu darbinieku izglītošana par rīcību sastopoties ar diskrimināciju rases un etniskās piederības dēļ

Rases un etniskās diskriminācijas izskaušanas procesā ārkārtīgi būtiska ir tiesībsargājošo iestāžu darbinieku izglītošana. Ņemot vērā, ka iedzīvotājus visbiežāk no palīdzības meklēšanas attur pārliecības trūkums par labvēlīgu iznākumu situācijas risināšanā, nepieciešams īstenot tiesībsargājošo iestāžu darbinieku izglītošanu par jautājumiem, kas saistīti ar izpratnes veidošanu rases un etniskās diskriminācijas un neiecietības kontekstā.

Šī arī bija viena no galvenajām bažām, ko izteica ANO pārstāvji pēc piecu dienu vizītes Zviedrijā 2022. gada novembrī. ANO delegācijas pārstāve Treisija Kīsē (*Tracie Keese*) minēja, ka lai arī lielākā daļa Zviedrijas iedzīvotāju uzticas policijai, tomēr ir daudz saņemto liecību no Zviedrijas etnisko kopienu locekļiem, kas runāja par bailēm no nomācošas policijas klātbūtnes, rasu profilēšanas un patvaļīgas apturēšanas un kratīšanas. Lai arī oficiālais vizītes apraksts un rekomendācijas vēl nav publicētas, kā vienu no rekomendācijām ANO eksperti minēja drošības definīcijas paplašināšanu, kas nepaļauj tikai uz policijas reakciju, kā vienu no rekomendācijām. Viņi uzsvēra, ka policijai jāatjauno uzticība kopienās, kurām tā kalpo, tostarp dažādojot savu personālu, lai atspoguļotu Zviedrijas patieso multikulturālo sabiedrību¹⁶⁵.

Šie ieteikumi ir vienlīdz aktuāli Latvijas kontekstā.

Gan Eiropā, gan pasaules līmenī arvien vairāk pieaug sabiedrības prasība pēc rases un etnisko aizspriedumu un diskriminācijas moduļu ieviešanas un nostiprināšanas gan mācību materiālos specializētajās policijas izglītības iestādēs, gan regulārās apmācībās pamatdarba ietvaros. Kā norādījis Džoels Millers savā 2020. gada pētījumā¹⁶⁶ par policijas darbinieku izglītošanu, sastopoties ar diskrimināciju rases vai etniskās piederības dēļ, teorētiskas apmācības uzlabo zināšanas un informētību, tomēr nenodrošina ierēdņu uzvedības maiņu ielās. Jebkuras teorētiskas apmācības ir jāpapildina ar jau esošo gadījumu izpēti, tādēļ ir svarīga informācijas vākšana un iztirzāšana sabiedrības drošības nodrošināšanas un uzlabošanas nolūkos.

2. Informatīvo materiālu veidošana un izplatīšana

Komunikācijā ar sabiedrību (kampanjas, izglītojoši pasākumi u.c.) būtiski dalīties ar piemēriem, kas izceļ gadījumus, kuros cilvēkiem ir izdevies panākt sev labvēlīgu tiesas lēmumu vai rezultātu, pierādot diskriminācijas vai neiecietības faktu. Iedzīvotājiem nepieciešams skaidrot

¹⁶⁵ UNHRHC/2022, skatīt 138. atsauci

¹⁶⁶ Miller, J., et al. (2020). Can police training reduce ethnic/racial disparities in stop and search? Evidence from a multisite UK trial. *Criminology & Public Policy*. 19(4), 1259-1287.lpp Pieejams: doi.org/10.1111/1745-9133.12524

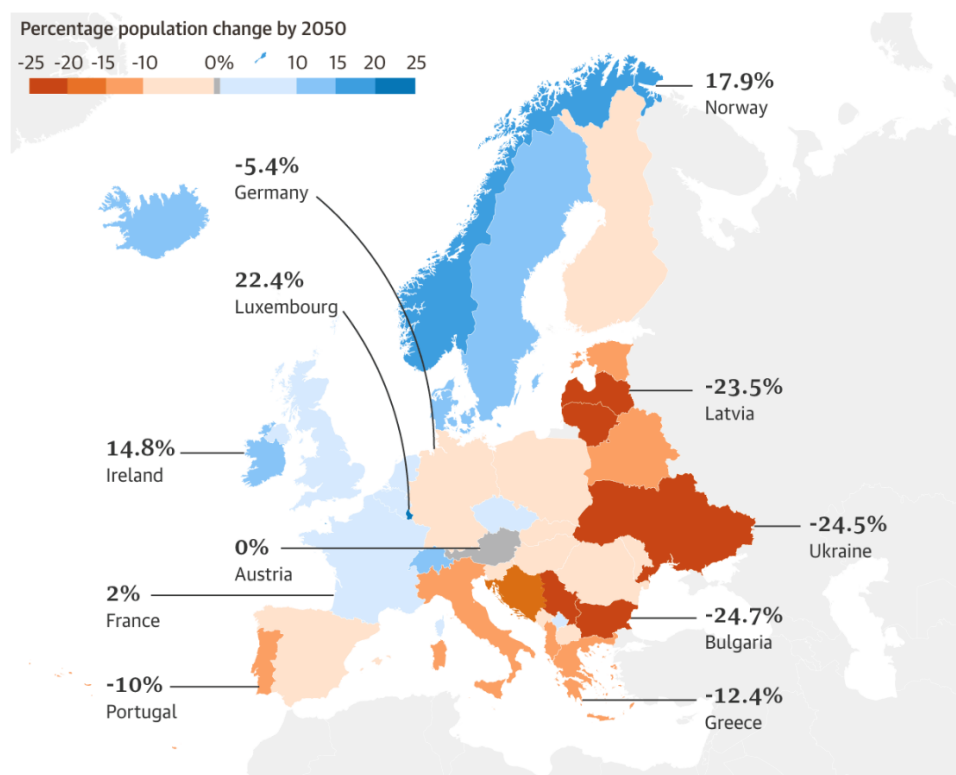
veidus un kārtību, kur un kā iespējams vērsties diskriminācijas gadījumos. Informācija jānodod valodā, kuru saprot mērķauditorija.

Nemot vērā visai sarežģīto ģeopolitisko situāciju un krievu valodas lietojumu Latvijā, nepieciešams rast risinājumus, kā nodot informāciju arī citās valodās, izņemot latviešu valodu, atceroties, ka arī Ukrainas kara bēgļi, kā arī ārvalstu studenti, romi ne vienmēr spēs sazināties, tajā skaitā arī ziņot par diskriminācijas gadījumiem, kas būs vērsti pret visu kopienu. Romu un iebraucēju gadījumā komunikācijā svarīgi izmantot gan vieglās valodas principus, gan piktogrammas un citas alternatīvās komunikācijas metodes.

3. Imigranti: pievienotā vērtība Latvijas sabiedrībai un ekonomikai

Kopš 1990. gada Latvijas iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 30% un prognozes liecina, ka līdz 2050. gadam iedzīvotāju skaits samazināsies par vēl 23,5%¹⁶⁷. Iedzīvotāju skaita samazināšanos ietekmē vairāki faktori, piemēram, pieaugošā dzīves līmeņa kvalitāte, vidējās algas līmeņa celšanās, masveida emigrācija uz citām Eiropas valstīm, zems dzimstības līmenis, nelabvēlīga imigrācijas politika, sabiedrības aizspriedumi pret citu etnisko grupu imigrantiem Latvijā, kuri neviensmīlīgās vides dēļ izvēlas valsti pamest, kā arī citi faktori.

Countries across eastern Europe could see populations decline by more than 20% by 2050

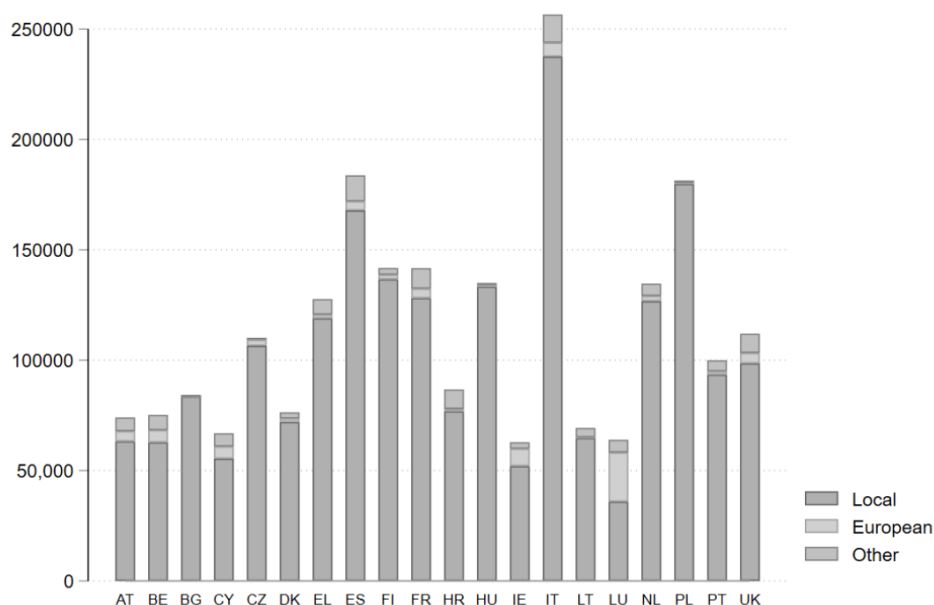

9. ilustrācija: ANO prognozē, ka Austrumeiropas valstis piedzīvos visaugstākos populācijas zaudējumus. To skaitā Latvija, kurai prognozēts zaudēt vairāk nekā 20% no valsts iedzīvotāju skaita līdz 2050. gadam.

¹⁶⁷ Henley, J. (2022). 'Without enough Latvians, we won't be Latvia': eastern Europe's shrinking population. Pieejams: <https://www.theguardian.com/world/2022/nov/16/latvia-baltic-population-demographic-crisis>

Lai arī cik paradoksāla globālās pārapdzīvotības kontekstā ir šie rādītāji, tik mazai nācijai kā Latvijai Eiropas un pasaules līmenī šāda lejupejoša tendence ir ne tikai satraucoša, bet būtu arī aktīvi jārisina.

Lielā daļā ekonomikas debašu Eiropā ir vērstas uz jautājumu, vai imigranti ir slogs uzņēmējvalstu ekonomikai. Šo diskusiju pastiprina arī jau iepriekšminētās bažas par novecojošo un sarūkošo Eiropas sabiedrību un pieaugošo priekšstatu par imigrāciju kā Eiropas pilsoņu galveno problēmu. Šīs debātes ir palielinājušas pētījumu skaitu, kas iztīrā imigrantu atkarību no labklājības pabalstiem un cita veida uzņēmējvalstu materiālā dāsnuma. Lielākā daļa pētījumu atklāj, ka imigrācijas fiskālā ietekme ir salīdzinoši neliela ($\pm 1\%$ apmērā no IKP) un ka imigranti dod lielāku labumu sabiedrībai, nekā to atņem, piemēram, imigranti veic lielākus fiskālus ieguldījumus, it īpaši, ja viņi ir jauni un ieintegrēti darba tirgū¹⁶⁸. Eiropas Komisijas pētījumi liecina, ka imigranti labklājības pabalstu un programmu ņemšanā piedalās tikpat daudz vai mazāk nekā valsts vietējie iedzīvotāji (*skatīt 10. ilustrāciju*). Vairāk ir vainojams šo labklājības sistēmu institucionālais dizains, nevis pašas labklājības sistēmas.

10. ilustrācija: Labklājības pabalstu un programmu ņēmēju skaits Eiropas valstīs laikā no 2014. līdz 2016. gadam.

Kā novērojams 10. ilustrācijā, valstu iedzīvotāji labklājības programmās piedalās lielākā skaitā nekā imigranti no Eiropas vai citām pasaules valstīm. Latvija, Rumānija, Slovākija un Zviedrija no šī pētījuma tika izslēgtas, jo valstu statistikas iestādes nav izpildījušas Eurostat pieprasījumu klasificēt pabalstus iemaksu un no iemaksām neatkarīgos pabalstos. Tāpat no pētījuma tika izslēgtas Vācija, Igaunija, Malta un Slovēnija, jo tās nenošķir trešo valstu valstspiederīgos un ES imigrantus. Tomēr tika novērots, ka Latvijā, tostarp Polijā un Horvātijā, individuālo īpašību

¹⁶⁸ Conte, A., Mazza, J. (2019). Migrants and Welfare Dependency: Evidence from the EU. *JRC Technical Reports*. 3.lpp Pieejams: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/sites/default/files/tr_final_after_last_revision_21052019.pdf

apsvērumu dēļ, pabalstu saņemšanas varbūtība imigrantiem ir ievērojamāki zemāka nekā iedzīvotājiem¹⁶⁹.

OECD migrācijas politikas debatēs¹⁷⁰ jau sen ir uzsvērtā imigrantu nozīme Eiropai. Darba tirgū migranti aizpilda svarīgas nišas gan strauji augošās, gan lejupslīdošās tautsaimniecības nozarēs. Tāpat migranti ievērojami veicina darba tirgus elastību. No fiskālā skatupunkta, kā minēts iepriekš, migranti nodokļos un sociālajās iemaksās iegulda vairāk, nekā saņem pabalstos. Ekonomiskās izaugsmes jomā migrācija palielina darbaspējīgo iedzīvotāju skaitu, veicina tehnoloģisko progresu, kā arī sniedz ieguldījumu uzņēmējvalstu cilvēkkapitāla attīstībā.

Iebraucēji nodrošina vienu no lielākajiem potenciāliem Latvijas populācijas un ekonomikas veicināšanai. Ukrainas civiliedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes, veidojot dažādus uzņēmumus Latvijā, var sniegt būtisku ekonomisku pienesumu. Tāpat ārvalstu studenti, kuri ieradušies studēt Latvijā, var būt nozīmīgs ekonomisks resurss pēc augstskolas pabeigšanas. Sabiedrības un valsts sistēmu aizspriedumu mazināšana pret iebraucējiem var atbalstīt cilvēku, kuri ieguvuši kvalitatīvu izglītību Latvijā vai ieradušies valstī kā ekonomiskie migranti, turpināt savu dzīvi Latvijā, nevis veicināt to došanos uz citām, atvērtākām un iekļaujošākām valstīm. Šī mērķa sasniegšanai ir nepieciešama skaidra rīcībpolitika gan iebraukušo studentu, gan ekonomisko imigrantu un kara bēgļu cieņpilnai uzņemšanai Latvijā.

4. Kultūrizglītības elementu iekļaušana skolu programmā

2017. gada Eiroparometra aptauja norādīja, ka 88% Eiropas pilsoņu piekrīt, ka Eiropas kultūras mantojums ir jā māca skolās¹⁷¹.

Cieņpilnas komunikācijas attīstība var tikt veiksmīgi īstenota, ieviešot to skolu programmās kā vienu no sociālajām pamata prasmēm. Pēc pedagogu apmācīšanas tie spēs skolēniem nodot informāciju par neapzināto aizspriedumu veidošanās principiem, par stereotipu mazināšanas veidiem un diskriminācijas izpausmju apzināšanos.

Kultūrizglītības pamatideja ir piedāvāt iespējas iesaistīties pieredzē, lai apgūtu jaunas koncepcijas un prasmes. Tiešā veidā piedzīvojot vai analizējot Eiropas un tostarp arī Latvijas kultūras mantojumu, izglītojamie iegūst zināšanas, intelektuālās prasmes un plašāku kompetenču klāstu tādos jautājumos kā kultūras mantojuma vēsture un sabiedrības labklājība.

¹⁶⁹ Turpat, 16. lpp.

¹⁷⁰ OECD (2014). Is migration good for the economy? Pieejams:

<https://www.oecd.org/migration/OECD%20Migration%20Policy%20Debates%20Numero%202.pdf>

¹⁷¹ European Commission (2017). Special Eurobarometer 466: Cultural Heritage. Pieejams:

https://data.europa.eu/data/datasets/s2150_88_1_466_eng?locale=en

Atbalsts kultūras mantojuma izglītībai ir viens no Eiropas mērķiem, kas joprojām tiek īstenots, izmantojot Eiropas kultūras mantojuma rīcības programmu¹⁷².

Kā minēts arī apskatīto valstu piemēros, šādas apmācības ir viens no pamatprincipiem atvērtas un iekļaujošas sabiedrības veidošanā ilgtermiņā. Piemēram, viens no Nīderlandes izglītības sistēmas pieņēmumiem ir tas, ka bērni aug multikulturālā sabiedrībā. Šis koncepts tiek atspoguļots gan skolotāju apmācībā, gan izglītojošo materiālu saturā, t.i., vispārējās izglītības iestāžu mācību grāmatās. Tāpat Zviedrijas valsts aģentūra “Dzīvās vēstures forums”, kas koordinē un uzrauga konkrētus darbus valsts rasisma plāna ietvaros, izstrādā pedagoģisko materiālu skolotājiem un skolēniem pamatskolā, vidusskolā un citām izglītības iestādēm¹⁷³.

Papildus mācību iestāžu veidotajam materiālam, kultūrizglītību ir nepieciešams veicināt visā sabiedrībā. Piemēram, 2018. gadā Eiropas Komisija piešķir ievērojamu finansējumu Eiropas kultūras mantojuma gada pasākumiem. 2018. gada Eiropas kultūras mantojuma dienas ietvēra vairāk nekā 70 000 izglītojošo un izklaides pasākumu, kas sasniedz vairāk nekā 30 miljonus cilvēku¹⁷⁴.

Līdzīgu izglītojošo un izklaides pasākumu veidošana, iesaistot dažādas Latvijas sabiedrības etniskajās grupas un sadarbojoties ar ārvalstu partneriem, ir nozīmīgs ieguldījums sabiedrības informētības un labklājības veicināšanā.

5. No faktu konstatācijas pie rīcības

Latvijas Republikas Tiesībsarga likuma 11. pants nosaka tiesībsarga funkciju “sekmēt vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošanu un jebkāda veida diskriminācijas novēršanu”, savukārt likuma gars paredz ātru un nekavējošu rīcību gadījumos, ja fakti liecina par kādas grupas tiesību ierobežošanu. Pētījuma autori, izsakot atzinību Tiesībsarga biroja proaktīvai rīcībai, veicot pētījumus par esošo situāciju Latvijā, uzskata, ka diskriminācijas atpazīšanai, kā arī sistēmiskās diskriminācijas tūlītējai novēršanai, īpaši romu situācijā, nepieciešama ne tikai faktu konstatācija, bet arī konkrētu darbību veikšana, lai nodrošinātu nekavējošas izmaiņas rīcībpolitikā, kas kavē šīs etniskās grupas sociālekonomiskās situācijas uzlabošanu¹⁷⁵.

6. Konsultatīvie mehānismi un pārstāvniecība

Ikvienā institūcijā, kas īsteno aktivitātes, kas vērstas uz noteiktu sabiedrības grupu veiksmīgu iekļaušanu sabiedrībā, piemēram, romu, Ukrainas civiliedzīvotāju un citu imigrantu, jautājumu risināšanā nevar notikt bez šīs grupas pārstāvju iekļaušanas konsultāciju procesā, lai noskaidrotu objektīvus faktus, kas būtiski konkrētās grupas vajadzību apmierināšanai. Lai arī

¹⁷² European Commission (2019). European framework for action on Cultural Heritage: Commission staff working document. [EC/2019b] 4. lpp. Pieejams: doi:10.2766/949707

¹⁷³ Forum för levande historia (n.d.). About us. Pieejams: <https://www.levandehistoria.se/english/about-us>

¹⁷⁴ EC/2019b, skatīt 172. atsauci, 5. lpp.

¹⁷⁵ Latvijas Republikas tiesību akti (2007). Tiesībsarga likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/133535-tiesibsarga-likums>

Latvijā ir izveidotas vairākas konsultatīvas padomes, t.sk., romu un iebrucēju līdzdalības veicināšanai, to aktivitāte līdz šim nav uzskatāma par efektīvu. Līdz ar to būtu jāpārskata gan šo konsultatīvo mehānismu izveides un darbības principi, gan dalībnieku sastāvs.

Šeit liela nozīme ir arī diskriminācijas apkarošanas tiesību aktiem un gan publiskā sektora organizācijām, gan nevalstiskajām organizācijām. Kā minēts Nīderlandes piemērā, valsts Vispārējās vienlīdzīgas attieksmes likums nodrošina aizsardzību pret diskrimināciju, balstoties uz reliģijas, pārliecības, politisko uzskatu, rases, dzimuma, tautības, seksuālās izvēles un civiltāvokļa pamata. Likums arī paredz to, ka organizācijas, kas pārstāv personas, kas ir cietušas no diskriminācijas, var ierosināt tiesvedību. Īpaša pilnvara ir piešķirta Nīderlandes Vienlīdzīgas attieksmes komisijai, kas var veikt izmeklēšanu un darboties kā starpnieks diskriminācijas gadījumos¹⁷⁶. Likuma veidošanas procesā tika pārskatīti arī pretdiskriminācijas noteikumi, izdotas jaunas vadlīnijas un izveidotas tiesību apmācības programmas tiesībaizsardzības amatpersonām par šo noteikumu izpildi. Šīs darbības mērķis bija uzlabot izmeklēšanas praksi un procesu rasu diskriminācijas gadījumos, kas ir būtiski arī pirmās rekomendācijas ietvaros.

Tāpat jau iepriekšminētais Nīderlandes Nacionālais birojs pret rasismu¹⁷⁷, ko finansē Nīderlandes Tieslietu ministrija, sniedz palīdzību diskriminācijas upuriem, veic rasu diskriminācijas strukturālo formu izpēti, izdod kodeksus, konsultē valdību un sagatavo ziņojumus, kā arī iesaistās sabiedrības izpratnes veidošanas aktivitātēs. Turklāt visā Nīderlandes teritorijā pastāv vietējo pretdiskriminācijas centru tīkls, kas darbojas reģionālā līmenī, lai mazinātu un novērstu diskrimināciju un rasismu. Šeit lielu lomu spēlē arī valdības atbalsts nevalstiskajām organizācijām (NVO), kurās aktīvi darbojas izglītoti un apmācīti eksperti, ar zināšanām un pieredzi diskriminācijas jomā.

7. Pašvaldību loma iekļaušanas procesa veicināšanā

Vietējām pašvaldībām ir nozīmīga loma iekļaušanas procesu veicināšanā, jo tieši pašvaldības sniegtie pakalpojumi un atbalsts dažādām grupām, t.sk., etniskajām minoritātēm un iebrucējiem, rada iekļaujošu vidi pašvaldībā. Sabiedrības saliedētībai, tostarp atvērtībai dažādībai un mērķtiecīgai iekļaušanas politikai, ir pierādīta pozitīva ietekme uz uzņēmumu, pilsētu un valstu ekonomisko izaugsmi. Pašvaldībās, kuras ievieš starpkultūru sapratni un komunikāciju veicinošu politiku, vērojams iedzīvotāju labklājības pieaugums.

Pašvaldībām būtu jāturpina aktīvi strādāt pie šādiem darbības virzieniem: latviešu valodas kursu un integrācijas programmu īstenošana; atbalsts etnisko minoritāšu un skolēnu ar migrācijas pieredzi iekļaušanās procesam izglītības sistēmā; pašvaldības pakalpojumu pieejamības nodrošināšana; pašvaldības darbinieku izglītošana un kapacitātes celšana darbam ar etniskajām minoritātēm un personām ar migrācijas pieredzi; saiknes veidošana starp darba devējiem un citām iesaistītajām pusēm, t.sk., mudinot uzņēmējus veidot dažādām sabiedrības

¹⁷⁶ Dierx, skatīt 28. atsauci

¹⁷⁷ ECRI/1998, skatīt 19. atsauci, 8. lpp.

grupām pieejamākus pakalpojumus un produktus; mērķa grupu iesaistīšana atbalsta politikas veidošanā un novērtēšanā.

Izmantotā literatūra

Alexiadou, N., Norberg, A. (2017). Sweden's Double Decade for Roma Inclusion: An Examination of Education Policy in Context. *European Education*. 49(1), 36.–55. lpp. Pieejams: doi.org/10.1080/10564934.2017.1280342

Aljazeera (2021). Border police can ethnically profile people, Dutch court rules. Pieejams: <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/22/dutch-activists-lose-ethnic-profiling-case-vow-to-appeal>

Alphonso, C. (2007). Canadians don't know their history, study shows. Pieejams: <https://www.theglobeandmail.com/news/national/canadians-dont-know-their-history-study-shows/article18148571/#:~:text=This%20article%20was%20published%20more%20than%2010%20years%20ago.&text=Fewer%20than%20half%20of%20young,study%20to%20be%20released%20today.>

Angus Reid (2013). Canadians view non-Christian religions with uncertainty, dislike. Pieejams: <https://angusreid.org/canadians-view-non-christian-religions-with-uncertainty-dislike/>

Austin, B. (2018). 1619: Virginia's First Africans. *Hampton History Museum*. pp.1-34. Pieejams: www.hamptonhistorymuseum.org/1619

Boffey, D. (2020). Will Dutch library ban on 'Black Pete' books spell end for 'racist' festive tradition? Pieejams: <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/15/will-dutch-library-ban-on-black-pete-books-spell-end-for-racist-christmas-tradition>

Bretherton, C. H. (1926). Is Canada Being Americanized?. *Maclean's*. XXXIX(6), 40.–41. lpp. Pieejams: <https://archive.macleans.ca/article/1926/3/15/is-canada-being-americanized>

Canadian Heritage (2019). Building a Foundation for Change: Canada's Anti-Racism Strategy 2019–2022. Pieejams: <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/campaigns/anti-racism-engagement/anti-racism-strategy.html>

Canadian Poverty Institute. Poverty in Canada. Pieejams: <https://www.povertyinstitute.ca/poverty-canada#:~:text=Indigenous%20peoples%20in%20Canada%20experience,Indigenous%20children%20live%20in%20poverty.>

CBC News (2010). Minorities to rise significantly by 2031: StatsCan. Pieejams: <https://www.cbc.ca/news/canada/minorities-to-rise-significantly-by-2031-statscan-1.865985>

Citizenship and Immigration Canada (2010). Evaluation of Canada's Action Plan Against Racism. [CIC/2010] Pieejams: https://www.canada.ca/content/dam/ircc/migration/ircc/english/pdf/research-stats/er201103_01e_capar.pdf

Conte, A., Mazza, J. (2019). Migrants and Welfare Dependency: Evidence from the EU. *JRC Technical Reports*. 3.lpp Pieejams: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/sites/default/files/tr_final_after_last_revision_21052019.pdf

Council of Europe (2017). ADVISORY COMMITTEE ON THE FRAMEWORK CONVENTION FOR THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES: Fourth Opinion on Sweden. Pieejams: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-sweden-adopted-on-22-june-2017/168075fbab>

Dierx, J. R., Rodrigues, P. R. (2003). The Dutch Equal Treatment Act in theory and practice. *European Roma Rights Centre*. Pieejams: <http://www.errc.org/roma-rights-journal/the-dutch-equal-treatment-act-in-theory-and-practice>

Dorthe, L., (2022), HRC51: “From rhetoric to reality”, resolution to combat racial discrimination approved by the Human Rights Council. Pieejams: <https://www.gicj.org/positions-opinions/gicj-positions-and-opinions/2981-hrc51-%E2%80%9Cfrom-rhetoric-to-reality%E2%80%9D,-resolution-to-combat-racial-discrimination-approved-by-the-human-rights-council>

Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis (2000). Padomes Direktīva 2000/43/EK ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības. Pieejams: <https://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/padomes-2000-gada-29-junijs-direktiva-200043ec/>

Ekos (2002). Survey of First Nations People Living On-Reserve. Pieejams: https://publications.gc.ca/collections/collection_2018/aanc-inac/R5-654-2002.pdf

Employment Equity Act (1995). Pieejams: <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/E-5.401/page-1.html>

ENAR (2015). #SWEDENFORALL: JOINT ANTI-RACIST STATEMENT. Pieejams: <https://www.enar-eu.org/swedenforall-joint-anti-racist-statement/>

Ericsson, M. (2016). Historical research into racism and racial intolerance in Sweden: an analytical knowledge overview. [Ericsson] Pieejams: https://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/historical_research_into_racism_and_racial_intolerance_in_sweden.pdf

European Commission (2017). Special Eurobarometer 466: Cultural Heritage. Pieejams: https://data.europa.eu/data/datasets/s2150_88_1_466_eng?locale=en

European Commission (2019). Eurobarometer 2019: Discrimination in the EU. Pieejams: https://data.europa.eu/data/datasets/s2251_91_4_493_eng?locale=en

European Commission (2019). European framework for action on Cultural Heritage: Commission staff working document. [EC/2019b] Pieejams: doi:10.2766/949707

European Commission (2020). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/a_union_of_equality_eu_action_plan_against_racism_2020_-_2025_en.pdf

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (1998). First report on the Netherlands. [ECRI/1998] Pieejams: <https://rm.coe.int/first-report-on-the-netherlands/16808b5958>

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2017). ECRI Report on Sweden: fifth monitoring cycle. Pieejams: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-sweden/16808b5c58>

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2019). Netherlands: Council of Europe Anti-racism body concerned about xenophobic rhetoric in political discourse and integration of migrants. [ECRI/2019] Pieejams: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/-/netherlands-council-of-europe-anti-racism-body-concerned-about-xenophobic-rhetoric-in-political-discourse-and-integration-of-migrants>

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2022). ECRI conclusions on the implementation of the recommendations in the respect of the Netherlands. Pieejams: <https://rm.coe.int/ecri-conclusions-on-the-implementation-of-the-recommendations-in-respe/1680a59aee>

European University Institute, Florence and Robert Schuman Centre for Advanced Studies (2010), Tolerance and Cultural Diversity Discourses in the Netherlands. Pieejams: https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/tolerance-and-cultural-diversity-discourses-netherlands_en

- Equal Treatment Act 1994. Pieejams: https://www.equalrightstrust.org/sites/default/files/ertdocs//Microsoft%20Word%20-%20Equal_Treatment_Act_1994.pdf
- Felten, H., et.al. (2021). Institutional racism in the Netherlands. [Felten] Pieejams: https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/institutional-racism-netherlands_en
- Foreign, Commonwealth & Development Office (2022). UN Human Rights Council 51: UK explanation of vote on racism resolution. Pieejams: <https://www.gov.uk/government/speeches/un-human-rights-council-51-uk-explanation-of-vote-on-racism-resolution>
- Forum för levande historia (n.d.). About us. Pieejams: <https://www.levandehistoria.se/english/about-us>
- Gilmore, S. (2015). Canada's race problem? It's even worse than America's. Pieejams: <https://www.macleans.ca/news/canada/out-of-sight-out-of-mind-2/>
- Gunn, K., O'Neil, C. (2021). Indigenous Law & Canadian Courts. Pieejams: <https://www.firstpeopleslaw.com/public-education/blog/indigenous-law-canadian-courts>
- Hanson, E. (2009). The Residential School System. [Hanson] Pieejams: https://indigenousfoundations.arts.ubc.ca/the_residential_school_system/#:~:text=The%20residential%20school%20system%20officially,to%20speak%20their%20own%20languages
- Henley, J. (2022). 'Without enough Latvians, we won't be Latvia': Eastern Europe's shrinking population. Pieejams: <https://www.theguardian.com/world/2022/nov/16/latvia-baltic-population-demographic-crisis>
- Hill, D. (1997). Europe: Sweden's Sterilization Program Has Plenty Of Company. Pieejams: <https://www.rferl.org/a/1086151.htm>
- Historica Canada (2020). While Half Of Canadians Know Their Country Contributed To Eradicating Polio, Most Don't Know The Face On Their \$10 Bill. Pieejams: https://www.historicacanada.ca/sites/default/files/PDF/polls/historica_canada_factum_cd20.pdf
- Huber, A., Hopp, L. (2021). Mapping regional attitudes on discrimination based on ethnic origin in Italy, Sweden & Romania. Pieejams: <https://jef.eu/wp-content/uploads/2021/03/Mapping-regional-attitudes-on-discrimination-based-on-ethnic-origin-in-Italy-Sweden-Romania.pdf>
- Hübinette, T. (2022). Race and Sweden's Fascist Turn. Pieejams: <https://www.bostonreview.net/articles/race-and-swedens-fascist-turn/>
- IndexMundi (2021). Netherlands Demographics Profile. Pieejams: [https://www.indexmundi.com/netherlands/demographics_profile.html#:~:text=Dutch%2076.9%25%2C%20EU%206.4%25,4.8%25%20\(2018%20est.\)](https://www.indexmundi.com/netherlands/demographics_profile.html#:~:text=Dutch%2076.9%25%2C%20EU%206.4%25,4.8%25%20(2018%20est.))
- International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (1965). UN General Assembly resolution 2106 (XX). Pieejams: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cerd.pdf>
- International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (2017). Consideration of reports submitted by States parties under article 9 of the Convention: Twenty-second and twenty-third periodic reports of States parties due in 2016. [ICEARD] Pieejams: <https://www.refworld.org/docid/59789f3f4.html>
- Īpašais Eiroparometrs 493, Diskriminācija Eiropas Savienībā. 2019. gada maijs. Pieejams: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/special/survey/2251>
- Kaprāns, M., Mieriņa, I., Saulītis, A. (2020). Starpkultūru Stereotipi un Aizspriedumi Latvijā. Pieejams: https://www.integration.lv/uploads/files/informativie-materiali/lu_petijums_sapc.pdf

Kaprāns, M., Saulītis, A., Mieriņa, I., (2021), Latvijas iedzīvotāju attieksme pret imigrāciju un imigrantiem. Pieejams: https://fsilu.vip.lv/media/filer_public/54/26/54267a36-735d-4b5a-9ac6-bbbc111ef413/2021_imigracija_zinojums.pdf

Karam, A. P. (2019). Dutch Exploration and Colonization. Pieejams: <https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/dutch-exploration-and-colonization>

Kars, M. (2021). In the Netherlands, a long-overdue reckoning with a racist and colonial past. [Kars] Pieejams: <https://www.theglobeandmail.com/opinion/article-in-the-netherlands-a-long-overdue-reckoning-with-a-racist-and-colonial/>

Lajčáková, J., Hojsík, M., Karoly, M. (2020). Combatting Antigypsyism: Expert reports building on forward-looking aspects of the evaluation of the EU Framework for National Roma Integration Strategies. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/post2020_eu_roma_in_antigypsyism.pdf

Lalami, L. (2020). *Conditional Citizens*. New York: Pantheon Books. 46.lpp

Latvijas Republikas tiesību akti (2007). Tiesībsarga likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/133535-tiesibsarga-likums>

Law Explorer (2015). Dutch Integration Policy and the Act on Integration Abroad. Pieejams: <https://lawexplores.com/dutch-integration-policy-and-the-act-on-integration-abroad/>

Locke, J. (1689). A Letter Concerning Toleration. Translated by William Popple. Pieejams: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/locke/toleration.pdf>

Loreto, N. (2020). How Canada tries to hide its racism by pointing a finger at the U.S. Pieejams: <https://www.nationalobserver.com/2020/06/26/opinion/how-canada-tries-hide-its-racism-pointing-finger-us>

Miller, J., et.al. (2020). Can police training reduce ethnic/racial disparities in stop and search? Evidence from a multisite UK trial. *Criminology & Public Policy*. 19(4), 1259-1287.lpp Pieejams: doi.org/10.1111/1745-9133.12524

Ministru kabineta rīkojums Nr. 72 (2021). Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/320841-par-saliedetas-un-pilsoniski-aktivas-sabiedribas-attistibas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

Ministru kabineta rīkojums Nr. 32 (2022). Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņēm 2022.–2023. gadam. [MK/2022] Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/329302-par-saliedetas-un-pilsoniski-aktivas-sabiedribas-attistibas-planu-2022-2023-gadam>

Ministry of Culture Sweden (2015). The Dark Unknown History White Paper on Abuses and Rights Violations Against Roma in the 20th Century. Pieejams: <https://www.government.se/49b72f/contentassets/eab06c1ac82b476586f928931cfc8238/the-dark-unknown-history---white-paper-on-abuses-and-rights-violations-against-roma-in-the-20th-century-ds-20148>

Nazar, M. (2016). The Netherlands: Journalists face threats in heated Black Pete racism debate. Pieejams: <https://www.indexoncensorship.org/2016/12/netherlands-journalists-face-threats-heated-black-pete-racism-debate/>

Neuman, K. (2019). Race relations in Canada 2019: A survey of Canadian public opinion and experience. Final Report. *Environics Institute*. 1-52.lpp Pieejams: <https://www.environicsinstitute.org/docs/default-source/project-documents/race-relations-2019-survey>

NPR (2022). Read Martin Luther King Jr.'s 'I Have a Dream' speech in its entirety. Pieejams: <https://www.npr.org/2010/01/18/122701268/i-have-a-dream-speech-in-its-entirety>

Odhner, C. T., Keen, G. B. (1879). The Founding of New Sweden, 1637-1642 (concluded). *The Pennsylvania Magazine of History and Biography*. 3(4), 395-411.lpp Pieejams: https://www.jstor.org/stable/20084424?seq=1#metadata_info_tab_contents

OECD (2014). *Is migration good for the economy?* Pieejams: <https://www.oecd.org/migration/OECD%20Migration%20Policy%20Debates%20Numero%202.pdf>

Özdil, Z. (2014). "Racism is an American Problem": Dutch Exceptionalism and its Politics of Denial. Pieejams: https://www.frameliteraryjournal.com/wp-content/uploads/2015/09/Frame-27_2- Racism-is-an-American-Problem_.pdf

Pārresoru koordinācijas centrs (2020). Latvijas nacionālais attīstības plāns 2021. – 2027. gadam (NAP 2027). Pieejams: https://pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/20200204_NAP_2021_2027_gala_redakcija_projekts_.pdf

Permanent Mission of the Republic of Latvia to the United Nations (2018). Welcome speech of the ambassador extraordinary and plenipotentiary Andrejs Pildegovičs. Pieejams: <https://www2.mfa.gov.lv/en/newyork>

Pētījumu centra SKDS iedzīvotāju aptauja, veikta no 30.10.2020. līdz 10.11.2020. Aptauja veikta pēc domnīcas Providus pasūtījuma. Pieejams: http://providus.lv/article_files/3841/original/Tabulas_integracija_112020_.pdf?1614347941

Pound, C. (2021). How the Dutch are facing up to their colonial past. [Pound] Pieejams: <https://www.bbc.com/culture/article/20210601-how-the-dutch-are-facing-up-to-their-colonial-past#:~:text=For%20more%20than%20250%20years,were%20treated%20as%20barely%20human>

Prime Minister of Canada Justin Trudeau (2017). Prime Minister delivers apology to former students of Newfoundland and Labrador residential schools. Pieejams: <https://pm.gc.ca/en/news/news-releases/2017/11/24/prime-minister-delivers-apology-former-students-newfoundland-and#:~:text=On%20June%2011%2C%202008%2C%20on,%2C%20their%20families%2C%20and%20communities.>

Public Art. Amsterdam, National Slavery Monument, Erwin de Vries, 2002. Pieejams: <https://publicart.amsterdam/en/projecten/nationaal-monument-slavernijverleden-2/>

Rashid, A. (2021). Racism & the Americanization of Canadian history: Why we shouldn't look at ourselves through a U.S. lens. Pieejams: <https://theconversation.com/racism-and-the-americanization-of-canadian-history-why-we-shouldnt-look-at-ourselves-through-a-u-s-lens-159974>

Reinfeldt, F., Ullenhag, E. (2011). Government communication: A coordinated long-term strategy for Roma inclusion 2012-2032. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/roma_sweden_strategy_en_0.pdf

Ryback., T. W. (2016). Race, Colonialism, and the Netherlands' Golden Coach. [Ryback] Pieejams: <https://www.newyorker.com/news/news-desk/race-colonialism-and-the-netherlands-golden-coach>

SIA "Safēge Baltija", SIA "Comperio" un SIA "Prospero" (2017). Izpētes ziņojums par pašreizējo sabiedrības izpratnes un informētības līmeni un efektīvākajiem informācijas sniegšanas mehānismiem. Pieejams: [Izpetes_zinojums_par_sabiedribu.pdf](#) (sif.gov.lv)

Simpson, S. (2019). Global News: Racism. Pieejams: https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2019-05/ipsos_global_news_-_racism_-_2019.pdf

SKDS (2019). Latvijas iedzīvotāju viedoklis par etniskajām attiecībām Latvijā. Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/media/142/download>

SKDS aptaujas dati prezentēti kampaņas "Atvērtība ir vērtība" noslēguma pasākumā 2022. gada 9. novembrī. [SKDS/2022]

Social Progress Imperative (2022). Global Index 2022: Results. [SPI/2022] Pieejams: <https://www.socialprogress.org/global-index-2022-results>

Soldani, B. (n.d.). Meet Europe's Only Indigenous People, The Sami. Pieejams: <https://slowtours.com/blog/travel-articles/meet-europes-only-indigenous-people-the-sami>

Statistics Canada (2003). Ethnic Diversity Survey: portrait of a multicultural society. Pieejams: <http://www.urbancentre.utoronto.ca/pdfs/housingconference/Statistics.pdf>

Statistics Canada (2016). Data products, 2016 Census. Pieejams: <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/dp-pd/index-eng.cfm>

Šūpule, I., Krastiņa, L., Peņķe, I., Krišāne, J. (2004). Etniskā tolerance un latvijas sabiedrības integrācija. *Baltijas Sociālo Zinātņu Institūts*. 1.–82. lpp. Pieejams: http://www.biss.soc.lv/downloads/resources/Tolerance/Tolerance_LV.pdf

Taylor, P. N. (2020). On Unequal Terms: The Indigenous Wage Gap In Canada. *MA Research Paper*. 46. Pieejams: https://ir.lib.uwo.ca/sociology_masrp/46/#:~:text=While%20Indigenous%20women%20experience%20an,parti

The Refugee Convention (1951). United Nations Convention relating to the Status of Refugees of 28th July 1951. Pieejams: <https://www.unhcr.org/4ca34be29.pdf>

Thijssen, L., Coenders, M., Lancee, B. (2021). Ethnic Discrimination in the Dutch Labor Market: Differences Between Ethnic Minority Groups and the Role of Personal Inf. *Int. Migration & Integration*. 22, 1125-1150.lpp Pieejams: doi.org/10.1007/s12134-020-00795-w

Tiesībsarga birojs, Norstat Latvija, Dentsu Data Labs (2020). Diskriminācijas izplatība nodarbinātības vidē Latvijā. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/07/diskriminacija_darba_vide_2020_petijuma_rezultati_1594374193.pdf

Tiesībsarga birojs (2021/2022). "Romu situācija Latvijā". Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/07/romu_situacija_latvija_2022_1648646871.pdf

Torp, E., (2013), The legal basis of Sami reindeer herding rights in Sweden. Pieejams: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:711715/FULLTEXT01.pdf>

Törngren, S. O. (2022). Understanding Race in Sweden: The Racialisation and Deracialisation of Multiethnic and Multiracial Swedes. *Nordic Journal of Social Research*. 13(1), 51-66.lpp Pieejams: <https://doi.org/10.18261/njsr.13.1.5>

Uddenberg, J. A. (1847). Abolition of slavery in the Swedish colony of St. Bartholomew. *The Anti-Slavery Reporter*. 2(24), 185.–186. lpp. Pieejams: <https://www.proquest.com/openview/0bd0615f313fe1d6/1?pq-origsite=gscholar&cbl=7056>

United Nations (2001). World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance. Pieejams: <https://www.un.org/WCAR/durban.pdf>

United Nations (2012). Presentation by Mr. Mutuma Ruteere Special Rapporteur on Contemporary Forms of Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance and the Committee on the Elimination of Racial Discrimination. Pieejams: <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CERD/Discussions/RacistHatespeech/AgendaRacistHateSpeech.doc>

United Nations (2012). Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination. Pieejams: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/A.67.18%20English.pdf>

United Nations (2018). Global Partnerships Crucial for Progress But Must Be Tempered By United Nations Values, Delegates Say in Second Committee. Pieejams: <https://press.un.org/en/2018/gaef3505.doc.htm>

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (2018). Committee on the Elimination of Racial Discrimination examines report of Sweden. Pieejams: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2018/05/committee-elimination-racial-discrimination-examines-report-sweden>

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (2022). Sweden should step up efforts to fight systemic racism, UN Mechanism to Advance Racial Justice says after 5-day visit. [UNHRHC/2022] Pieejams: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/11/sweden-should-step-efforts-fight-systemic-racism-un-mechanism-advance-racial>

Van Boxtel, R. (2001). Speech by Roger van Boxtel: "A new beginning". Pieejams: <https://www.un.org/WCAR/statements/netherE.htm>

Wang, J. H., Moreau, G. (2022). Police-reported hate crime in Canada, 2020, Pieejams: <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2022001/article/00005-eng.htm>

Weiner, M. (2014). The Ideologically Colonized Metropole: Dutch Racism and Racist Denial. *Sociology Compass*. 8(6), 731.–744. lpp. Pieejams: doi.org/10.1111/soc4.12163

Wekker, G. (2016). *White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race*. Durham: Duke University Press.

Welsh Government (2022). An Anti-Racist Wales: The Race Equality Action Plan for Wales. Pieejams: https://gov.wales/sites/default/files/consultations/2021-03/race-equality-action-plan-an-anti-racist-wales_2.pdf

World Bank (2016). Dialogue for Climate Action: Voluntary Principles for Catalyzing Climate Action through Dialogue. Pieejams: <https://www.worldbank.org/en/topic/competitiveness/publication/dialogue-for-climate-action-voluntary-principles-for-catalyzing-climate-action-through-dialogue>

World Population Review (2022). Country Rankings: Least Racist Countries 2022. [WPR/2022] Pieejams: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/least-racist-countries>

World Population Review (2022). Police Killings by Country 2022. Pieejams: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/police-killings-by-country>

Ilustrāciju avoti

1. ilustrācija: Vanvugt, E. (2011). *Slavernijmonument Amsterdam*. Pieejams: <https://www.flickr.com/photos/iisg/15315305204/in/photostream/>
2. ilustrācija: Lampen, J. (2020). *Gouden Koets*. Pieejams: <https://www.thecanadianpress.com/?s=adrian+wylld>
3. ilustrācija: Dejong, P. (2013). 'Zwarte Pieten' in Hoorn, north-western Netherlands, in 2013. Pieejams: <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/18/netherlands-ban-blackface-makeup-zwarte-piet-black-pete-christmas-parade>
4. ilustrācija: United Nations Human Rights Council (2022). Draft Resolution A/HRC/51/L.28 Rev.1: "From rhetoric to reality: a global call for concrete action against racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance." Pieejams: https://twitter.com/UN_HRC/status/1578407316583497729
5. ilustrācija: Wyld, A. (2015). Canada's Prime Minister Justin Trudeau and AFN National Chief Perry Bellegarde laugh as they talk before the beginning of the Assembly of First Nations Special Chiefs Assembly in Gatineau, Quebec, Tuesday, Dec. 8, 2015. Pieejams: <https://www.thecanadianpress.com/?s=adrian+wylld>
6. ilustrācija: Citizenship and Immigration Canada (2010). Evaluation of Canada's Action Plan Against Racism. Timeline of anti-discrimination legislation, policies, and events in Canada, pp2. Pieejams: https://www.canada.ca/content/dam/ircc/migration/ircc/english/pdf/research-stats/er201103_01e_capar.pdf
7. ilustrācija: Swedish Institute (2021). Sami in Sweden: With a culture that remains strong, some 20,000 Sami live in Sweden. Pieejams: <https://sweden.se/life/people/sami-in-sweden>
8. ilustrācija: Pavone, S. (2018) *Gustavia, St. Barths Church*. Pieejams: <https://www.istockphoto.com/es/foto/gustavia-iglesia-de-st-barths-gm1016661696-273491624>
9. ilustrācija: Guardian graphic (2022). Countries across eastern Europe could see populations decline by more than 20% by 2050. Pieejams: <https://www.theguardian.com/world/2022/nov/16/latvia-baltic-population-demographic-crisis>
10. ilustrācija: Conte, A., Mazza, J. (2019). Migrants and Welfare Dependency: Evidence from the EU. *JRC Technical Reports*. 9.lpp Pieejams: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/sites/default/files/tr_final_after_last_revision_21052019.pdf

Sabiedrības integrācijas fonds